

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

سال ۱۳۹۲

حماسه سیاسی

حماسه اقتصادی

حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی از منظر آیات و روایات

محمد حسین درافشان

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی از منظر آیات و روایات

نویسنده:

محمد حسین درافشان

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۱	حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی از منظر آیات و روایات
۱۱	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۹	پیش گفتار
۲۳	فصل اول: کلیات
۲۳	اشاره
۲۵	۱. حماسه در لغت و اصطلاح
۲۶	۲. سیاست در لغت و اصطلاح
۲۷	۳. مفهوم سیاست در اسلام
۳۱	۴. اقتصاد در لغت و اصطلاح
۳۲	۵. تعریف حماسه سیاسی
۳۳	۶. تعریف حماسه اقتصادی
۳۴	۷. انواع حماسه
۳۴	اشاره
۳۵	الف) حماسه های ملی
۳۶	ب) حماسه های دینی
۳۶	اشاره
۳۷	خاستگاه حماسه سیاسی در آموزه‌های دینی
۴۱	فصل دوم: ویژگی های کار حماسی در اسلام
۴۱	اشاره
۴۳	۱. خارق العادگی
۴۴	۲. هدف مندی

۳. جاودانگی ۴۵
۴. فرصت سازی ۴۵
۵. اقتدار در عمل ۴۶
۶. امید و نشاط آفرینی ۴۸
۷. توأم بودن احساس و منطق ۵۰
۸. تیزهوشی و تدبیر ۵۱
۹. آماده فداکاری به امر رهبر (ولایت مداری) ۵۳
۱۰. پایداری ۵۴
- فصل سوم: حماسه سیاسی در آیات و روایات ۵۷
- اشاره ۵۷
- الف) مبانی حماسه سیاسی ۵۹
- اشاره ۵۹
۱. تقوای سیاسی ۵۹
۲. عزت و اقتدار سیاسی ۶۲
۳. وجود اخلاق سیاسی ۶۴
۴. پرهیز از دروغ و وعده های دروغین ۶۵
۵. اتخاذ دیپلماسی مقتدرانه در عرصه بین المللی ۶۶
۶. هم گرایی ۶۸
- ب) الزامات و بایسته های حماسه سیاسی ۶۹
- اشاره ۶۹
۱. مراعات قوانین و مقررات (قانون مداری) ۶۹
۲. بصیرت ۷۲
۳. مشارکت عملی و همه جانبه مردم ۷۳
۴. وجود عقلانیت در نخبگان ۷۵

۵. امید به پیشرفت ۷۶
۶. آرامش و امنیت روانی ۷۹
۷. کنترل هیجانات در فرآیند خلق حماسه ۸۱
۸. حفظ استقلال و امانتداری نهادهای سیاسی ۸۴
۹. زمینه سازی برای مشارکت حداکثری ۸۵
- ..... اشاره ۸۵
- ۹ ۱. فرهنگ سازی رسانه برای مشارکت حداکثری ۸۵
- ۹ ۲. وجود کاندیدای حداکثری ۸۸
- ۹ ۳. وجود رقابت برنامه ای در انتخابات ۸۹
- ۹ ۴. عبرت گیری از حوادث گذشته (برائت از فتنه گران) ۹۰
- ج) آسیب شناسی حماسه سیاسی ۹۱
- ..... اشاره ۹۱
۱. اقدامات عوامل خارجی ۹۲
- ..... اشاره ۹۲
- ۱ ۱. بهره گیری از جنگ نرم ۹۳
- ..... اشاره ۹۳
- ۱ ۱ ۱. استفاده از حربه ترس ۹۴
- ۱ ۱ ۲. بمباران تبلیغاتی ۹۵
- ۱ ۱ ۳. تحقیقیا انکار دست آوردها ۹۶
- ۱ ۱ ۴. اقدامات انحرافی ۹۷
- ۱ ۱ ۵. تحریف ۹۸
- ۱ ۱ ۶. بزرگ نمایی ۹۹
- ۱ ۱ ۷. ایجاد تفرقه و تضاد ۱۰۰
- ۱ ۱ ۸. نجوا برای ایجاد فضای یأس و ناامیدی ۱۰۱

۱۰۲	۱. ۱۹. شایعه سازی
۱۰۵	۲. اقدامات عوامل داخلی
۱۰۵	اشاره
۱۰۵	۲. ۱. قانون گریزی
۱۰۷	۲. ۲. ریاست طلبی
۱۰۸	۲. ۳. حمایت از افراد سست اراده
۱۰۹	۲. ۴. جهل (بی بصیرتی)
۱۱۱	۲. ۵. افراط و تفریط جریان های سیاسی
۱۱۵	فصل چهارم: حماسه اقتصادی در آیات و روایات
۱۱۵	اشاره
۱۱۷	الف) میانی حماسه اقتصادی
۱۱۷	اشاره
۱۱۷	۱. ایمان
۱۱۸	۲. نشاط و شادابی
۱۲۰	۳. شجاعت و خطر پذیری
۱۲۱	۴. نظم و انضباط
۱۲۲	۵. اتحاد و انسجام ملی
۱۲۴	ب) بایسته ها و الزامات حماسه اقتصادی
۱۲۴	اشاره
۱۲۴	۱. مشارکت مستقیم مردم
۱۲۶	۲. امنیت اقتصادی
۱۲۸	۳. ارزش گذاری کار و تولید
۱۲۹	۴. دانش بهینه سازی فرآیند تولید
۱۳۰	۵. تلاش برای سرمایه گذاری

۶. نیازسنجی ۱۳۲
۷. عدالت محوری ۱۳۳
۸. قناعت ۱۳۵
۹. پرهیز از اسراف ۱۳۶
۱۰. مصرف کالاهای داخلی ۱۳۸
- ج) آسیب شناسی حماسه اقتصادی ۱۴۰
- اشاره ۱۴۰
۱. آسیب های اخلاقی ۱۴۰
- اشاره ۱۴۰
- الف) رعایت نکردن اخلاق و فقه اقتصادی ۱۴۱
- ب) اسراف و تبذیر ۱۴۲
- ج) حرام خواری ۱۴۴
- د) کم فروشی و گران فروشی ۱۴۵
- ه) ربا ۱۴۶
- و) احتکار ۱۴۷
- ز) اختلاس ۱۴۸
۲. آسیب های اجتماعی ۱۴۹
- اشاره ۱۴۹
- الف) عدم اعتماد به نفس شخصی و ملی ۱۴۹
- ب) بهره نبردن از دانش و تخصص کافی در امور اقتصادی ۱۵۱
- ج) ضعف در مدیریت زمان و استفاده از فرصتها ۱۵۳
- د) پایین بودن روحیه ریسک پذیری و شجاعت در مسائل اقتصادی ۱۵۴
- ه) سرگرم شدن به فعالیت های تبلیغاتی ۱۵۵
- و) گرفتار شدن در دام تفرقه و مسائل حاشیه ای ۱۵۶

۱۵۸	.....	۳. آسیب های اقتصادی
۱۵۸	.....	اشاره
۱۵۸	.....	الف) کم کاری
۱۶۰	.....	ب) نبودن برنامه ریزی دقیق و هدفمند
۱۶۱	.....	کتاب نامه
۱۶۶	.....	درباره مرکز

حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی از منظر آیات و روایات

مشخصات کتاب

سرشناسه: درافشان، محمدحسین، ۱۳۴۰-

عنوان و نام پدیدآور: حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی از منظر آیات و روایات / محمد حسین درافشان.

مشخصات نشر: قم: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۲

مشخصات ظاهری: ۱۵۲ ص.

ISBN: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۱۴ - ۲۸۸ - ۷ ۴۶۰۰ ریال؛.

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۹.

موضوع: سیاست اقتصادی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.

موضوع: اسلام و اقتصاد.

شناسه افزوده: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی

رده بندیکنگره: ۱۳۹۲ ح ۸ ۴۶۳ د / ۲ / ۲۳۰ BP

رده بندیدیویی: ۲۹۷ / ۴۸۳۳

شماره کتاب شناسی ملی: ۳۱۴۲۶۶۱

ص: ۱

اشاره

ص: ۹

پیش گفتار

پیش گفتار

نزدیک به یک دهه است که مقام معظم رهبری در آغاز هر سال جدید با تدبیری هوشمندانه و با در نظر گرفتن موقعیت زمانی، سیاست‌ها، راهبردها و جهت‌گیری‌های کلان کشور را برای رسیدن به قله‌های پیشرفت و توسعه با نام گذاری سال جدید تعیین می‌کنند. امسال نیز طبق روال سالیان گذشته با توجه به حساسیت‌های موجود در دو عرصه «سیاست» و «اقتصاد» با نام گذاری «سال حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی»، افق‌کاری را برای برنامه‌های کشور در سال پیش رو، جلوی دیدگان مسئولان و مردم قرار دادند. البته در تبیین و کالبدشکافی موضوع حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی که در این نوشتار مدنظر نگارنده است باید گفت: منظور و مقصود معظم له از این نام گذاری، این است که مردم و مسئولان با تلاش شجاعانه و بانشاط تهدیدها و تحریم‌های دشمنان را به فرصت‌ها تبدیل کنند و با توکل به خدای بزرگ انقلاب اسلامی را پیش ببرند و دشمنان را مأیوس نمایند و اینها همه در یک مقطع خاص مثل انتخابات خردادماه خلاصه نمی‌شود. بلکه سطح توقع ایشان این است که در تمام طول سال و در تمام صحنه‌هایی که برای حضور مردم، احساس نیاز می‌شود، با توجه به شرایط داخلی و خارجی

ص: ۱۰

حضور مردم به گونه ای باشد که تمام تلاش های ناحق بین المللی و همه فتنه انگیزی های داخلی برای انحراف مسیر انقلاب اسلامی از مسیر اصلی خود ناکام شود. بی شک این مهم فقط با یک حضور حماسی میسر است. البته این حماسه آفرینی فقط منوط به حضور مردم نمی شود، بلکه همان اندازه که مردم می توانند در آفرینش حماسه نقش داشته باشند به همان اندازه، حتی بیش از آن مسئولان هم تأثیرگذار هستند. در واقع در سال حماسه سیاسی مسئولان با هم دلی و وحدت بیشتر ضمن اینکه دوشادوش مردم در تمام صحنه ها حضور می یابند با روحیه ای متفاوت، اراده ای قوی تر همچنین انگیزه ای مضاعف و بصیرتی بیشتر برای حل مشکلات سیاسی و اجتماعی مردم کوشش کنند.

با نگاهی به اوضاع اقتصادی کشور در هجمه همه جانبه جهان استکبار در درهم شکستن اقتصاد کشور عزیزمان که به فرموده رهبر معظم انقلاب «می خواستند ملت ایران را به وسیله تحریم فلج کنند اما نتوانستند»^(۱) شعار حماسه اقتصادی راهبردی ترین و کوبنده ترین دکترینی است که مطرح نمودند و در واقع به ثمر نشاندن تمامی میوه ها و برنامه ها و شعارهای سال های گذشته است.

با تأمل در آیات الهی درمی یابیم که مطالبه حماسه همه جانبه و یک پارچه امت اسلامی و در یک صف مستحکم با شور و شغف فراوان در مقابله با دشمنان خدا در عرصه های بین المللی و داخلی چیزی است که رهبر فرزانه انقلاب اسلامی از آحاد مختلف مردم انتظار دارند و نیز روح حماسه مقاومت و پایداری، حماسه عمل به شعارها و شعورها،

۱- فرمایشات رهبری، نوروز ۹۲، مشهد.

ص: ۱۱

حماسه جهاد در صف واحد، حماسه وحدت پولادین امت، حماسه حضور با همراهی و رهبران الهی، حماسه غلبه جهانی دین خدا، حماسه استقامت در ایمان و سرانجام حماسه پیروزی در آموزه های دینی نهفته است.

بنابراین با توجه به محدودیت زمانی تلاش نموده ایم با بهره گیری از منابع آیات و روایات به ویژگی های حماسه و انواع آن و نگاه اسلام به مبانی و بایسته های حماسه سیاسی و اقتصادی و آسیب شناسی آنها پردازیم امید است که مورد قبول حق افتد.

ص: ۱۳

فصل اول: کلیات**اشاره**

فصل اول: کلیات

زیر فصل ها

۱. حماسه در لغت و اصطلاح

۲. سیاست در لغت و اصطلاح

۳. مفهوم سیاست در اسلام

۴. اقتصاد در لغت و اصطلاح

۵. تعریف حماسه سیاسی

۶. تعریف حماسه اقتصادی

۷. انواع حماسه

۱. حماسه در لغت و اصطلاح

۱. حماسه در لغت و اصطلاح

حماسه در عربی از ماده حَمَس، یَحْمِسُ، حَمَسًا «به معنای دلیری دلاوری و شجاعت و کلمه حُمَس جمع احمس است، و حماسه به معنای شدت است، و قریش را از این جهت (در گذشته) حُمَس می گفته اند که در امر دین خود تعصب و شدت داشتند، (۱) و یا بدین جهت بوده که اصولاً مردمی باصلابت و خطرناک بوده اند. (۲) شهید مطهری رحمه الله می نویسد: «کلمه «حماسه» به معنی شدت و صلابت است و گاه به معنی شجاعت و حمیت استعمال می شود.» (۳) در زبان فارسی «حماسه» یک اصطلاح است. به معنای کاری دور از انتظار و خارق العاده که موجب تحولی بزرگ در جامعه می شود به کار می رود. بنابراین حماسه با قهرمانی و پهلوانی متفاوت است اگرچه پهلوانی و قهرمانی جزوی از حماسه است ولی از آن بیگانه نیست. حماسه در اصطلاح ادیبان گونه ای شعر است که در آن از دلیری، پیکار مندی، و چالاکی در جنگ، نبرد با ستمکاران و پشتیبانی از ستمدیدگان و کارهای ناجوانمردانه سخن به میان می آید. (۴)

۱- مجمع البحرین، ج ۴، ص ۶۳.

۲- محمدحسین طباطبایی، ترجمه المیزان، ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی، ج ۲، ص ۸۴.

۳- مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۲۴.

۴- گروه نویسندگان، دایره المعارف تشیع، ج ۶، ص ۵۱۲.

۲. سیاست در لغت و اصطلاح

۲. سیاست در لغت و اصطلاح

سیاست در لغت به معنی اصلاح امور خلق و اداره کردن کارهای مملکت، مراقبت از امور داخلی و خارجی کشور، رعیت داری، مردم داری و عقوبت و مجازات کردن است؛ و به کسی که در کارهای سیاسی و امور مملکت دارای بصیرت و دانایی و کار آزموده باشد سیاست مدار گویند. (۱)

از نظر اصطلاحی تا آنجا که صاحب نظران می گویند تاکنون حدود ۲۰۰ معنا برای این واژه ارائه شده است عده ای از نظریه پردازان سیاست را به معنای «علم قدرت» دانسته اند. (۲) برخی دیگر از نظریه پردازان غربی سیاست را به معنای «علم دولت» دانسته اند. (۳) اما در فرهنگ سیاسی اسلام واژه سیاست را به معنای تمشیت امور چه در امر دولت و چه غیر دولت آورده اند. امام خمینی رحمه الله به عنوان یک سیاست مدار برجسته می فرماید: «سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه ببرد تمام مصالح جامعه و تمامی ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد و اینها را به طرف چیزی که صلاحشان هست هدایت کند». (۴)

آنچه در این دو بینش قابل توجه است تمایزی است که بین آن دو به چشم می آید. یک گروه کسانی هستند که قدرت را در اختیار داشته و قدرت مندند و گروه دیگر کسانی که فاقد قدرت می باشند. این تمایز به اصطلاح تمایزی است که بین «فرمانروایان» و «فرمان برداران» وجود دارد.

۱- محمد بهشتی، فرهنگ صبا، ص ۶۳۰.

۲- دو ورژه، موریس، اصول علم سیاست، ترجمه: دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی، ص ۱۷.

۳- وینست، اندرو، نظریه های دولت، ترجمه: حسین بشری، ص ۲۰.

۴- صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۴۳۲.

ص: ۱۷

رابطه ای که بین این دو گروه وجود دارد بر مبنای قدرت استوار گشته و همین پدیده قدرت است که موضوع مورد مطالعه علم سیاست است. منظور از قدرت قابلیت به اطاعت در آوردن و نظارت بر رفتار دیگران در تمام رفتارهای اجتماعی است. (۱)

قدرت می تواند بر پایه منابع گوناگونی مانند: دانش، ثروت، هنر، زور، دین و... شکل بگیرد. در این میان «قدرت سیاسی»: قدرتی است که به موجب نظام سیاسی و حکومتی به حاکمان داده شده و به طور رسمی مافوق همه قدرت هاست. به این معنا که این قدرت حق اعمال زور و نیرو داشته و به طور رسمی قدرت های دیگر را محدود می سازد. (۲)

۳. مفهوم سیاست در اسلام

۳. مفهوم سیاست در اسلام

در متون اسلامی مفهوم سیاست با واژه هایی مانند: ولایت، امارت، حکومت، سیاست، ملک بیان شده است. (۳)

در مفهوم سیاست، دانشمندان اسلامی تعریف مستقلی از ارائه نداده اند. برای روشننگری بحث نظر سه دانشمند مسلمان آورده می شود. آیت الله نائینی رحمه الله یکی از متفکرین اسلامی دو وظیفه و نقش عمده برای حکومت ذکر می کند که بیانگر نظر ایشان در مفهوم سیاست و حکومت است این دو وظیفه به بیان ساده عبارت است از:

۱. حفظ نظم و امنیت داخلی مملکت، تربیت افراد جامعه، رساندن هر ذی حقی به حق خود، جلوگیری ظلم و تعدی و تجاوز افراد مردم

۱- احمد حامد مقدم، دانش اجتماعی، ج ۱، ص ۳.

۲- احمد حامد مقدم، دانش اجتماعی، ج ۱، ص ۴.

۳- احمد حامد مقدم، دانش اجتماعی، ج ۱، ص ۵.

ص: ۱۸

به یکدیگر و اموری از این قبیل که مربوط به مصالح داخلی مملکت و ملت می شود.

۲. حفظ و حراست مملکت از مداخله دولت های خارجی، به هر صورتی که این مداخله ممکن است به وقوع بپیوندد و تهیه دفاعی، قدرت جنگی و سایر لوازمی که در این جهت ضروری است. این وظیفه همان حفظ وطن اسلامی از سلطه خارجی و جلوگیری از اجرای سیاست های کشورهای خارجی و غیر مسلمانان در کشورهای اسلامی است. احکامی که در شرع مقدس اسلام، برای اجرای این دو وظیفه مقرر شده است همان احکام سیاست است که جزو احکام عملی اسلام است. (۱)

مرحوم آیت الله نائینی رحمه الله سیاست را در جهت احقاق حق افراد و جلوگیری از ظلم و فساد می داند. حال این ظلم و فساد ممکن است در امور داخلی مملکت، توسط افراد جامعه بر یکدیگر اعمال شود و یا به وسیله دولت های قدرت مند خارجی بر مسلمین تحمیل گردد. در هر حال وظیفه دولت و حکومت اسلامی جلوگیری از هر دو است. ایشان استفاده از قدرت و نیرو را چه در امور داخلی و چه در روابط خارجی در این جهت جایز شمرده، و احکام سیاسی را قوانین و مقرراتی دانسته که شرع مقدس اسلام در زمینه اجرای این دو وظیفه وضع کرده است. افزون بر این ایشان برای سیاست یک نقش تربیتی هم قائل هستند که مبنایی اسلامی داشته و درخور توجه است و علمای غرب هیچ گونه التفاتی بدان ندارند. استاد ابوالاعلی مودودی متفکر اسلامی پاکستانی

۱- نک: محمد حسن نائینی، تنبیه الامه و تنزیه المله، بی تا، ص ۷.

ص: ۱۹

درباره سیاست می نویسد: «اصل سیاست اسلامی این است که انسانها چه به صورت فرد و چه به صورت جمع باید از وضع خودسرانه «قانون» و «اعمال قدرت» بر دیگران دست بردارند. هیچ کس نباید اجازه داشته باشد از پیش خود احکامی را تصویب یا فرامینی را صادر کند و نیز هیچ کس نمی باید تعهد اجرای چنین احکامی را بپذیرد و چنین دستوراتی را اطاعت نماید. هیچ کس مجاز نیست به اختیار خود قانون بتراشد و هیچ کس مجبور نیست به اجرای چنین قوانینی پایدار بماند تنها الله است که حق وضع کردن قانون را دارد.^(۱)

می توان گفت سیاست از نظر مرحوم مودودی عبارت است از: اجرای قوانین الهی توسط انسان که در این زمینه می توان از قدرت نیز استفاده نمود. البته این قدرت مشروط بوده و باید بر اساس احکام الهی استوار باشد. نه این که انسانها به طور خودسرانه به اعمال قدرت پردازند.

محمد آل یاسین یکی دیگر از متفکران اسلامی درباره سیاست می نویسد:

اگر منظور از سیاست همان مفهومی است که در معنای لغوی کلمه (امر و نهی کردن، تربیت کردن، فرمان روایی کردن) وجود دارد به هیچ وجه با نظر اسلام دوری ندارد. در این معانی لغوی چیزی که هدف های مطلوب و مورد پسند سیاست را آلوده سازد و یا شأن آن را پایین بیاورد وجود ندارد و اسلام به عنوان یک نظام جامع، نه تنها در این امور دخالت می کند بلکه بحث و اظهار نظر در این مسائل از ویژگی های اصلی اسلام و در ردیف مهم ترین

۱- نک: دانش اجتماعی، ص ۷ به نقل از: تئوری سیاسی اسلام، ص ۲۵.

ص: ۲۰

وظایف این دین قرارداد دارد. ولی حکام طاغوتی، معنای سیاست را به صورت دیگری برای مردم معرفی می کنند آن طور که بتوانند به وسیله آن معنا، ظلم و جور خودشان را توجیه نموده و مردم را به اطاعت خویش وادار نمایند... به طور مسلم با این فکر، مفهوم سیاست آلوده است... اما معنای سیاست در اصطلاح قانونی آن، روش ها و قوانینی است که وظایف سیاسی را (در امور داخلی و خارجی) معین می کند. بدیهی است که شکل دولت و دفاع از امنیت داخلی کشور و همچنین تنظیمات روابط خارجی دولت از کارهای لازم و ضروری هر کشوری است. این امور نه تنها موجبات انحراف و تزویر و فساد را را هم نمی آورد، بلکه اگر بر پایه سالمی از راستی و صراحت و پایداری بنا شود، می تواند از هرگونه صفت بد و درهم پیچیدگی و نوسان دیگر صفات ناپسند که به زور وارد سیاست شده و در حقیقت با آن به هیچ وجه ربطی ندارد دور باشد. (۱)

با توجه به آنچه که گذشت می توان گفت: سیاست در اسلام علمی است که به وسیله آن جامعه اسلامی به سوی سعادت حقیقی رهبری و هدایت می شود، جامعه ای که خیر و صلاح انسانها در آن است و خالی از هرگونه فکر و عمل آلوده و ظلم و تعدی و استثمار است. چنان که امام علی علیه السلام در خطبه ۱۳۱ می فرماید:

خدایا تو می دانی که جنگ و درگیری ما برای به دست آوردن قدرت و حکومت و دنیا و ثروت نبود. بلکه می خواستیم

۱- نک: محمد حسن آل یاسین، الاسلام و السیاسه، صص ۱۴ و ۱۵.

ص: ۲۱

نشانه های حق و دین تو را به جایگاه خویش باز گردانیم. و در سرزمین های تو اصلاح را ظاهر سازیم، تا بندگان ستمدیده ات در امن و امان زندگی کنند، و قوانین و مقررات فراموش شده تو بار دیگر اجرا گردد. (۱)

۴. اقتصاد در لغت و اصطلاح

۴. اقتصاد در لغت و اصطلاح

این کلمه در زبان واژه شناسان، از ماده فَصَدَ در معنای رفتن، روان شدن، قصد چیزی یا کسی را کردن، خواستن، نیت کردن، در اندیشه کاری بودن و امثال آن به کار رفته است. (۲) همچنین اقتصاد به معنای اعتدال و میانه روی نیز آمده است. (۳)

خلیل بن احمد فراهیدی در کتاب «العین» در بیان مفهوم «اقتصاد» گفته است:

قصد به معنای استقامه الطریق، یعنی پایداری در راه است. میانه روی در زندگی اقتصادی آن است که نه اسراف کند و نه «تقصیر» و سخت گیری. (۴)

راغب در مفردات می گوید: «اقتصاد به معنای اعتدال در امور است بدون افراط و تفریط به تناسب هر موضوع» همچنین در لسان العرب، عمده معنای «اقتصاد» همان اعتدال و میانه روی ذکر شده است. (۵) در آیه

۱- محمد دشتی، ترجمه نهج البلاغه، قم، ۱۳۷۹، نشر لقمان، ج ۳، ص ۲۴۹

۲- فرهنگ معاصر (عربی فارسی)، ص ۵۴۴، واژه «قصد».

۳- فخر الدین طریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۱۲۷.

۴- خلیل بن احمد فراهیدی، العین، ج ۵، ص ۵۴.

۵- المفردات فی غریب القرآن، ص ۶۷۲، واژه قصد.

ص: ۲۲

«وَأَقْصِدْ فِي مَشِيكَ» نیز به همین معنی آمده است.

اقتصاد در اصطلاح علم اقتصاد به عنوان دانش بررسی رویدادهای اقتصادی در زمینه تولید، توزیع و مصرف به کار می رود. (۱)

ارسطو: علم اقتصاد یعنی مدیریت خانه.

آدام اسمیت: اقتصاد علم بررسی ماهیت علل ثروت ملل است.

استوارت میل: اقتصاد عبارت است از بررسی ماهیت ثروت از طریق قوانین تولید و توزیع. (۲)

بنابراین، علم اقتصاد، دانشی است که به تخصیص بهینه کالاها و فرآورده‌ها می پردازد؛ علمی که به تشریح حیات اقتصادی و پدیده‌های آن و ارتباطشان با عوامل کلی آنها توجه دارد.

۵. تعریف حماسه سیاسی

۵. تعریف حماسه سیاسی

حماسه سیاسی ترکیبی از دو کلمه «حماسه» و «سیاست» است با تعریف لغوی و مفهومی که از این دو واژه انجام گرفت. می توان گفت: حماسه سیاسی یعنی حضور آگاهانه و مدبرانه مردم، این سکان داران عرصه سیاست در صحنه‌ها و رویدادهای مهم سیاسی با شور و شعف فراوان تهدیدهای دشمنان را به فرصت‌ها تبدیل کنند و سکان مسائل سیاسی را با بلندهمتی هدایت نمایند. یک رویداد وقتی مهم و بزرگ است که در سطح یک کشور یا در سطح جهانی اتفاق می افتد. این رویداد می تواند در سرنوشت و مصالح مردم آن سرزمین یا حتی جوامع بشری تأثیرگذار باشد. حماسه سیاسی یعنی اینکه رفتارهای جمعی مردم در یک موضوع مشخص که معمولاً ایده آل‌های

۱- حسن آقا نظری، نظریه پرداز اقتصاد اسلامی، ص ۳۹.

۲- قدیر لویس، خودآموز اقتصاد، ترجمه: فیروزه خلعت بری، ص ۸.

ص: ۲۳

آنان و مورد مصلحت آنان است، چنان پر قدرت و درخشان باشد که جز «حماسه» نتوان نام دیگری بر آن گذاشت به گونه ای که موجب عقب نشینی دشمن از مواضع خصمانه خود باشد. در واقع حماسه سیاسی یک احساس شخصیت و غرور ملی برای یک ملت است.

شهید مطهری رحمه الله درباره احساس شخصیت ملی در حماسه می نویسد: مسئله احساس شخصیت مسئله بسیار مهمی است. از این سرمایه بالاتر برای اجتماع وجود ندارد که در خودش احساس شخصیت و منش کند، برای خودش ایده آل داشته باشد و نسبت به اجتماع های دیگر حس استغنا و بی نیازی داشته باشد، یک اجتماع این طور فکر کند که خودش و برای خودش فلسفه مستقلی در زندگی دارد و به آن فلسفه مستقل زندگی خودش افتخار و مباهات کند، و اساساً حفظ و خلق حماسه در اجتماع یعنی همین که اجتماع از خودش فلسفه زندگی داشته باشد و به آن فلسفه ایمان و اعتقاد داشته باشد و او را برتر و بهتر و بالاتر بداند و به آن بیالد. وای به حال آن اجتماعی که این حس را از دست بدهد. (۱)

در یک کلام حماسه سیاسی نوعی حماسه است که حماسه انسانی است، تعصب (هم) اگر نامیده شود تعصب ممدوح است. آن حماسه کرامت نفس و آزادمنشی و عزت نفس و اینکه زندگی با عار قابل تحمل نیست می باشد. (۲)

۶. تعریف حماسه اقتصادی

۶. تعریف حماسه اقتصادی

حماسه اقتصادی ترکیبی از دو کلمه «حماسه» و «اقتصاد» است که با تعریف لغوی و اصطلاحی از این دو واژه تعریف آن معلوم شد اما

۱- مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۵۳.

۲- مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۶۳۶.

ص: ۲۴

می توان گفت، حماسه اقتصادی یک رخداد مهم و بزرگی که شجاعانه و دلیرانه در اقتصاد در حوزه تولید و توزیع و مصرف در سطح یک کشور یا سطح بین المللی اتفاق می افتد که برای مردم، آن کشور یا جوامع بشری دیگر مؤثر خواهد بود این حماسه در عرصه اقتصاد همراه با شجاعت و حق طلبی و عدالت خواهی «كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ»^(۱) است که باید خارق العاده باشد همان گونه که از آحاد امت اسلامی تا کنون انتظار می رفته است. این حماسه و مجاهدت باید با پایداری و استقامت در ایمان همراه با کار و تلاش و همت مضاعف باشد.

۷. انواع حماسه

اشاره

۷. انواع حماسه

در فرهنگ هر کشوری کلمه حماسه همیشه مترادف بایک «نماد» است. نمادی که مظهر قدرت و اقتدار ملت ما است، حماسه سیاسی یعنی اینکه رفتارهای جمعی مردم در یک موضوع مشخص چنان باید پر قدرت و درخشان باشد که جز «حماسه» نتوان نام دیگری بر آن گذاشت. از حماسه، دسته بندی های مختلفی می توان انجام داد در یک دسته بندی حماسه به حماسه «فردی»، «اجتماعی» و «قومی» تقسیم می شود. در دسته بندی دیگر حماسه را می توان به حماسه «مقدس» و «غیر مقدس» دسته بندی نمود. همچنین حماسه را می توان به «حماسه های ملی» و «حماسه های دینی» دسته بندی نمود. از آنجا که دسته بندی اخیر بیشتر با موضوع سال در ارتباط است، در ادامه به شرح دسته بندی اخیر یعنی حماسه های ملی و حماسه های دینی پرداخته می شود.

الف) حماسه های ملی

الف) حماسه های ملی

حماسه های ملی حماسه هایی هستند که بیانگر دلاوری ها و شجاعت قهرمانان، پهلوانان، سرداران، نامداران یا یک ملت است که در طول تاریخ یک سرزمین آفرینش شده اند. نمونه این نوع حماسه ها، حماسه آفرینی های نادر شاه افشار و شاه اسماعیل صفوی، آریو برزن سردار دوره ساسانی، سورنا سردار دوره اشکانی یا جلال الدین خوارزمشاه در دوره مغول است. در این نوع حماسه آفرینی قهرمان حماسه سرنوشتش با سرنوشت یک ملت گره می خورد و قهرمان برای مردم آن سرزمین محترم است. در حماسه های میهنی: شخصیت ها ملی تجسم آرمانها و آرزوهای یک ملت هستند و شخصیت مادی و معنوی متمایزی دارند، قهرمانان حماسه دست به کارهای خارق العاده ای می زنند. در این گونه از حماسه آفرین ها روح ملی گرایی و وطن پرستی بسیار چشم گیر است (حتی گاه با افسانه سازی همراه است). (۱)

در حماسه های میهنی اگرچه حماسه آفرینی حماسه سازان برای ملت و سرزمین خود ممکن است مقدس باشند و مردم آنها را یک قهرمان ملی بدانند ولی ممکن است نزد ملت دیگر آن حماسه آفرین ها مقدس و محترم نباشند. شهید مطهری در این باره با ذکر نمونه هایی می نویسد:

اسکندر خواه ناخواه در روحش یک حماسه، یک موج وجود داشته است. شاه اسماعیل هم همین طور، ناپلئون هم همین طور، اسکندر، نادرشاه و شاه اسماعیل، همه اینها یک اراده بزرگ هستند. یک همت

ص: ۲۶

بزرگ هستند ولی حماسه مقدس نیستند برای اینکه هر یک از اینها می خواهد شخصیت خویش را توسعه بدهد. می خواهد همه چیز را در خودش هضم کند، می خواهد ملت ها و مملکت های دیگر را در خودش هضم کند. لذا از نظر یک ملت، یک قهرمان ملی است ولی از نظر یک ملت دیگر جنایت کار است. اسکندر برای یونانیان یک قهرمان است و برای ایرانیان یک جنایت کار؛ برای یونانیان یک قهرمان است چون به یونان عظمت داد، چون قدرت های دیگر، ثروت های دیگر، عظمت های دیگر را خرد کرد و پرچم یونان را در مملکت های دیگر به اهتزاز درآورد. اما از نظر قوم مغلوب، او نمی تواند قهرمان باشد. ناپلئون برای فرانسوی ها قهرمان است، اما آیا برای روسیه یا برای انگلستان هم قهرمان است؟ البته نه. آنها حماسه هستند، ولی یک حماسه فردی از نوع خودخواهی. یک حماسه بزرگ است یعنی یک خودخواهی بزرگ است. یک خودپرستی بزرگ است. یک جاه طلبی بزرگ است. اما این حماسه ها حماسه های مقدس شمرده نمی شوند. (۱)

ب) حماسه های دینی

اشاره

ب) حماسه های دینی

در حماسه دینی عنصر ملی و قومی جای خود را به عناصر دینی می دهد. گرایش های ملی و قومی در آن رنگ می بازد. نبردها و کوشش های قهرمانان تنها با انگیزه های مذهبی و دفاع از آرمان های دینی است. (۲)

این نوع حماسه آفرین ها از نوع حماسه آفرینی های مقدس است که نه

۱- مجموعه آثار شهید مطهری، ج ۱۷، ص ۳۸.

۲- علی رامینی و دیگران، دانش نامه جهان گستر، ج ۷، ص ۳۲۶.

ص: ۲۷

تنها در سطح ملی بلکه در سطح بین‌المللی می‌توانند برای بشریت تحول آفرین باشد. شمار حماسه آفرینی‌های دینی در فرهنگ ما کمتر از حماسه‌های میهنی نیست. تاریخ تشیع سراسر با حماسه شکل گرفته است. حماسه حسینی اوج حماسه بشریت است که بر تارک تشیع می‌درخشد. حتی حماسه دفاع مقدس که در طول هشت سال جنگ تحمیلی با تأسی از حماسه حسینی در ایران شکل گرفت یک حماسه دینی میهنی است که در تاریخ معاصر ایران برای همیشه ماندگار خواهد بود.

یکی دیگر از حماسه‌های بزرگ و پرشور دینی حماسه عظیم حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام با گمراهان هم‌عصر خویش است. پیام آور الهی وقتی از هدایت گمراهان در مانده می‌شود. با یک رفتار جهادی (شکستن بت‌های بت‌خانه) به خلق حماسه‌ای عظیم دست می‌زند و با یاری خداوند، یکتا پرستی را جای‌گزین بت پرستی می‌کند. همین‌طور حماسه آفرینی‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام در تاریخ اسلام از حماسه‌های پرشور دینی است که نظر بسیاری از شعرا و نویسندگان حماسی دینی را به خود معطوف نموده است. کتاب‌هایی نظیر حمله حیدری، خاوران نامه یا علی نامه کتاب‌هایی هستند که به حماسه آفرینی آن بزرگواران پرداخته‌اند.

خاستگاه حماسه سیاسی در آموزه‌های دینی

خاستگاه حماسه سیاسی در آموزه‌های دینی

شعارهای مطرح شده در سال‌های گذشته عموماً برگرفته از مفاهیم دینی از جمله آیات و روایات است که در اندیشه اسلامی از جایگاه بلندی برخوردارند. دلیل آن نیز مشخص است. زیرا، در جامعه اسلامی ما یک

رهبری دینی حاکم است که رویکرد فقاهتی در اداره و تنظیم امور دارد، به همین جهت، شیوه‌های هدایت و مفاهیم بکار گرفته شده همگی بن مایه‌های دینی دارد. که پشتوانه‌های عظیم معرفتی، اعتقاد و اخلاقی را به همراه دارد. بنابراین واکاوی و ردیابی نام‌های تعیین شده در آموزه‌های دینی کار دشواری نیست. به عنوان مثال برای شعار «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» که شعار امسال می‌باشد، تأمل در آیات سوره مبارکه صف مسائل فراوانی را روشن می‌کند. این سوره با تسبیح پروردگار یکتا آغاز شده، از مردم درخواست جهاد همه جانبه و یاری و نصرت خدا می‌شود. البته این درخواست کمک به معنی نیازمندی و احتیاج ذات اقدس حق نیست. لذا منزه بودن او از هرگونه فقر و نیاز، به شهادت همه آسمانها و زمین و موجودات، در صدر سوره ذکر شده است. سپس به مؤمنان یادآوری می‌شود که ادعایی نسبت به آنچه که پای بند نیستند، نداشته باشند و اگر به گفتارشان ملتزم نباشند. غضب الهی را به دنبال خواهد داشت. همچنین در این سوره مبارزه مطلوب و محبوب خداوند: رویارویی همگانی و متحدانه در یک صف و آن هم صف نفوذناپذیر و مستحکم با دشمنان خدا، معرفی می‌شود. سپس به اذیت‌ها و کوتاهی‌های انجام گرفته نسبت به دو پیامبر بزرگ الهی (حضرت موسی و حضرت عیسی علیهم السلام می‌پردازد و پیامدهای سخت آن یعنی انحراف و گمراهی را بازگو می‌کند، در ادامه خبر از جهان گیر شدن نور الهی و غلبه دین خدا بر کافران و مشرکان در همه عرصه‌ها علیرغم میلشان داده می‌شود و راه‌هایی مؤمنان از گرفتاری‌ها و عذاب‌های سخت دنیا و آخرت را ایمان و جهاد با مال و جان دانسته می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید آیا شما را به تجارتی که رهایی بخش از عذاب سخت است رهنمون شوم. به خدا و رسول او ایمان آورید و در راه خدا با اموال و جان های خود جهاد نمایید که اگر بدانید این برای شما بهترین است.» (۱) در این آیه از مؤمنان تقاضای ایمان شده است که معنی آن، پایداری و استقامت در ایمان و جهت دادن همه تلاشهای جسمی و مالی در راه خداست. در واقع تجارت سود بخش مؤمنان: پایداری و پای بندی به ایمان، استمرار مجاهدت همه جانبه با جان و مال، خستگی ناپذیری و تلاش مستمر همگانی (تجاهدون) معرفی گردیده است. بی شک، ایمان، جهاد با مال و جان، همه عرصه ها از جمله عرصه سیاست و اقتصاد را در برمی گیرد و این گونه ایمان و جهاد، نه تنها جبران ضعف ها و اشکالات گذشته را می نماید بلکه از لوازم و دست آوردهای آن، تحقق اهداف و خواسته های امت اسلامی است که همانا پیروزی قریب الوقوع بر دشمنان، فائق آمدن بر گرفتاری ها و مشکلات می باشد و این وعده قطعی و بشارت آمیز پروردگار است که می فرماید: «نَصِيرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ؛ یاری و پیروزی نزدیکی از جانب خداوند است و مومنان را بشارت ده.» (۲) در پایان سوره هم دستور به یاری پروردگار، و ورود به زمره انصارالله به همه مؤمنان داده شده است. همچنین تجربه و عبرت آموز از پیروزی های گذشته، شاهد حقانیت این راه معرفی شده است. با توجه به آنچه که گذشت روح حماسی در تمام آیات این سوره آشکارا مشاهده می شود.

۱- صف: ۱۱ و ۱۲.

۲- ۲صف: ۱۳.

ص: ۳۰

حماسه مقاومت، حماسه عمل به شعارها، حماسه جهاد در صف واحد، حماسه وحدت پولادین، حماسه حضور و همراهی با رهبران الهی، حماسه آینده نویدبخش، حماسه غلبه جهانی دین خدا، حماسه ناکامی و شکست مشرکان و کافران، حماسه استقامت در ایمان، حماسه جهاد اقتصادی، حماسه جهاد نظامی، حماسه نصرت خدا، حماسه پیروزی بر دشمنان و در یک کلام حماسه سیاسی و اقتصادی. (۱)

همچنین چه خاستگاهی مهم تر از این که پیامبر این امت در فرازی از فرمایشات خود می فرماید: من پیامبر حماسه هستم. (۲)

کلمه محمد از زبان محمد به حق هم که چنین بوده است: چنان که در حماسه بدر پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله خود بزرگ ترین خالق حماسه بود. چنان که ابن سعد در طبقات خود از عمر بن خطاب نقل می کند: «رسول گرامی اسلام را دیدم روز بدر زره بر تن کرده و با جست و خیز خاصی آیه ۴۶ سوره قمر «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ؛ به زودی (دشمنان) این جمع شکست خورده، برمی گردند.» را می خواند. فهمیدم که شکست دشمن حتمی است. همچنین امام علی علیه السلام در این باره می فرماید: «پیامبر نزدیک ترین فرد به دشمن بود. هر موقع آتش جنگ شعله و رتر می شد ما به رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله پناه می بردیم. (۳)

۱- نک: نکته هایی پیرامون حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی حسن علی اکبری سایت حرف آخر.

۲- میزان الحکمه، ج ۳.

۳- میزان الحکمه، ج ۱۳، کلمه شجاع.

ص: ۳۱

فصل دوم: ویژگی های کار حماسی در اسلام

اشاره

فصل دوم: ویژگی های کار حماسی در اسلام

ص: ۳۳

کار حماسی یعنی کاری که همراه با صلابت، غیرت، شجاعت، حمیت، حق طلبی، عدالت خواهی و مردانگی است. که باید در مسیرهای آرمانی باشد. حماسه در تاریخ ایران زمین و اسلام جایگاه رفیعی دارد. در ادبیات نقطه اوج، حماسه است. در شعر و نثر حتی در اخلاق و عرفان نیز همین گونه است. کار حماسی کاری فوق العاده است که ویژگی های خاص خود را دارد. برای آگاهی از کار حماسی باید ویژگی های آن را شناخت. مهم ترین ویژگی های کار حماسی در اسلام عبارت است از:

۱. خارق العادگی

۱. خارق العادگی

در حماسه اعمال و حوادثی اتفاق می افتد که خیلی سطح بالا و خطرناک است هر کس از عهده آن بر نمی آید. تفاوتش با رویداد های عادی در همین است. در حماسه ممکن است جمعیتی اندک با ایمان و اراده های استوار بر جمعیتی انبوه پیروز شود. نظیر آنچه که در جنگ بدر برای مسلمانان صدر اسلام پیش آمد. در جنگ بدر مشرکان و مخالفین مکه بسیج عمومی اعلام نمودند. لشگری حدود هزار نفر سرباز، دوستان اسب و هفتصد شتر تهیه نموده به سوی مدینه رهسپار شدند تا اسلام را در نطفه خفه سازند و ریشه مسلمانان را از بیخ و بن در آورند. در مقابل این لشگر مجهز، مسلمانان ۳۱۳ نفر سرباز، دو اسب و هفتاد شتر داشتند و با چنین عده قلیلی به دفاع از اسلام پرداختند. (۱)

۱- نک: مصطفی زمانی، علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، ص ۶۳.

ص: ۳۴

در این جنگ علی علیه السلام، حمزه سیدالشهدا و دیگر مسلمانان حاضر در جنگ از جمله شخص پیامبر صلی الله علیه و آله چنان شجاعانه با دلاوری حماسه آفرین بودند که جنگ جویان مکه نام جنگ بدر را «مرگ سرخ» نهادند. در این جنگ نابرابر، فقط چهارده نفر از مسلمانان به شهادت رسیدند. ولی هفتاد نفر از مشرکان به قتل رسیدند. (۱)

۲. هدف مندی

۲. هدف مندی

یک کار حماسی کاری هدف مند و مهم است. مضمون و محتوای هدفش، ممکن است یک ملت یا همه اجتماع یا اهداف دین را دربر بگیرد. هدف حماسه آفرینان معمولاً «شخصی نیست یا حداقل در حماسه های دینی این گونه است. چنان که در جنگ احزاب وقتی حضرت علی علیه السلام در عین ناباوری کفار در برابر حریف نامور خود قرار می گیرد و او را به خاک ذلت می افکند، امام علیه السلام قصد می کند بر روی سینه حریف بنشیند و کار را یکسره کند. اما حریف زبون از ناراحتی به امام جسارت نموده، آب دهان به صورت مبارک حضرت می اندازد. آن حضرت که در سراسر زندگی خود برای رضای خدا و پیشرفت دین کار کرده بود حاضر نمی شود به خاطر این جسارت کار دشمن را سریع تمام کند. بنابراین از روی سینه حریف گستاخ خود، برمی خیزد چند قدمی راه می رود تا عصبانیتش برطرف گردد سپس برمی گردد کار دشمن را یکسره می کند و با فریاد الله اکبر پیروزی خود را بر دشمن اعلام می کند. (۲)

۱- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، صص ۶۳ ۶۵.

۲- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، ص ۷۷.

ص: ۳۵

۳. جاودانگی**۳. جاودانگی**

کار حماسی، ماندگار و پویا و مثال زدنی است. نشانه جاودانگی ماجراهای حماسی این است که در طول تاریخ این ماجراها یا به صورت کتبی مدون می‌شوند یا اینکه به صورت شفاهی در بین نسل‌های یک ملت سینه به سینه با افتخار نقل می‌شوند. چنان که مبارزه و حماسه آفرینی امام علی علیه السلام در جنگ احزاب (خندق) با قهرمان عرب (عمرو بن عبدود) در صدر اسلام هنوز با گذشت چندصد سال از زمان وقوع آنها نقل مجالس است. در حماسه‌های دینی منشأ جاودانگی حماسه ساز، از ایمان به خدا نشأت می‌گیرد. علامه طباطبایی رحمه الله در این باره می‌نویسد: «ایمان به خدا نیرویی است که هیچ نیرویی معادل آن نبوده در برابر آن تاب مقاومت نمی‌آورد. چون به دست آوردن نیروی ایمان مبنی بر فهم صحیح است و همین فهم صحیح صاحبش را به هر خلق و خوی پسندیده‌ای متعصب می‌سازد و او را شجاع و باشهامت و پرجرئت و دارای استقامت و قار و آرامش قلب و وثوق به خدا بار می‌آورد. (به همین جهت حماسه آفرین) به هر تقدیر چه کشته شود یا بکشد برد با اوست. زیرا، در هر دو تقدیر پاداشش بهشت (جاودانگی) است و او در خود مصداقی برای مرگ به آن معنایی که کفار معتقدند و آن را نابودی می‌پندارند نمی‌بیند. (۱)

۴. فرصت سازی**۴. فرصت سازی**

بهره‌گیری بهینه از شرایط زمان در کار حماسی، اصلی مهم است، در کار حماسی حماسه آفرین باید از فرصتی که در برابر دشمن به دست می‌آید

۱- ترجمه المیزان، ج ۹، صص ۱۶۱ و ۱۶۲.

ص: ۳۶

نهایت استفاده را ببرد و کارستانی به وجود آورد که دشمنان از رفتار حماسی او غافل گیر شوند چنان چه میراث داران انقلاب در حماسه ۹ دی سال ۱۳۸۸ با بهره گیری از این فرصت طلایی نگذاشتند میراث خواران اهداف متعالی انقلاب را برای خودشان به تاراج ببرند و ما در تاریخ انقلاب پیشینه های فراوانی همانند ۹ دی داشته ایم و بدون شک با نام گذاری که رهبر فرزانه انقلاب کردند در آینده نیز این چنین حماسه ها را در صحنه های گوناگون خواهیم داشت چون انقلاب ما ریشه در فرهنگ حماسی عاشورا دارد مردم در ۹ دی به دلیل اهانت هایی که به باورهایشان شده بود از فرصت عالی استفاده کردند و خود به صحنه آمدند و خوشان قهرمان تاریخ خودشان شدند. بنابراین می توان گفت یکی از شاخص های برجسته حماسه ۹ دی استفاده از فرصت ها بود.

معمار بزرگ انقلاب اسلامی چه زیبا ملت خود را توصیف می کند آنجا که می فرماید: «من با جرئت مدعی هستم که ملت ایران و توده میلیونی آن در عصر حاضر بهتر از ملت حجاز در عهد رسول الله صلی الله علیه و آله و کوفه و عراق در عهد امیرالمؤمنین علیه السلام و حسین بن علی علیه السلام می باشند. آن حجاز که در عهد رسول الله صلی الله علیه و آله مسلمانان نیز اطاعت از ایشان نمی کردند... اما امروز می بینیم که ملت ایران با کمال شوق و اشتیاق چه فداکاری ها می کنند و چه حماسه ها می آفرینند».^(۱)

۵. اقتدار در عمل

۵. اقتدار در عمل

ملت یا کسی که می خواهد حماسه آفرینی کند باید با نیرومندی و شجاعت مثال زدنی در مقابل دشمن قرار بگیرد و او را وادار به

۱- فراهایی از وصیت نامه سیاسی الهی حضرت امام خمینی رحمه الله.

ص: ۳۷

عقب نشینی و فرار از مواضع خود کند تا حرفی برای گفتن نداشته باشد. زیرا، حماسه در لغت به معنی «شجاعت است» این فضیلت اخلاقی در مقابل «خوف» قرار ندارد که به معنای مطلق تأثر از مشاهده مکروه است و نفس را وامی دارد به اینکه وظیفه واجب دفاع را انجام دهد. بلکه این فضیلت در مقابل رذیله «جن» قرار دارد که به معنای آن است که تأثر نفس آن قدر سریع باشد که عقل و رأی و تدبیر را از کار بیندازد و مستلزم تحیر و سرانجام فرار دشمن گردد. (۱)

اگر در مقابل دشمن با قدرت عمل نشود دشمن گستاخ تر شده بر مواضع خود بیش از گذشته پافشاری خواهد کرد. بی جهت نیست رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره ضربت علی علیه السلام در روز جنگ خندق می فرماید: «ضربت علی در روز خندق بهتر از عبادت جن و انس است». (۲)

همچنین می فرماید: «مبارزه علی علیه السلام با عمرو بن عبدود در جنگ خندق بهتر از اعمال امت من تا روز قیامت است». (۳)

درست است که ضربت علی علیه السلام یک ضربت بیش نبود. اما ضربتی بود که مایه استمرار آیین یکتاپرستی در روی زمین گردید. اگر در آن روز علی علیه السلام به مبارزه طلبی دشمن پاسخ نمی داد. چه بسا ارتش ده هزار نفری عرب به حیات آیین توحید پایان می بخشید. ولی علی علیه السلام چنان برق آسا عمل کرد که دشمن را از قدرت عمل خود متحیر کرد. علی علیه السلام در حماسه آفرینی هایش برابر دشمن چنان قدرت مند قرار می گرفت که سیل عظیم دشمن در روحیه اش تأثیری نداشت. آن

۱- ترجمه المیزان، ج ۱۰، ص ۴۸۰.

۲- جعفر سبحانی، تاریخ اسلام، ص ۱۳۸، به نقل از: دلائل الصدق، ج ۲، ص ۱۷۵.

۳- حسین نوری، مستدرک الوسایل، ج ۳، ص ۳۲.

ص: ۳۸

حضرت از قدرت مندی و حماسه آفرینی خود در فرازی چنین می فرماید:

به خدا سوگند اگر تنها با دشمنان روبه رو شوم، درحالی که آنان تمام روی زمین را پر کرده باشند نه باکی دارم و نه می هراسم. (۱)

همچنین در فرازی دیگر می گوید:

به خدا سوگند اگر اعراب در نبرد من پشت به پشت یکدیگر بدهند. از آنان روی برنتابم. اگر فرصت داشته باشم به پیکار همه می شتابم. (۲)

۶. امید و نشاط آفرینی

۶. امید و نشاط آفرینی

حماسه باید امیدآفرین باشد یعنی به گونه ای خلق شود که موجب تقویت نیروهای خودی شود و از سوی دیگر در طرف مقابل (دشمنان) موجب تضعیف روحیه و یأس و ناامیدی شود. امروزه دشمنان ما از برخورد چهره به چهره با این ملت مأیوس شده اند و از طرفی می خواهند نقشه های شوم خود را عملی سازند سعی می کنند با ناامیدی افق های روشن انقلاب را در عرصه های سیاسی و اقتصادی تیره و تار نشان دهند. بنابراین با تلاش امیدوارانه و با کاری مدبرانه و برنامه ریزی شده و با استمداد از خداوند منان با هم بستگی و هم دلی بیشتر باید حماسه آفرینی کرد و این انقلاب را به سرمنزل مقصود رساند.

۱- ترجمه نهج البلاغه، نامه ۶۲، ص ۶۰۱.

۲- ترجمه نهج البلاغه، نامه ۴۵، ص ۵۵۵.

ص: ۳۹

امیدواری رمز شادکامی و نشاط است اگر زمینه‌های موفقیت فراهم باشد ولی انسان به آینده امیدوار نباشد و از این زمینه‌ها نمی‌تواند بهره کافی ببرد و حماسه بسازد بنابراین امید نقش سازنده‌ای در کار حماسی دارد و از طرف دیگر یأس و ناامیدی از گناهان کبیره است به فرموده قرآن «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»؛ به آن دسته از بندگانم که بر خود ستم روا داشته‌اند بگو از رحمت خدا نومید نشوید زیرا خدا همه گناهان را می‌بخشد همانا او آمرزنده و مهربان است» (۱).

با تفکر در قصه‌های قرآن ما را به این حقیقت رهنمون می‌سازد که یکی از اهداف این قصه‌های حماسی ایجاد روحیه امید در دل هاست و خداوند سبحان از طریق بیان زندگی انسان‌های کامل به پرورش روحیه امید و تقویت آن در سایر افراد و جوامع بشری می‌پردازد. یوسف علیه السلام این بنده صالح خدا و این گم‌گشته عزیز یعقوب که به انواع گرفتاری‌ها مبتلا شد تا گوهر وجودش نمایانده شود پس از سال‌ها رنج و سختی و صبر در راه خداوند سرانجام به آغوش پدر بازمی‌گردد (۲) و یا در ماجرای ایوب نبی علیه السلام که سخت‌ترین تلخی‌ها را برای مدتی طولانی چشید تا استعدادهای نهفته‌اش شکفته شود و به تکامل وجودی خویش رسد پس از تحمل کردن تمامی رنج‌ها و شنیدن شماتت دشمنان، امید خود را از کف نداد بلکه با نشاط هرچه بیشتر سلامتی و شدت را به ارمغان آورد و دیگر نعمت‌های از کف رفته را یک‌باره بازمی‌یابد (۳) و یا آنجا که پیامبر

۱- زمر: ۵۳.

۲- یوسف: ۱۰۰.

۳- ص: ۴۳.

ص: ۴۰

اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید امید و آرزو برای امت من رحمت است و اگر امیدی وجود نداشته باشد نه مادری به فرزندش شیر می داد و نه باغبانی درختی غرس می کرد. (۱) به گفته مولانا:

گر نبودی میل و امید ثمر

کی نشاندی باغبان بیخ شجر (۲)

۷. توأم بودن احساس و منطق

۷. توأم بودن احساس و منطق

حماسه، حضوری است که همراه با منطق و احساسات است. یعنی اگر حضور و نقش آفرینی تنها جنبه احساسی داشته باشد یا تنها جنبه عقلانی داشته باشد، این حضور و نقش آفرینی کاری حماسی نخواهد بود. در واقع حماسه با منطق و احساسات توأم یا به تعبیر بهتر با شور و شعور همراه است. حماسه آفرین ضمن اینکه با عزمی استوار با رجز و مبارزه شجاعانه و دلیرانه، در بین نیروهای خودی امید آفرینی و نشاط آفرینی می کند، و در بین دشمن گرد یأس و ناامیدی می پاشد نسبت به رفتار و اعمال خود از نظر عقلانی نیز کنترل و بصیرت دارد و هدف خود را از حماسه آفرینی فراموش نمی کند. چنان که امام علی علیه السلام زمانی که در جنگ خندق مقابل عمرو بن عبدود قرار می گیرد از او سه درخواست می کند که دو درخواست نخست نشان گر این است که امام قصد هدایت دشمن را دارد مانند دشمن به دنبال قهرمانی و پهلوانی در صحنه نبرد نیست. ولی در، درخواست سوم به دنبال تحقیر دشمن و ایجاد شور است. امام در درخواست سوم فرمود: «اکنون که دو درخواست مرا نپذیرفتی پیاده

۱- بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۱۷۵.

۲- مثنوی معنوی، دفتر چهارم، بیت ۵۲۲۹.

ص: ۴۱

شو تا با یکدیگر مبارزه کنیم.» عمرو از این پیشنهاد امام علیه السلام سخت برآشفته و با پوزخند گفت: «فکر نمی‌کنم که کسی درباره من چنین بدگمان باشد و چنین توقعی از من کرده باشد.» پس از این گفتار از اسب سریع پیاده شد دست و پای آن را قطع کرد و برق آسا به امام حمله ور شد. چنان شمشیر خود را بر سر حضرت فرود آورد که سپر را برید و بر سر حضرت اصابت کرد. امام هم مهلت نداد شمشیری به پای او فرود آورد که او را زمین گیر کرد. (۱)

امام علیه السلام حتی در این حماسه با رفتار اخلاقی خود دوست و دشمن را به تحسین وادار کرد. چنان که نوشته اند زمانی که عمرو زمین گیر شد از امام درخواست کرد که زره و لباس او را از تن بیرون نیاورد. امام در پاسخ به درخواست عمرو گفت: این لباس تو در نظر من ارزشی ندارد. (۲)

۸. تیزهوشی و تدبیر

۸. تیزهوشی و تدبیر

در آفرینش حماسه باید در برابر توطئه های دشمن با تدبیر و باهوش بود مقام معظم رهبری تیزهوشی و تدبیر در خلق حماسه مقابل دشمن را چنین تبیین می کنند: ملت و مسئولان کشور باید هوشیار باشند؛ محاسبه این دشمنی ها را بکنند؛ در مقابله با این دشمنی ها، با تدبیر و با شجاعت عمل کنند. هم تدبیر لازم است، هم شجاعت لازم است. اگر شجاعت وجود نداشته باشد، در مقابل ابهت و هیبت و چهره عبوس دولت های مستکبر، کسی دل خود را ببازد، قطعاً شکست خورده است. دولت های مستکبر یکی

۱- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، زمانی، صص ۷۵ ۷۷.

۲- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، زمانی، ص ۷۸.

ص: ۴۲

از کارهایشان همین تشر زدن است؛ چهره عبوس گرفتن است؛ حق را ناحق کردن است. در مقابل اینها تدبیر لازم است. تدبیر یعنی آگاهی از آنچه که در برنامه دشمن است، و تصمیم درست و بجا در مقابله با آن. دشمن به شکل‌های مختلفی ظاهر می‌شود. شما امروز ملاحظه کنید؛ در مقابل ملت ایران و نظام جمهوری اسلامی، صهیونیست‌ها هستند، دولت امریکا قرار دارد؛ گاهی لباس گرگ می‌پوشند، گاهی لباس روباه می‌پوشند؛ گاهی چهره خشن و خصمانه خودشان را نشان می‌دهند، گاهی چهره فریب‌گرانه نشان می‌دهند؛ باید متوجه بود. (۱)

می‌توان گفت تیزهوشی تدبیر در حماسه یعنی حضور آگاهانه و به موقع توده‌های مردم در صحنه و نقش‌آفرینی برای خنثی کردن نقشه‌های طراحی شده دشمن، چنان‌که مردم حماسه‌آفرین ایران در انتخابات گذشته وقتی از توطئه دشمن آگاهی یافتند بنا به فرمایش مقام معظم رهبری این‌گونه عمل کردند. ایشان درباره آن حماسه‌آفرینی می‌فرماید:

آزمون مهمی بود؛ هم عبرت‌های زیادی داشت، هم درس‌های زیادی داشت؛ و در این آزمون، ملت ایران پیروز شد. آنها می‌خواستند مردم را تقسیم کنند به یک گروه اقلیت، به یک گروه اکثریت؛ یک گروهی که برنده‌ی انتخابات است، یک گروه هم که در انتخابات به نتیجه مطلوب خود دست پیدا نکرده، اینها را در مقابل هم قرار بدهند. ملت را دوپارچه کنند؛ یک عده اغتشاش‌گر هم وارد میدان بشوند و با ایجاد اغتشاش، جنگ را در داخل کشور مغلوبه کنند، جنگ داخلی راه بیندازند؛ امیدشان این بود. اما

۱- فرمایشات رهبری، نوروز ۸۹، مشهد.

ص: ۴۳

ملت هوشیاری به خرج داد. شما دیدید در روز انتخابات، مردم به دو گروه سیزده چهارده میلیونی، و بیست و چهار پنج میلیونی تقسیم شدند؛ اما بعد از گذشت مدتی نه چندان بلند، همین دو گروه با هم یکی شدند و در مقابل شورش گران و اغتشاش گران و خراب کاران ایستادند. بیداری ملت را انسان اینجا می‌شود فهمید. قوی‌ترین و آخرین ضربه را ملت در روز نهم دی و بیست و دو بهمن وارد کرد. کار ملت ایران در بیست و دوم بهمن، کار عظیمی بود؛ نه دی هم همین طور. یکپارچگی ملت آشکار شد. همه کسانی که در عرصه سیاسی به هر نامزدی رأی داده بودند، وقتی دیدند دشمن در صحنه است، وقتی فهمیدند اهداف پلید دشمن چیست، نسبت به آن کسانی که قبلاً به آنها خوش بین هم بودند، تجدیدنظر کردند؛ فهمیدند که راه انقلاب این است، صراط مستقیم این است. در بیست و دوی بهمن، ملت همه با یک شعار وارد میدان شدند. خیلی تلاش کردند، شاید بتوانند بین ملت دودستگی ایجاد کنند؛ اما نتوانستند. و ملت ایستاد؛ این پیروزی ملت بود. (۱)

۹. آماده فداکاری به امر رهبر (ولایت مداری)

۹. آماده فداکاری به امر رهبر (ولایت مداری)

در خلق حماسه باید گوش به فرمان رهبر و آماده برای فداکاری بود. از انبوه دشمن یا تجهیزات آن نباید هراسی به خود راه داد. در جنگ بدر زمانی که مسلمانان با انبوه دشمن مواجه شدند. رسول خدا شورایی تشکیل داد تا نظر یاران خویش را درباره جنگ جویا شود. بزرگان و دلاوران مهاجر همگی اعلام آمادگی برای جنگ نمودند. پیامبر به نظر

۱- فرمایشات رهبری، نوروز ۸۹، مشهد.

ص: ۴۴

آنان اکتفا نکرد نظر انصار را نیز جويا شد. سعد بن معاذ ريس گروه خوارج برای خلق حماسه خطاب به پيامبر صلی الله علیه و آله چنین گفت:

ما به تو ايمان آورده ايم و تو را تصدیق کردیم و با تو پیمان بستیم. هر مقصدی داری در پیش گیر. به خدایی که تو را برانگیخته است. اگر این دریا (دریای سرخ) را به ما نشان دهی و در آن فرو روی ما همگی پشت سر تو در آن فرو می رویم و یک نفر هم عقب نمی ماند. ما خوش نداریم که در نبرد با دشمن به جای امروز فردا روبه رو شویم. ما در نبرد، جمعیت شکیبایی هستیم. (۱)

پس از او مقدار که یکی دیگر از انصار بود برخاست، خطاب به پيامبر صلی الله علیه و آله گفت: «ما هرگز مانند بنی اسرائیل نیستیم که به موسی علیه السلام گفتند: تو برو با خدایت جنگ کن و ما در این جا نشسته ايم، بلکه می گوئیم تو و خدایت بروید ما به دنبال تو هستیم. (۲)

آری وجود چنین جان های آماده برای فداکاری به امر رهبر بود که توانست حماسه عظیم «بدر» را خلق کند تا نقطه عطف تاریخ پرافتخار اسلام باشد.

۱۰. پایداری

۱۰. پایداری

همیشه حماسه آفرینی با جنگ و نزاع نظامی با دشمن به دست نمی آید. گاه دشمن از حمله نظامی خودداری می کند سعی می کند با سیاست های دیگری حریف خود را از پای درآورد تا متحمل خسارت سنگین نشود. در این زمان پایدار و استقامت بیشتر در برابر دشمن می تواند حماسه ساز

۱- تاریخ اسلام، ص ۹۹.

۲- تاریخ اسلام، ص ۹۹.

ص: ۴۵

باشد. پایداری و استقامت مسلمانان در مقابل محاصره اقتصادی مشرکان مکه نمونه روشنی از این پایداری حماسی است. مورخین نوشته اند: در سال هفتم بعثت مشرکان مکه زمانی که نتوانستند با سیاست های مختلف مسلمانان را از راهی که انتخاب کرده اند بازدارند، پیمانی امضا کردند که مسلمانان را از نظر اقتصادی و اجتماعی در تنگنا قرار دهند. از جمله اینکه: خرید و فروش اجناس، ازدواج را با مسلمانان ممنوع اعلام کردند. همچنین قرار شد در تمام پیش آمدها، با تعصب خاص خود از مخالفان پیامبر صلی الله علیه و آله حمایت کنند. این پیمان سبب شد که مسلمانان از شهر مکه خارج شده، بیرون از آن دره ای به نام «شعب ابی طالب» پناه بگیرند. این تحریم ها به مدت سه سال ادامه داشت. در این مدت مسلمانان سختی زیادی را متحمل شدند گاه کار گرسنگی به جایی می رسید که شیون کودکان در بیرون از دره شنیده می شد. ولی شدت عمل قریش در اجرای مواد پیمان از مقاومت و فداکاری مسلمانان ذره ای نکاست. سرانجام ناله جان گداز فرزندان و کودکان و وضع رقت بار مسلمانان پناهنده به شعب، نتیجه داد و باعث شد گروهی از امضاکنندگان امضا خود را پس بگیرند و مشکل را حل کنند. و مسلمانان پاداش حماسه پایداری خود را بگیرند و الگویی برای دیگران باشند.^(۱)

۱- نک: تاریخ اسلام سبحانی، صص ۵۸ و ۵۹.

ص: ۴۷

فصل سوم: حماسه سیاسی در آیات و روایات

اشاره

فصل سوم: حماسه سیاسی در آیات و روایات

ص: ۴۹

ملت مسلمان ایران در طول سی و چهار سال از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی همواره حماسه های فراوانی را آفریده اند. این بار نیز در راستای افزایش اقتدر و عزت نظام مقدس جمهوری اسلامی با عزمی راسخ با حرکتی جهادگونه و پرشور همراه با آگاهی و بصیرت و تقوای الهی در عرصه های سیاسی ملی و بین المللی با امید و نشاط هرچه بیشتر دشمنان را مأیوس خواهند نمود در اینجا به برخی از مبانی حماسه سیاسی می پردازیم.

الف) مبانی حماسه سیاسی

اشاره

الف) مبانی حماسه سیاسی

سیاست مداران و نخبگان سیاسی اگر امور عادی را در عرصه سیاست رعایت کنند حماسه ای خلق نمی شود اما مواردی است که حماسه سیاسی مبتنی بر آنهاست و با آن مبانی می توان حماسه آفرینی کرد و ما در اینجا به برخی از مبانی مهم آن اشاره می کنیم.

۱. تقوای سیاسی

۱. تقوای سیاسی

خداوند در قرآن می فرماید: «إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ؛ زمین از آن خداست آن را به هرکس از بندگانش که بخواهد می دهد و فرجام [نیک] برای پرهیزکاران است» (۱).

۱- اعراف: ۱۲۸.

ص: ۵۰

در این آیه یکی از شرایط دست یابی به مقام رهبری سیاسی یک امت را تقوا می داند به عبارت دیگر کسی که بخواهد مسئولیت سیاسی در جامعه ای را به عهده بگیرد می بایست اهل تقوا باشد.

اگر به آیات و روایات تقوا توجه شود معلوم می شود که تقوا تا چه اندازه در حوزه سیاسی می تواند تأثیرگذار باشد. بسیاری از مشکلات جوامع بشری به سبب آن است که مسئولان و سیاستمداران از تقوای لازم برخوردار نمی باشند. بدون شک آدمی خواسته ها و تمایلات خودخواهانه ای دارد و مهار آنها کار ساده ای نیست به خصوص برای سیاستمدار که وظیفه اش نجات مردم از گرداب گمراهی است.

تقوای سیاسی نوعی خاص از تقواست که به تقوای معمولی در سطح عموم مردم تفاوت می کند از تقوای عمومی چند مرحله بالاتر است. مسئولان و سیاستمداران جامعه در سال حماسه سیاسی باید علاوه بر تقوای شخصی پرهیز از دروغ و وعده های پوچ و بداخلاقی، قانون گریزی و... باید از تقوای جمعی برخوردار باشند

در اهمیت تقوای سیاسی همین بس که حضرت علی علیه السلام می فرماید: «التَّقِيُّ رَئِيسُ الْأَخْلَاقِ؛ تقوا سرآمد اخلاق است.» (۱) و یک سیاستمدار باید متخلق به اخلاق الهی باشد وقتی مردم احساس کنند که گردانندگان سیاسی آن جامعه به جهت داشتن تقوای سیاسی ابعاد مادی و معنوی حیات آحاد مردم را تا نهایت در چه تقوا رعایت می کنند، نه تنها برای شکوفایی استعدادها و پیشرفت آن جامعه خود به تکاپو می افتند و حماسه ها می آفرینند بلکه ثبات سیاسی جامعه را به ارمغان می آورند و

ص: ۵۱

الگویی برای کشورهای دیگر می شوند. درجه اهمیت تقوای سیاسی به اندازه ای است که امیرالمؤمنین علیه السلام به فرمانده اش مالک اشتر حدود ۱۵ بار امر به تقوا می دهد. تقوا عامل مدیریت، قانون مداری، شایسته سالاری مهار و کنترل درونی، وجدان بیدار انسانی، تشویق کننده به نیکوکاری و بسیاری از امور دیگر است که در حوزه سیاسی یک سیاست مدار باید مورد توجه قرار دهد در مورد شایستگی رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «مَنْ تَقَدَّمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَ هُوَ يَرَى أَنَّ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَفْضَلُ مِنْهُ فَهُوَ خَائِنٌ؛ هر کس که بر مسلمین پیش بیفتد در حالی که او در میان مسلمانان برتر از خود را می بیند خائن است» (۱).

بنابراین حب ریاست داشتن با تقوای سیاسی در سال حماسه سیاسی سازگاری ندارد و مسئولان سیاست مدار ما باید توجه داشته باشند که عاملی برای تقوای سیاسی با اهمیت تر از آن نیست که شخص خود را کاملاً شایسته آن مقام بداند بعد مسئولیت آن را بپذیرد.

یکی دیگر از موارد تقوای سیاسی این است که اطاعت از خداوند را بر همه چیز مقدم بدارد، سیاست مدار اگر بخواهد گفتار و کردار و اندیشه ها یش برای خود و دیگران مفید باشد باید از اطاعت خداوند روی گردان نباشد یعنی در تمام لحظات زندگی چه در محراب عبادت چه در میدان جنگ چه در مسند حکومت در پیشگاه خداوند خود را حاضر و ناظر ببیند و دائماً در پی اطاعت فرمان او باشد.

تقوای سیاسی اقتضا می کند که سیاست مدار جلوی شهوات و طغیان گری های نفس خود را بگیرد و مهار کند خداوند در قرآن

۱- سفینه البحار، ج ۱، ص ۴۹۲.

ص: ۵۲

می فرماید: «تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا؛ آن سرای آخرت را برای کسانی قرار می دهیم که در روی زمین علو و فساد نمی جویند.» (۱) بنابراین سیاست مداران و نخبگان سیاسی در سال حماسه سیاسی قدرت را با امکانات مادی آمیخته نکنند و استبداد و خودرأیی را کنار بگذارند. در این صورت می توانند آرامش و آسایش را با تقوای الهی در جامعه به ارمغان آورند.

۲. عزت و اقتدار سیاسی

۲. عزت و اقتدار سیاسی

یکی از مبانی مهم حماسه سیاسی عزت طلبی و اقتدار سیاسی است چنان که سرور شهیدان در روز حماسه عاشورا فرمود: «أَلَا وَإِنَّ الدَّعَى ابْنَ ادَّعَى قَدْ رَكَزَ بَيْنَ اثْنَيْنِ بَيْنَ السَّلَّةِ وَالدَّلَّةِ وَهَيْهَاتَ مِنَّا الدَّلَّةُ؛ آگاه باشید فرومایه پسر فرومایه (پسر زیاد) مرا بر سر دوراهی قرار داده است راهی به سوی مرگ و راهی به سوی ذلت، هرگز مباد که ما ذلت و خواری را بر مرگ برگزینیم.» (۲)

جامعه اسلامی ما نیز باید از امام حسین علیه السلام الگو بگیرد و سلطه و نفوذ دشمنان و بیگانگان را نپذیرد جامعه ای که تحت نفوذ بیگانگان قرار گیرد هرگز نمی تواند ادعای استقلال و عزت مندی نماید. سلطه نداشتن دشمنان بر کشورهای اسلامی یکی از اصول اولیه نظام سیاسی اسلام است و در سال حماسه سیاسی پررنگ تر جلوه می نماید خداوند در قرآن می فرماید: «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ خداوند هرگز برای کافران نسبت به اهل ایمان راه تسلط و نفوذ باز نکرده است.» (۳)

۱- قصص: ۸۳.

۲- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص ۹۷.

۳- نسا: ۱۴۱.

ص: ۵۳

بنابراین «نفی سیل» به عنوان یکی از قاعده های مهم فقه سیاسی در بین فقها مطرح است و رهبران نظام اسلامی، یکی از جنبه های مهم انقلاب اسلامی را کسب عزت سیاسی و مقابله با استبداد و استعمار و استقرار حاکمیت مردم بر سرنوشت خود و تضمین منافع ملی و بین المللی می دانسته اند و می دانند. سیاست مداران و نخبگان سیاسی ما نیز به شکرانه خدا با اقتدا به امام شهیدان که فرمود:

القتل (الموت) اولی من رکوب العار ج

والعار اولی من دخول النار

شهادت بهتر از زندگی ذلت بار است و تن سپردن به ذلت و خواری بهتر از ورود به آتش جهنم است. (۱) پرچم بین المللی را چنان برافراشته اند که نه از اردوگاه غرب فرمان می برند و نه وامدار اردوگاه شرق می باشند. و استمرار این استقلال و عزت سیاسی است که دشمنان را هر روز واداشته که در مقابله با این ملت سرافراز حيله ای جدید طراحی کنند در حالی که بسیاری از کشورهای پیشرفته و مرعوب از اعلان صریح موانع سیاسی خوند وحشت دارند و مجبورند تابع سیاست های غلط آنها باشند.

در سایه همین اصل پذیرفته شده در اسلام است که کرامت انسانی معنا پیدا می کند و از تحقیر و استخفاف پرهیز دارد بنابراین در جامعه اسلامی است اسلامی باید کرامت خود را حفظ نمایند و تحت هیچ شرایطی استقلال سیاسی خود را از دست ندهند چنان که رهبر فرزانه انقلاب اسلامی در سخنان خود بارها موضع گیری استقلال طلبانه مسئولان نظام را ستوده اند.

۱- بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۴۹.

ص: ۵۴

۳. وجود اخلاق سیاسی

۳. وجود اخلاق سیاسی

خداوند می خواهد همواره اخلاق نیکو بر عالم سیاست و سیاست مداران حاکم باشد. از این رو نخستین شرط رهبران و سیاست مداران منصوب از طرف خویش را عصمت و پاکی دانسته و با صراحت حکومت ستمگران را محکوم می داند. «لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ؛ عهد من هرگز به ستمکاران نمی رسد.» چنان که اهداف متعالی حکومت صالحان را گسترش فضایل اخلاقی و از بین بردن رذایل اخلاقی دانسته است می فرماید: «الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ؛ هان کسانی که اگر در زمین به آنان قدرت ببخشیم، نماز به پا می دارند و زکات می دهند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند که فرجام کارها از آنان خداست.» (۱)

وقتی سخن از اخلاق سیاسی به میان می آید، ضرورت فراگیری سبک زندگی سیاسی در عرصه های سیاسی مطابق با موازین اسلامی مطرح می گردد که اگرچه همه اقشار را دربر می گیرد اما اولویت و پیشقدمی متوجه دولتمردان، سیاست مداران، جریان های سیاسی و رسانه هاست. اخلاق رقابت، اخلاق شکست و اخلاق پیروزی از جمله زیرشاخه های اخلاق سیاسی است که مخاطبان اصلی این عرصه باید آن را فرا بگیرند و مهم تر این که آن را به کار بندند. (۲)

داشتن اخلاق در مسائل سیاسی باید از اولویت های سیاست مداران، بزرگان و زمامداران کشور باشد. زیرا؛ آنچه که به امور سیاسی، سیاسیون

۱- حج: ۴۱.

۲- مهدی فضائلی، عوامل خلق حماسه سیاسی، ص ۲، جام جم، تاریخ ۱۷/۱/۹۲.

ص: ۵۵

زیور می بخشد اخلاق است. یکی از مسائل مهمی که جریانها سیاسی و مسئولان امور سیاسی باید در مسائل سیاسی آن را رعایت کنند، تحمل یکدیگر در رقابت های سیاسی، تحمل سختی های کار و تحمل شکست در عرصه های سیاسی است. امام علی علیه السلام در این باره می فرماید: «تحمل کردن زیور سیاست است.»^(۱) همچنین به هنگام پیروزی در مسائل سیاسی نباید به حریف خود جسارت کرد، یا درصدد انتقام از موضع قدرت برآمد. بلکه نسبت به حریف نرمی و گذشت باید داشت. در حقیقت مدارا و گذشت در سیاست می تواند زیبایی آن باشد. چنان که امام علی علیه السلام می فرماید: «زیبایی سیاست در به کار بستن عدالت در حکومت و گذشت کردن با وجود توانایی است.»^(۲) همین طور می فرماید: «نرمی چه خوب سیاستی است.»^(۳) بنابراین با توجه به تجربه چند سال گذشته از فعالیت های عرصه سیاسی در کشور و تأکیدات مؤکدی که مقام معظم رهبری و تمامی نخبگان و روشن فکران در این زمینه داشتند و جامعه دارند، انتظار می رود جامعه سیاسی کشور در سال حماسه سیاسی مقطع بد اخلاقی های سیاسی و غیر سیاسی را گذرانده و به آن تراز اخلاقی که مد نظر جامعه اسلامی است رسیده باشد.

۴. پرهیز از دروغ و وعده های دروغین

۴. پرهیز از دروغ و وعده های دروغین

دورغ گویی یکی از ابزارهای رایج و متداول در حوزه حکومت داران و سیاست مداران بوده است. تاریخ مشحون از به کارگیری این ابزار

۱- ترجمه میزان الحکمه، ج ۶ کلمه سیاست.

۲- ترجمه میزان الحکمه، ج ۶ کلمه سیاست.

۳- ترجمه میزان الحکمه، ج ۶ کلمه سیاست.

ص: ۵۶

بد اخلاقی از سوی قدرت های حاکم جهت رسیدن به مقصود است. از این رو پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان، هرگز از چنین روش استفاده نکرده اند و پیروان خود را از دستور می دادند که برای رسیدن به اهداف خود از هر وسیله ای استفاده نکنید بلکه باید اسلام آن وسیله را مشروع دانسته باشد در دین اسلام و سنت پیامبر و ائمه علیهم السلام سیاست همیشه با اخلاق و ضوابط اخلاقی توأم بوده است.

حضرت علی علیه السلام همیشه، حکومت به عنوان یک امانت الهی نگاه می کردند و نخبگان و سیاست مداران را در نامه ها و خطبه های خود پرهیز می دارند که مبادا در امانت الهی خیانت کنید. بلکه از این امانت الهی برای رساندن انسانها به تعالی و سعادت استفاده کنید. و همواره حاکمان را هشدار می دادند که به مردم ستم نکنید و برای ارضای غرایز نفسانی راه های حرام پیش نگیرید همواره در پی عدالت خواهی و اجرای حق باشید.

علی علیه السلام می فرماید: «الصدق ینجیک و ان خفته الکذب یردیک و ان آمنته؛ صداقت تو را نجات می دهد هر چند از آن بترسی و دروغ (عوام فریبی) تو را نابود می کند هر چند خود را در امنیت بدانی».

فقط در صورتی که هدف و انگیزه نخبگان سیاسی، حاکمیت قانون اجرای حق و عدالت و رساندن جامعه به کمال و سعادت باشد مشروع است.

۵. اتخاذ دیپلماسی مقتدرانه در عرصه بین المللی

۵. اتخاذ دیپلماسی مقتدرانه در عرصه بین المللی

همان گونه که در مبحث ویژگی ها حماسه در اسلام گذشت، از ویژگی های لازم برای حماسه آفرینی داشتن «قدرت» و «قدرت مند عمل کردن» در

ص: ۵۷

شرایط و فرصت‌هایی است که برای حماسه آفرینی پیش می‌آید. بنابراین هم در عرصه ملی و هم عرصه بین‌المللی برای خلق حماسه باید قدرت مند عمل کرد. در عرصه داخلی، وقتی کشوری می‌تواند حماسه آفرین باشد که توانایی اجرای برنامه‌ها از پیش تعیین شده مثل برنامه چشم‌انداز بیست ساله را داشته باشد و از ظرفیت‌های موجود در کشور خود بهترین استفاده ممکن را ببرد. ولی در عرصه خارجی باید از دیپلماسی مقتدری برخوردار باشد. تا بتواند با چانه زنی در عرصه بین‌الملل از حق و حقوق مردم و کشور خود دفاع کند. و با گسترش روابط دیپلماتیک با کشورهای جهان به ویژه کشورهای تأثیرگذار در سیاست‌های جهانی به حل مشکلات مسائل بین‌المللی خود از جمله کاهش فشارهای سیاسی در مرحله گذار که از سوی نظام سلطه اعمال می‌شود کمک کند. همچنین باید بتواند در حل مشکلات جهانی منطقه‌ای و محلی هم تأثیرگذار باشد، تا برای کشور خود در عرصه جهانی اعتبار و اقتداری کسب کند. حتی باید بتواند در سازمان‌ها و نهادهای بین‌الملل نفوذ کرده صاحب کرسی شود. البته طبق ارزیابی‌های مقام معظم رهبری، ایران از نظر سیاست خارجی در عرصه روابط بین‌الملل موفق عمل کرده است و امروز در دنیا دارای اعتبار است. ایشان می‌فرماید: «در زمینه اعتبار و اقتدار منطقه‌ای و بین‌المللی، امروز نظام جمهوری اسلامی و دستگاه اسلامی در کشور ما، آن چنان از ابهت و اهمیتی در چشم کشورها برخوردار است که دشمنان ما هم اعتراف می‌کنند که اعتبار بین‌المللی جمهوری اسلامی جزو برترین کشورهای هم سطح خود و کشورهایی است که می‌توانند اثرگذار باشند. می‌توان گفت جمهوری اسلامی از لحاظ اعتبار بین‌المللی و سیاسی در منطقه، در درجه‌ی اول قرار دارد.

ص: ۵۸

۶. هم‌گرایی

۶. هم‌گرایی

امیر مؤمنان حضرت علی علیه السلام در پندهای جاودانه خود درباره جهاد می‌فرماید: «وَعَلَيْكُمْ بِالتَّوَّاضُلِ وَالتَّبَادُلِ وَإِيَّاكُمْ وَالتَّدَابُرِ وَالتَّقَاطُعِ؛ بر شما باد به پیوستن به یکدیگر و بخشش همدیگر مبادا از هم روی گردانید و پیوند دوستی را از بین ببرید» (۱).

تجربه پیروزی انقلاب و تجربه هشت سال دفاع مقدس در دهه‌های اخیر کشور نشان داد. که هرگاه مردم و گروه‌های اجتماعی و سیاسی جامعه دست وحدت به هم داده‌اند، توانسته‌اند، حماسه‌ای بزرگ در تاریخ این سرزمین ثبت کنند. در مقطع کنونی نیز رمز اصلی خلق حماسه، وحدت و هم‌دلی و هم‌گرایی مردم و همه گروه‌های سیاسی است. این هم‌دلی می‌تواند حماسه‌ای خلق کند که چشم‌فتنه و فتنه‌گران داخلی و خارجی را از حدقه بیرون آورد. در این مقطع حساس تاریخی باید بار دیگر به این ندای آسمانی قرآن عمل کرد که می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛ به ریسمان خدا چنگ بزنید و متفرق نشوید» (۲). در این مرحله سران تمام گروه‌ها و جریان‌های سیاسی، همچنین مسئولان ارشد به ویژه سران قوا بهتر است با چشم‌پوشی از اختلاف سلیقه‌ها به نکات مشترک خود بیندیشند. و با پیروی از اوامر رهبری در جهت هم‌گرایی گام بردارند. بدون شک این عامل از یک سو موجب دل‌گرمی و انگیزه بیشتر مردم برای حضور در انتخابات خواهد بود. که لازمه خلق حماسه سیاسی است. از سوی دیگر، دشمنان را از دل بستن به

۱- نهج البلاغه، نامه ۴۷.

۲- آل عمران: ۱۰۳.

اختلافات، مایوس و دست آنها را برای مانور سیاسی و جمع آوری خوراک برای جنگ رسانه ای خواهد بست.

ب) الزامات و بایسته های حماسه سیاسی

اشاره

ب) الزامات و بایسته های حماسه سیاسی

واقعیت های راهبردی جمهوری اسلامی نشان می دهد که فرآیند های تحول ساختاری بر اساس الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، با درایت و دوراندیشی رهبر فرزانه انقلاب مرحله به مرحله در حال شکل گیری و تکامل است. نام گذاری سال ۱۳۹۲ نشان داد مرحله ای دیگر از این الگو که مرحله اوج این تکامل است، توسط مقام معظم رهبری، طراحی و ارائه شده است. مرحله، گذاری که ایشان از آن با عنوان «پیچ تاریخی» یاد کردند. بدون شک برای گذار از این مرحله؛ نیازمند الزامات و بایسته هایی هستیم. این الزامات و بایسته ها در عرصه «سیاست» و «آفرینش حماسه سیاسی» می تواند شامل: مراعات قواعد و مقررات، وجود عقلانیت در بین نخبگان، وجود اخلاق سیاسی، امید به پیشرفت، آرامش و امنیت روانی، کنترل هیجانات در فرآیند خلق حماسه، حفظ استقلال و امانت داری نهادهای سیاسی، اتخاذ دیپلماسی مقتدر در عرصه بین المللی و زمینه سازی برای مشارکت حداکثری مردم در عرصه سیاسی به ویژه انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا و... باشد که در این فصل به هر یک از آنها جداگانه پرداخته می شود.

۱. مراعات قوانین و مقررات (قانون مداری)

۱. مراعات قوانین و مقررات (قانون مداری)

خداوند در قرآن می فرماید: «وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُدْعِينَ؛ و چون به سوی

ص: ۶۰

خدا و پیامبر او خوانده شوند تا میان آنان داوری کند بناگاه دسته ای از آنها روی برمی تابند و اگر حق به جانب ایشان باشد به حال اطاعت به سوی او می آیند بنابراین قرآن کسانی را که از قانون در صورتی که مطابق خواست آنها باشد اطاعت می کنند و اگر برخلاف خواست و مصلحت شان باشد اعراض نمایند به شدت مذمت کرده است»^(۱).

به راستی یکی از مؤلفه ها و ضرورت های هر جامعه رعایت قواعد و مقررات آن جامعه در زمینه های مختلف سیاسی و اجتماعی است که منجر به ایجاد نظم و انضباط و عدم هرج و مرج در ارکان مختلف آن جامعه می شود. در جامعه دینی که رهبری آن را رهبران دینی بر عهده دارند و مردم از آنان الگو می پذیرند، قانون مندی، اهمیت ویژه ای دارد. زیرا، باروری شجره طیبه عدالت در سایه حاکمیت قوانین و مقررات الهی امکان پذیر است. معصومین علیه السلام برای فراخوانی مردم به قانون پذیری، خود خاضع ترین انسانها در برابر قوانین الهی بودند. امام علی علیه السلام در مدت کوتاه زمام داری خود در حالی موفق به ایجاد جامعه ضابطه مند شد که خود از قانون مندترین افراد جامعه بود. نحوه برخورد امام علی علیه السلام با برادرش عقیل که سهم بیشتری از بیت المال را درخواست کرده بود، نشان دهنده پای بندی ایشان به قداست و حرمت قانون الهی است.^(۲)

آن حضرت درنامه ای به یکی از مدیران خود که قانون را رعایت نکرده و به بیت المال خیانت کرده بود، می نویسد: سوگند به خدا اگر

۱- نور: ۴۸ و ۴۹.

۲- نک: مرتضی مطهری، داستان راستان (دوجلدی)، ص ۱۲۰.

ص: ۶۱

حسن و حسین کاری چنان می کردند که تو انجام دادی، از من روی خوش نمی دیدند و به آرزو نمی رسیدند تا آن حق را از آنان بازستانم و باطلی را که به ستم پدید آمده نابود سازم. (۱) همچنین آورده اند مردی وارد خانه علی علیه السلام شد، چند روزی آنجا بود، امام وقتی متوجه شد که او یک مهمان عادی نیست، برای شکایت از کسی به آنجا آمده است، به او فرمود: «خیلی معذرت می خواهم از امروز دیگر نمی توانم از تو به عنوان مهمان پذیرایی کنم؛ زیرا پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: «هرگاه دعوایی نزد قاضی مطرح است، قاضی حق ندارد یکی از متخاصمین را ضیافت کند، مگر آنکه هر دو طرف با هم در مهمانی حاضر باشند.» (۲) بنابراین با توجه به آنچه که درباره قانون و قانون گرایی در جامعه دینی گذشت. می توان گفت مراعات قانون در عرصه های سیاسی و اجتماعی در جامعه بسیار ضروری است، به ویژه در جوامعی که در مرحله گذار اجتماعی هستند و در عرصه های سیاسی اهداف بزرگی نظیر «خلق حماسه سیاسی» را دنبال می کنند، نیاز به هم گرایی و نظم و انضباط بیشتری است. در کشور ما تنها ملاکی که به عنوان سبب وحدت و هم گرایی شناخته می شود، قانون اساسی کشور است که برگرفته از شریعت اسلام بوده و در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی بدون توجه به منافع یا گروه خاصی تهیه شده است و به اذعان دوستان و دشمنان انقلاب از مترقی ترین قوانین دنیاست. جالب این که در تدوین این قانون نمایندگان از اکثر جریان های فعال سیاسی حضور داشتند. اکنون نیز

۱- نهج البلاغه، نامه ۴۲.

۲- نک: مرتضی مطهری، داستان راستان (دوجلدی)، ص ۲۹۱.

ص: ۶۲

حضور جریانها سیاسی در عرصه های سیاسی و اجتماعی کشور بلامانع است ولی حداقل انتظار از جریان هایی که وارد عرصه سیاسی می شوند این است که به بالاترین قانون کشور پای بند باشند و از مدار آن خارج نشوند. در واقع خط قرمز فعالیت خود را قانون اساسی قرار دهند. به یقین در این حالت یک از شرایط لازم برای وقوع حماسه سیاسی در کشور مهیا خواهد شد.

۲. بصیرت

۲. بصیرت

بصیرت غیر از بصر و بینایی ظاهری انسان است. چشم فقط ظاهر اشیا و حوادث را بدون هیچ گونه تجزیه و تحلیل عقلی و سیاسی و اجتماعی مشاهده می کند. اما بصیرت در انسان باعث می گردد علاوه بر بررسی ظاهر رویدادها، آن سوی پرده حوادث را مشاهده کند و منشأ پیدایش آن را بشناسد و نتیجه ای را که از آن حاصل می گردد تجزیه و تحلیل کند. از همین رو، حضرت علی علیه السلام کوری و نداشتن چشم را آسان تر و تحمل پذیرتر از بی بصیرتی و ناتوانی در درک و تحلیل حوادث و رویدادهای سیاسی اجتماعی معرفی می نماید:

«فَقَدْ الْبَصَرَ أَهْوَنُ مِنْ فَقْدَانِ الْبَصِيرَةِ؛ نداشتن چشم سهل تر از نداشتن بینایی است!»^(۱)

بنابراین باید با شناخت صحیح و درک اولویتها، شرایط و رویدادها را تحلیل و با بررسی دقیق و اندیشمندانه رفتارها و حرکات سیاسی فرهنگی دشمن را تحت نظر داشت تا هیچ گاه اسیر عملیات های فریب و

۱- غررالحکم، ج ۴، ص ۴۱۳.

ص: ۶۳

بازی های سیاسی و دیپلماسی دشمن نشویم تا بتوانیم حماسه های بزرگ را رقم بزنیم.

برای پاسداری از اصول و ارکان انقلاب اسلامی و پایداری بر این نگهبانی و تلاش برای استمرار این نهضت و ناکام گذاشتن توطئه های دشمنان، بصیرت و شناخت در امور ذیل شرط اساسی و اجتناب ناپذیر حماسه سیاسی است:

شناخت و معرفی مبانی، ماهیت و اهداف انقلاب؛

شناخت دشمن و توطئه های او؛

موقعیت شناسی و توجه به شرایط زمان و مکان. (۱)

۳. مشارکت عملی و همه جانبه مردم

۳. مشارکت عملی و همه جانبه مردم

اقتدار و توان مندی نظام اسلامی مرهون حضور ایثارگرانه مردم در عرصه های گوناگون است. حیات طیبه و عزت مند و خودباوری و استقلال همه جانبه حکومت دینی در پرتو تلاش و حمایت مشتاقانه و با انگیزه عموم مردم تضمین می گردد. مشارکت مردم در تحقق حاکمیت دین، جهاد در راه خدا و عبادت دینی محسوب می گردد و هر تلاشی که در راه اعتلای دین الهی و کلمه الله بنمایند و هر مصیبتی که در همراهی رهبری دینی و الهی تحمل نمایند و هر گامی که در راه خدا و مبارزه با سلطه طلبان و غاصبان حاکمیت دین و رهبران الهی بردارند، برای آنان ارزش و به عنوان عمل صالح به شمار می آید. چنان که قرآن کریم در آیات ۱۲۰ و ۱۲۱ سوره توبه می فرماید: «مردم مدینه و بادیه نشینان

۱- عبدالله حاجی صادقی، آسیب شناسی ارکان انقلاب اسلامی، ص ۱۲۴ ۱۲۸.

ص: ۶۴

پیرامونشان را نرسد که از فرمان پیامبر خدا سرباز بزنند و جان خود را عزیزتر از جان او بدانند، چرا که هیچ تشنگی و رنج و گرسنگی در راه خدا به آنان نمی رسد و در هیچ مکانی که کافران را به خشم می آورد قدم نمی گذارند و از دشمنی غنیمتی به دست نمی آورند مگر اینکه به سبب آن، عمل صالحی برای آنان در کارنامه شان نوشته می شود.

بنابراین سنت الهی بر این قرار دارد که حکومت دینی و اجرای قوانین شریعت اسلامی جز با مشارکت عملی مردم و پذیرش رأی آنها و حضور اقتداربخش مردم در عرصه های سیاسی، فرهنگی و دفاعی امکان پذیر نباشد؛ و چنانچه حمایت و مشارکت همه جانبه مردم در نظام سیاسی اسلام به دلایلی کاهش یابد، نظام دینی عزت و اقتدار خود را از دست می دهد. نمونه روشن تاریخی آن حکومت حضرت علی علیه السلام است؛ آن حضرت قبل از حکومت به علت عدم همراهی مردم قادر به تشکیل نظام عدل اسلامی نشد و هنگامی که مردم با او بیعت کردند به اجرای احکام الهی و برقراری عدل اسلامی اهتمام ورزید گرچه این ایام به درازا نکشید و عدم فرمانبری یاران، به تقویت سلطنت اموی و شهادت آن امام انجامید.

مشارکت عملی و همه جانبه مردم در سال های مبارزه با رژیم شاهنشاهی به شکل اعتصابات گسترده و راهپیمایی های باشکوه آغاز شد و پس از پیروزی انقلاب به صورت شرکت در رفراندوم و تعیین شکل نظام و حضور در انتخابات مختلف ادامه یافت. ملت حماسه آفرین ایران اسلامی در هر پیش آمدی مشارکت فعال و گسترده داشت که بارزترین آنها، ایثارگری و حماسه آفرینی هشت سال دفاع مقدس است. افتخار و شگفتی هایی که همه دنیا را متحیر و متعجب و ثناگوی مردم ایران و وفاداران به انقلاب کرد.

ص: ۶۵

مقام معظم رهبری درباره مشارکت و نقش مردم در پیدایش نظام سیاسی اسلام و تکیه گاه محکم و مطمئن شاکله نظام مردم سالاری دینی می فرماید:

تکیه نظام به آراء مردم یکی از میدان‌ها یی است که مردم در آن نقش دارند... یا به اتکا به رأی مردم کسی سر کار بیاید. باید با اتکا به اراده مردم نظام حرکت کند. (۱)

۴. وجود عقلانیت در نخبگان

۴. وجود عقلانیت در نخبگان

پیامبر صلی الله علیه و آله به ابن مسعود فرمود: «يَا بَنَ مَسْعُودِ إِذَا عَمِلْتَ عَمَلًا فَأَعْمَلِ بِعِلْمٍ وَعَقْلٍ؛ ای پسر مسعود هرگاه قصد کاری را داری آن را با تخصص و عقل و درایت انجام بده».

در جریان خلق حماسه سیاسی برخی از گروه‌ها و جریان‌های سیاسی ممکن است در صدد برآیند تا قوانین بنیادین کشور را تحت الشعاع اراده‌ی سیاسی خود قرار دهند تا از طریق فرآیندهای بحران ساز باعث ایجاد بحران در کشور شوند. البته شکل‌گیری چنین فرآیندهایی در کشورهایی که در حال گذار می‌باشند امری اجتناب‌ناپذیر است ولی در این مرحله مدیریت بحران توسط نخبگان سیاسی، اجرایی، فرهنگی و فکری کشور، بسیار مهم خواهد بود. آنان باید بتوانند با روش‌های عقلانی جریان بحران ساز را که قصد ایجاد شکاف در هم‌گرایی مردم دارد کنترل کنند و مهار عقل را به دست دیگران ندهند و با درایت هرچه بیشتر به آگاهی بخشی سیاسی همت گمارند و با اتکای به خدای متعال

۱- سخنرانی مقام معظم رهبری در سالگرد رحلت امام، ۱۴/۳/۸۰.

ص: ۶۶

در راستای آرمان‌های انقلاب اسلامی در محیطی سالم هدایت‌گر جریان‌های بحران‌ساز باشند و نگذارند دشمنان به آنها خط‌دهی کنند و با دقت در عملکردهای خود، و به کارگیری اصل مدارای اسلامی بهانه به دست گروه‌ها بحران‌ساز ندهند. زیرا؛ بنا فرموده امام علی علیه السلام: «میوه عقل و خرد مدارا کردن با مردم است.» (۱) همین‌طور: اساس سیاست نرمش و مدارا است. (۲) همچنین می‌فرماید: «کسی که با مخالفان و دشمنان خود مدارا کند از جنگ‌ها درامان بماند.» (۳) به تعبیر حافظ شیرین سخن: با دوستان مروت با دشمنان مدارا.

۵. امید به پیشرفت

۵. امید به پیشرفت

یکی از مؤلفه‌های اصلی در ایجاد کنش در نظام سیاسی و اجتماعی کشورهایی که در مرحله گذار هستند داشتن «امید به پیشرفت» است. به یقین کشورهایی که امید به پیشرفت ندارند، ره به جایی نخواهند برد. باید شرایط موجود را تحمل کنند. در کشورهای اسلامی به ویژه ایران شیعی، امید به پیشرفت با لطف و مرحمت خداوندی پیوند می‌یابد. زیرا؛ داشتن امید به لطف و رحمت پروردگار، همواره یکی از عوامل انگیزه‌آفرین و نیروبخش برای انبیا و اولیا خدا بوده که آنها را به حرکت، پویایی و ایجاد تحول در جامعه وامی‌داشته است. چنان‌که در سخت‌ترین شرایط هم از آن ناامید نمی‌شدند. حضرت موسی علیه السلام هنگامی که لشگریان فرعون را در پشت سر و، رود نیل را پیش رو دارد، باز امید

۱- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم و درر الکلم آمدی، ج ۱، ص ۳۹۱.

۲- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم و درر الکلم آمدی (موضوعی)، ج ۱، ص ۵۴۷.

۳- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم و درر الکلم آمدی (موضوعی)، ج ۱، ص ۵۴۷.

ص: ۶۷

خود را از دست نمی دهد و در برابر پیروان سست ایمان و ناامید خویش می گوید: «قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ؛ گفت، چنین نیست پروردگرم بامن است، مرا هدایت خواهد کرد.» (۱) همچنین وقتی مشرکان مکه قصد کشتن رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله را داشتند، تا کنار غار ثور آمدند، همراه پیامبر را ترس فرا گرفته بود پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود: «لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا؛ غم مخور خدا با ما است.» (۲) آری امید در زندگی فردی و اجتماعی می تواند بسیار اثربخش و تحول آفرین باشد. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله درباره داشتن امید و آرزو در زندگی می فرماید: «امید رحمت خدا، برای امت من است. اگر امید نبود مادری فرزند خود را شیر نمی داد و کسی درختی نمی کاشت.» (۳) یکی از نظریه پردازان اسلامی (علی بنو عزیزی) تحلیل جالبی از امید به پیشرفت در جامعه انقلابی و اسلامی ایران دارد. این نظریه پرداز تونسسی می گوید: «رسانه های غربی (معمولاً) جنبش های تجدید حیات اسلامی را به عنوان جنبش های افراطی، ناسازگار با زمان، و واپس گرا معرفی می کنند. زیرا؛ از دیدگاه مطالعات سنتی نوسازی در جهان غرب، وقوع این جنبش ها، همانند انقلاب اسلامی ایران، نشان دهنده گسست ساختاری و ایدئولوژیک در فرآیند تحرک و تلاطم پرشتاب گروه های اجتماعی محسوب می شود. در حالی که این گونه اظهارنظرها یک سویه است، زیرا نظریه پردازان غربی فاقد درک بنیادین نسبت به مبانی ساختاری، تقسیمات فرهنگی، ماهیت مذهب شیعی و همین طور ائتلاف پیچیده میان نیروهای مختلف اجتماعی و کارگزاران حکومتی در ایران

۱- شعراء: ۶۲.

۲- توبه: ۴۰.

۳- ترجمه نهج الفصاحه، ص ۶۰.

هستند. بر اساس چنین نگرشی، انقلاب ایران یک انقلاب اجتماعی بود که از طرف توده‌ها به راه انداخته شد و ائتلافی از نیروهای اجتماعی و ایدئولوژی‌های سیاسی متنوع را دربر می‌گرفت. در سطح ایدئولوژیک، به جای یک «اعتقاد اسلامی منفرد و یک دست»، چندین عقیده اسلامی به موازات سایر نیروهای و رهیافت‌های سیاسی در کنار یکدیگر ایفای نقش نمودند. در ایران سرشت منحصر به فرد مذهب شیعه به پیش برد انقلاب و فرآیندهای سیاسی کمک کرد. مذهب شیعه در ایران از نظر ایدئولوژیک، هیچ‌گاه قابلیت ذاتی مبارزه طلبی خود را از دست نداد. چنین فرآیندی عامل اصلی امید و نشاط سیاسی در مراحل مختلف تحول ساختاری در ایران محسوب می‌شود. (۱) بنو عزیزی همچنین می‌گوید: «حضور نمادهای پر قدرتی چون استقامت، پایداری، گذشت و فداکاری برای نیل به حقیقت و عدالت در شعائر مختلف... و در اختیار داشتن یک منطق مردمی و واژه‌هایی که «مظلومین» را در مقابل «ظالمین» قرار می‌دهد و بالاخره وعده مسیحایی آن برای تحقق یک نظام عادلانه اجتماعی و بازگشت امام غائب، آن را به مذهبی فوق العاده قدرت مند برای اعتراض، مقابله با وضع موجود و پویایی‌های بنیادین حماسه ساز تبدیل کرده است.» (۲) به یقین این درک درستی از امید به پیشرفت در نظام جمهوری اسلامی ایران است و امید آفرینی و ایجاد نشاط در فرآیند آفرینش حماسه سیاسی در کشور نقش به‌سزایی خواهد داشت.

-
- ۱- ابراهیم متقی، حماسه سیاسی و عقلانیت و اقتدار الگوی اسلامی پیشرفت، سایت مقالات حرف آخر.
  - ۲- ابراهیم متقی، حماسه سیاسی و عقلانیت و اقتدار الگوی اسلامی پیشرفت، سایت مقالات حرف آخر.

۶. آرامش و امنیت روانی

۶. آرامش و امنیت روانی

امنیت و آرامش بالاترین نویدی است که قرآن به جامعه اسلامی می دهد و پاداشی است برای مؤمنان آنجا که می فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسِّرَ لَهُمُ الْخُرُوجَ مِنْ الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا؛ خداوند به کسانی که از شما ایمان آورده اند و اعمال صالح انجام داده اند وعده می دهد که آنها را قطعاً خلیفه روی زمین خواهد کرد. همان گونه که پیشینیان را خلافت روی زمین بخشید و دین و آیینی را که برای آنها پسندیده پابرجا و ریشه دار خواهد ساخت و خوف و ترس آنها را به امنیت و آرامش مبدل می کند آن چنان که تنها مرا می پرستند و چیزی را برای من شریک نخواهند ساخت» (۱).

به یقین دشمن سعی خواهد کرد در فرآیند خلق حماسه سیاسی به شیوه های مختلف از جمله: فشارهای سیاسی و اقتصادی، عوامل داخلی وابسته و جنگ نرم، آرامش و امنیت روانی جامعه را دست خوش تحول کند. و در روحیه حماسه آفرینان احساس یأس و ناامیدی ایجاد کند. به ویژه زمانی که احساس کند، اندک پیروزی هایی را به دست آورده است، عملیات روحی و روانی را آغاز خواهد کرد. حضرت علی علیه السلام به فرمانده بصره ابن عباس نامه می نویسد: «وَأَعْلَمُ أَنَّ الْبَصْرَةَ... مَغْرَسُ الْفِتَنِ فَحَادِثُ أَهْلِهَا بِالْإِحْسَانِ إِلَيْهِمْ وَاحْتُلُّ عُقْدَةَ الْخَوْفِ عَنْ قُلُوبِهِمْ؛ ابن عباس بدان که بصره کشتزار فتنه ها ست با مردم آن با نیکی رفتار کن و گره وحشت را از دل های آنان بگشای» (۲). در این

۱- نور: ۵۵.

۲- نهج البلاغه، نامه ۱۸.

ص: ۷۰

زمان برای رهبران سیاسی کشور است که برای مقابله با حربه دشمن راه کارهای روحیه بخشی ارائه نمایند. چنان که رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در غزوه احد وقتی تنگه احد را به دلیل سهل انگاری عده ای از افراد ظاهرین، از دست دادند و متحمل شکست شدند، دشمن فرصت طلب تصمیم گرفت پس از پیروزی در جنگ نظامی در جنگ روانی نیز پیروز شود و از موقعیت پیش آمده برای انتشار عقاید مسموم خود استفاده کند. زیرا هیچ فرصتی برای نفوذ در عقاید مساعدتر از زمان شکست و گرفتاری به مصایب بزرگ نیست. در چنین موقعی تبلیغات سوء به آسانی می تواند در قلوب گروه شکست خورده مؤثر افتد. آورده اند: ابوسفیان و عکرمة (دو تن از سران مشرکان) که غرق سرور و شادی از پیروزی به دست آمده بودند در حالی که بت بزرگی را روی دست گرفته بودند، فریاد می کشیدند: «أَعْلُ هَيْبِلُ أَعْلُ هَيْبِلُ» یعنی پیروز و سرفراز باد هبل. آنان از این طریق می خواستند بگویند که رمز پیروزی ما، در بت پرستی ماست و رمز شکست شما در خدا پرستی نهفته است. رسول خدا صلی الله علیه و آله در این لحظات حساس همه مصایب جنگ را فراموش کرد سریع به حضرت علی علیه السلام و مسلمانان دستور داد که پاسخ این منادی شرک را بدهند و بگویند: «الله اعلى وأجل، الله اعلى وأجل» یعنی خدا بزرگ و توانا است، خدا بزرگ و توانا است. ابوسفیان باز هم از تبلیغ افکار مسموم خود دست برنداشت و فریاد کشید: «نحن لنا العزى ولا عزى لكم» یعنی ما، بتی به نام عَزَّى داریم در حالی که شما چنین بتی ندارید. باز پیامبر صلی الله علیه و آله دستورداد که مسلمانان جمله ای هم وزن جمله دشمن بسازند و فریاد بکشند: «الله مُولانا ولا مولى لكم» یعنی خدا ولی و سرپرست ماست و شما چنان سرپرستی ندارید. منادی شرک بار سوم گفت: «امروز به عوض روز بدر» مسلمانان سریع پاسخ دادند: «این دو روز با هم مساوی نیستند،

ص: ۷۱

کشتگان ما در بهشتند و کشتگان شما در دوزخند» ابوسفیان در برابر این پاسخ‌های کوبنده که به رهبری پیامبر از حلقوم صد ها مسلمان در می آمد سخت منقلب شد. جنگ روانی را باخته دید و با گفتن جمله «وعده ما و شما سال آینده» راه خود را به سوی مکه در پیش گرفت.^(۱)

۷. کنترل هیجان‌ها در فرآیند خلق حماسه

۷. کنترل هیجان‌ها در فرآیند خلق حماسه

به طور معمول برای حضور مستمر و مداوم توده‌های مردم و گروه‌های اجتماعی برای حضور عرصه‌های سیاسی نیاز به ایجاد شور و هیجان است. در حقیقت شور و هیجان لازمه خلق حماسه است چنان که مقام معظم رهبری آن را لازمه انتخابات می داند که یکی از عرصه‌های مهم سیاسی در کشور است. ایشان می فرماید: «شور انتخاباتی در کشور و حضور مردم در پای صندوق‌های رأی می تواند تهدیدها دشمنان را بی اثر کند. می تواند امنیت کشور را تامین کند».^(۲)

بهره‌گیری از شور و هیجان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، همواره شیوه‌ای بوده که دوست و دشمن در طول تاریخ از آن در خلق حماسه و برای تأثیرگذاری در روحیه حریف و تقویت روحیه نیروهای خودی بهره گرفته است. به عنوان مثال: مشرکان مکه در جنگ احد برای مبارزه با مسلمانان برای ایجاد شور و هیجان در میان سپاهیان خود، زنان را نیز به میدان نبرد آورده بودند تا با خواندن اشعار حماسی و نواختن ابزار آلات موسیقی مانند دایره مبارزان خود را برای جنگ تحریک کنند.^(۳)

۱- تاریخ اسلام، صص ۱۱۷ و ۱۱۸.

۲- فرمایشات رهبری، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران، ۱۷/۱/۹۲.

۳- نک: تاریخ اسلام، ص ۱۱۳.

ص: ۷۲

خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَلَوْ أَتَبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُونَ؛ اگر حق از هوس‌های آنها پیروی می‌کرد و جهان هستی طبق تمایل آنها گردش داشت آسمانها و زمین و هر آن کس در آنهاست تباه می‌شدند بلکه ما قرآنی به آنها دادیم که مایه تذکر و توجه به خداست ولی آنها روی برگرداندند» (۱). بنابراین هوای و هوس‌های مردم معیار و ضابطه‌ای ندارد و باید دانست که اگر قوانین هستی و مقررات جامعه دینی تابع این تمایلات می‌شد هرج و مرج و فساد سراسر جهان را فرا می‌گرفت.

همین‌طور سپاهیان اسلام در زمان فتح مکه برای ایجاد رعب و وحشت در دل مشرکان مکه و واداشتن آنها برای دست برداری از مقاومت زمانی که با تجهیزات منظم نظامی از مقابل ابوسفیان سرکرده به ظاهر تازه مسلمان شده آنان گذر می‌کردند با شور خاصی با صدای بلند تکبیر می‌گفتند و صدای آنان در دل دره‌های اطراف می‌پیچید و دشمن را به هراس وامی‌داشت (۲).

البته همان‌گونه که ایجاد شور و هیجان در عرصه‌ها سیاسی لازم است. ولی ایجاد هیجان باید معتدل و کنترل شده باشد ایجاد هیجان زیاد و هیجان کاذب می‌تواند برای نظام سیاسی مشکل ساز باشد. تجربه انتخابات ریاست جمهوری دوره گذشته نشان داد که هر گاه هیجان اجتماعی به میزان قابل توجهی گسترش یابد، به گونه‌ای که هیجان اجتماعی فراتر از ساختارهای سیاسی کشور باشد، در آن

۱- مؤمنون: ۷۱.

۲- نک: تاریخ اسلام، ص ۱۸۱.

ص: ۷۳

شرایط، مشارکت از وضعیت سازنده خارج می‌شود و به درگیری و بحران منجر می‌گردد. آرامش روحی و روانی مردم را مختل می‌کند. در عرصه انتخابات پیش رو آنچه که می‌تواند باعث هیجان کاذب در عرصه سیاسی کشور شود، ورود، زود هنگام به مباحث انتخابات آتی است؛ چرا که این امر، علاوه بر به هم زدن آرامش فضای جامعه، موجب فرسایشی شدن برگزاری انتخابات خواهد بود که نتیجه آن کاهش شور و هیجان در زمان انتخابات و دل سردی و خستگی سیاسی مردم خواهد بود. از این روست که مقام معظم رهبری، همواره حضور زود هنگام را مساوی با برهم زدن ثبات کشور دانسته‌اند و از سیاسیون خواسته‌اند، ناخواسته یا خواسته، به آن دامن نزنند. رسول گرامی اسلام همواره در بحبوحه خلق حماسه‌ای بزرگ یاران و اطرافیان خود را از هیجان بیش از حد باز می‌داشت. آورده‌اند در آستانه فتح مکه: هنگامی که لشکر سبز اسلام از برابر ابوسفیان می‌گذشت، پرچم دار آن سعد بن عباد، که با دیدن ابوسفیان دچار هیجان شده بود، فریاد کشید و گفت: «امروز روز نبرد است، امروز قدرت‌های پوشالی فرو می‌ریزد و حرمت‌های بیهوده از میان می‌رود. امروز خدا قریش را ذلیل کرد» در این موقع ابوسفیان سخت به خود لرزید. وقتی با پیامبر صلی الله علیه و آله روبه رو شد حرف‌های سعد را به او گفت. در این موقع پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «امروز روز رحمت است، امروز خدا قریش را عزیز گردانید.» سپس پرچم را از دست سعد گرفت و آن را به فرزند وی «قیس» سپرد. (۱)

۸. حفظ استقلال و امانتداری نهادهای سیاسی

۸. حفظ استقلال و امانتداری نهادهای سیاسی

امام صادق علیه السلام می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَآدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ؛ خداوند متعال پیامبری را مبعوث نکرد مگر به واسطه راستگویی و امانت داری چه به نیکوکار و چه ستمگر»^(۱).

مقام معظم رهبری در فرمایشات خود فرموده اند:

بنده حقیرمثل بقیه مردم (در انتخابات) یک رأی دارم. این رأی هم تا وقتی که در صندوق انداخته نشود، هیچ کس از آن مطلع نخواهد بود. حالا ممکن است آن کسانی که صندوق دست آن هاست، بعد باز کنند خط این حقیر را بشناسند بفهمند بنده به چه کسی رأی دادم. اما تا قبل از رأی دادن کسی مطلع نخواهد شد. آن جور نیست که کسی بیاید نسبت بدهد که رهبری نظرش به فلان است به بهمان نیست. اگر چنین نسبت داده شد این نسبت درست نیست.^(۲)

این فرمایشات رهبری بیانگر این است: که کارگزاران اجرایی و نهادهای عمومی کشور باید در فرآیند حماسه سیاسی اصل امانت داری و قانون گرایی را مراعات کنند. و در عرصه ها سیاسی کشور مصلحت عمومی را در نظر بگیرند. همچنین هر کدام از نهادهای سیاسی و اجرایی کشور باید استقلال خود را حفظ کنند تا ضریب مشروعیت و مشارکت افزایش یابد. اگر در عرصه های سیاسی گروه هایی درصدد باشند که این نهادهای سیاسی را تحت تأثیر قدرت خود قرار دهند بدون شک در فرآیند شکل گیری حماسه سیاسی خلل ایجاد خواهند کرد.

۱- اصول کافی، باب الصدق و الامانه، ج ۲، ص ۱۰۴.

۲- فرمایشات رهبری، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران، ۱۷/۱/۹۲.

ص: ۷۵

۹. زمینه سازی برای مشارکت حداکثری

اشاره

۹. زمینه سازی برای مشارکت حداکثری

حضرت علی علیه السلام درباره علل پیروزی اسلام و مسلمین حضور مقتدرانه و حداکثری در صحنه ها می دانند می فرماید: «عَزِيزُونَ بِالْاِجْتِمَاعِ فَكُنْ قُطْبًا؛ با اتحاد و هماهنگی قدرتمند، چون محور آسیاب، جامعه را به گردش در آور.» (نهج البلاغه، خطبه ۱۴۶)

به یقین در دوره گذار سیاسی برای پیشرفت و ترقی، فشارهای سیاسی و اقتصادی برای مایوس و نا امید کردن نظام و مردم از پیشرفت از سوی نظام سلطه و ایادی وابسته به آن بیشتر می شود. ولی حضور حماسه آفرین و حداکثری توده های مردمی می تواند تمام نقشه ها و توطئه های آنان را نقش بر آب کند و روحیه ای مضاعف به مسئولان نظام بدهد تا با جدیت بیشتری برنامه هایی را که برای سربلندی جامعه اسلامی تهیه و تدوین نموده اند به پیش ببرند. البته، وقتی حضور توده های مردمی «جنبه حماسی» به خود می گیرد که اولاً حضور آنها گسترده و انبوه باشد و دیگر این که آگاهانه اتفاق بیفتد. بی شک این حضور انبوه و حداکثری و آگاهانه مردم در فعالیت های سیاسی نظیر انتخابات امری نیست که در طول چند هفته و با تکیه بر شعارهای زودگذر به وجود آید، بلکه نیاز به مقدماتی است که باید برای آنها از قبل برنامه داشت. در این مبحث به اهم این مقدمات پرداخته می شود:

۹.۱ فرهنگ سازی رسانه برای مشارکت حداکثری

۹.۱ فرهنگ سازی رسانه برای مشارکت حداکثری

یکی از الزامات تحقق شعار هوشمندانه «حماسه سیاسی حماسه اقتصادی» باید در حوزه فرهنگ و فرهنگ سازی که زیربنای توسعه هر کشوری است انجام گیرد و سعی کرد فضای سیاسی کشور را برای

آفرینش حماسه سیاسی پیش رو (انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات شوراهای شهر و روستا) آماده کرد. دادن آگاهی نسبت به اهمیت حضور مردم در عرصه های سیاسی از جمله انتخابات، برنامه ها، مواضع، افکار و جریان های حامی کاندیداها در این مقطع می تواند بسیار مهم باشد. بی شک رسانه ها، مطبوعات در تبیین مؤلفه های فوق نقش مهمی خواهند داشت. زیرا؛ امروزه رسانه ها به عنوان ابزاری فراگیر و تأثیرگذار مطرح می باشند و می توانند در سطح ملی و جهانی بر جریان های مختلف تأثیرگذار باشند. از سوی دیگر مردم جامعه برای ابلاغ پیام ها، بیان افکار و انتقال مفاهیم از رسانه ها استفاده می کنند. همچنین با توجه به پیشرفت هایی که در زمینه فن آوری ارتباطات به وجود آمده است اهمیت رسانه ها از هر دوره ای بیشتر شده است. به هر حال در شرایط کنونی رسانه ها و مطبوعات می توانند با پرهیز از شعارزدگی با ارائه اطلاعات صحیح و دقیق از اوضاع کنونی کشور مردم را برای مشارکت مستقیم در توسعه سیاسی دعوت نمایند. رسانه ها و مطبوعات زمانی در تحقق شعار سال توفیق خواهند یافت که از مخاطب خود و حرکات حماسی شناخت دقیقی داشته باشند. آنها باید بتوانند مفهوم حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی را به زبان همه فهم برای تمام اقشار و گروه های جامعه از نخبگان و دانشگاهیان گرفته تا توده مردم تبیین کنند. چرا که حرکت حماسی حرکتی سازمانی و دولتی یا منحصر به گروه خاصی نیست، بلکه یک حرکت ملی است که تمام گروه های متعهد به قانون اساسی در جامعه باید با آن درگیر و همراه شوند. در واقع در فرآیند حماسی ملی، که در سطح یک کشور انجام می پذیرد قهرمانان و پهلوانان

ص: ۷۷

ماسه توده ها مردم هستند. بنابراین برنامه ای که در رسانه تدارک دیده می شود باید برای آنها ساخته شود. از سوی دیگر: رسانه ها و مطبوعات کشور در آستانه آفرینش حماسه سیاسی در کشور، از طریق تعامل مسئولان رسانه با مسئولان و بیان نقاط ضعف و قوت همچنین تهدید ها و فرصت ها می توانند نقشه عملیات روانی یا جنگ نرم دشمن را نقش بر آب کنند. و به عنوان واسطه میان مردم و نخبگان و مسئولان جامعه می توانند با اطلاع رسانی صحیح و به موقع هر دو طیف را نسبت به دغدغه های یکدیگر آگاه سازند و در پیش گیری از بحران های احتمالی در مواقع خاص نقش مهمی ایفا کنند. رسانه ها و مطبوعات در کنار اطلاع رسانی صحیح و شفاف و به موقع باید همکاری مشترکی را برای برنامه ریزی و فعالیت در یک خط مشترک رسانه ای جهت تبیین و تحقق فرمان رهبری در سال حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی دنبال کنند. پیشنهاد تشکیل کار گروه عملیاتی برای تدوین راهبرد حماسه در دستگاه های اجرایی مرتبط استانی و شهرستان ها، رسانه ملی و مطبوعات محلی می تواند راه خوبی در این حوزه برای آموزش و فرهنگ سازی با توجه به گستردگی کاندیداهای شوراهای اسلامی شهر و روستا باشد. به شرط آنکه در گذر ایام به فراموشی سپرده نشود. همچنین رسانه به ویژه رسانه ملی باید بتواند با دمیدن روحیه امید و اعتماد، خودباوری، عدم سیاه نمایی از وضعیت موجود، رعایت اخلاق و عدالت رسانه ای، تقویت اعتماد عمومی، مردم را برای مشارکت در عرصه های سیاسی کشور تهییج کند. و منافع ملی را بر اساس خط مشی و تشخیص رهبری، بر منافع اشخاص و گروه ها ترجیح دهد.

۹۲. وجود کاندیدای حداکثری**۹۲. وجود کاندیدای حداکثری**

انقلاب اسلامی ایران انقلابی است که در پیروزی و تداوم آن طیف‌های گوناگونی از مردم شرکت داشتند، از این رو، توان گفت: متعلق به یک گروه یا طیف خاصی نیست که کسی بخواهد آن را به نام خود صادره کند. این بر خلاف کشورهای توسعه یافته است که در آن جوامع قطبی می‌باشند و اشتراک مردم در امور همگانی و عرصه‌های سیاسی و اجتماعی و یک پارچگی سیاسی از طریق نهادهای سیاسی نیرومند، دستگاه اداری کارآمد، احزاب سیاسی به خوبی سازمان دهی می‌شود. حال که جامعه دینی ما یک جامعه طیفی است، برای خلق حماسه سیاسی باید نمایندگان همه سلیقه‌ها و گروه‌ها و طیف‌ها متعهد به نظام جمهوری اسلامی مشارکت داشته باشند. در واقع لازمه مشارکت حداکثری وجود کاندیدای حداکثریست. تا همه سلايق احساس کنند می‌توانند در انتخابات شرکت کنند. بدون تردید هر اندازه کاندیداها بیشتر باشد مشارکت مردم هم در خلق حماسه سیاسی بیشتر خواهد بود در واقع هرکسی که پای صندوق رأی می‌آید باید سلیقه خود را در میان کاندیداها ببیند و برابر سلیقه خود بتواند رأی دهد. به تعبیر بهتر منحصر به یک طیف، جریان و یک دسته و تشکل نباشد. اگر اصول‌گرایان در صحنه هستند باید همه طیف‌های اصول‌گرا حضور داشته باشند و اگر اصلاح‌طلبان هستند طیف‌های اصلاح طلب نیز حضور داشته باشند. متأسفانه عده‌ای گمان می‌کنند مصالح نظام را، حتی بهتر از مقام معظم رهبری بهتر می‌دانند. در حالی که مقام معظم رهبری فرمودند:

درانتخابات همه سلیقه‌ها جریان‌های معتقد به جمهوری اسلامی باید شرکت کنند این هم حق همه است و هم وظیفه

ص: ۷۹

همه است. انتخابات مال یک سلیقه خاص مال یک جریان فکری و سیاسی خاص نیست. (۱)

شرایط کنونی کشور، حماسه ای جدید را می طلبد که برای آفرینش آن باید از هرگونه تنگ نظری و کج سلیقه گی پرهیز کرد. و می طلبد فضای مناسب و عادلانه ای برای حضور همه سلیقه ها و جریان های سیاسی درون نظام، در انتخابات فراهم کرد. و بنا به ضرب المثل معروف «کاسه داغ تر از آتش نباید بود».

۹۳. وجود رقابت برنامه ای درانتخابات

۹۳. وجود رقابت برنامه ای درانتخابات

امید و نشاط در عرصه سیاسی میان مردم و گروه های سیاسی در شرایطی حاصل می شود که جامعه احساس نماید که رقابت به عنوان بخش اجتناب ناپذیری از فرآیند انتخابات محسوب می شود. ولی باید این رقابت، یک رقابت برنامه ای باشد نه اشخاص و افراد. یعنی؛ اگر کسی یا گروهی به جای داشتن برنامه فقط با شعار صرف بخواهند وارد گود انتخاباتی شود. مردم باید بدانند این یک نکته منفی است برنامه ها باید با هم رقابت کنند و اینجاست که اصلح شناخته می شود یا می توان شناخت. وظیفه نخبگان سیاسی و گروه های سیاسی این است که افرادی را وارد عرصه انتخابات کنند که برنامه مورد قبول داشته باشند. در واقع فعالان سیاسی، به جای اینکه در برنامه های تبلیغاتی خود، وضعیت فعلی نظام را وسیله تبلیغاتی خود قرار دهند یا از عملکرد گذشتگان بخواهند انتقاد کنند، یا بخواهند دیگران را متهم کنند بهتر است، برای مسئولیتی که

۱- فرمایشات رهبری، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران ۹۲//۱۷.

ص: ۸۰

داوطلب پذیرش آن هستند برنامه ارائه دهند. «در این دوره از انتخابات نباید اجازه داده شود همانند دوره گذشته انتخابات ریاست جمهوری افراد و گروه های فعال در عرصه سیاست با متهم کردن یکدیگر سعی در جذب آراء مردم نمایند. وظیفه نخبگان سیاسی است که حساسیت ها را در این مورد تحریک کنند کسانی را وارد عرصه مبارزات انتخاباتی و سیاسی کنند که طرح و برنامه قابل قبولی داشته باشند. تا به جای رقابت اشخاص و گروه های سیاسی طرح ها و برنامه ها هدف مند با هم رقابت کنند»^(۱).

۹۴. عبرت گیری از حوادث گذشته (برائت از فتنه گران)

۹۴. عبرت گیری از حوادث گذشته (برائت از فتنه گران)

امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: «ای بنندگان خدا از عبرت های سودمند پند بگیریید و از نشانه های روشن و آشکار عبرت پذیرید از آنچه شما را با آن هشدارهای بلیغ منع کرده اند خود را نگه دارید»^(۲). حضرت در خطبه دیگر می فرماید: «إِنَّ الْفِتْنَ إِذَا أَقْبَلَتْ شَبَّهَتْ وَإِذَا أَدْبَرَتْ تَبَّهَتْ؛ فتنه ها چون می آیند شناخته نمی شوند و چون می گذرند، شناخته می شوند»^(۳).

عبرت گیری از حوادث گذشته نیز عامل مهمی است که هم مسئولان و هم مردم باید بدان عنایت داشته باشند. با برگزاری بیش از سی انتخابات در کشور مردم و مسئولان تجربه ارزش مندی از مشارکت سیاسی در عرصه اجتماع را تجربه کرده اند. آنان در این مدت بارها نقشه ها و توطئه های دشمن از جنگ سخت گرفته تا جنگ نرم را بر ریشه کن کردن

۱- رضا حیدری، مشارکت حداکثری زمینه ساز حماسه سیاسی، سایت حرف آخر.

۲- نهج البلاغه، خطبه ۸۳.

۳- نهج البلاغه، خطبه ۹۳.

ص: ۸۱

نظام و سست کردن پایه های انقلاب به عینه دیده اند. لذا در این مقطع زمانی که انقلاب در مرحله گذار از مقطع تاریخی خود است نباید اجازه دهند دشمن از اختلاف نگرش یا سلیقه آنان که امری طبیعی است بهره برداری سیاسی کند. آنان باید از حوادث گذشته از جمله انتخابات دوره گذشته ریاست جمهوری که حوادث عبرت آموزی داشت پند بگیرند. چنان که مقام معظم رهبری نیز بر این مسئله در فرمایشات خود تأکید داشتند:

من به شما عرض بکنم، آزمون مهمی بود؛ هم عبرت های زیادی داشت، هم درس های زیادی داشت؛ و در این آزمون، ملت ایران پیروز شد. (۱)

ج) آسیب شناسی حماسه سیاسی

اشاره

ج) آسیب شناسی حماسه سیاسی

تجربه انقلاب اسلامی نشان داده است که بهترین دلیل، پویایی و پایداری انقلاب حضور یکپارچه مردم در تمام صحنه هاست. و اصولاً آنچه که امروزه به عنوان دمکراسی در جهان مطرح است، فرآیندی است که نوعی از حکومت را ترسیم می کند که تمام مردم در آن سهیم باشند. بدون شک یکی از ابزارهای مهم سنجش میزان مقبولیت یک نظام سیاسی، حضور حماسه ساز مردم در تمام عرصه های سیاسی و اجتماعی است. در این میان انتخابات یکی از مهم ترین و حساس ترین ابزارهای سنجش حضور مردمی در عرصه سیاست و اجتماع است. که در صورت استقبال انبوه مردم، می تواند معیاری برای سنجش وحدت ملی باشد و در عرصه های

۱- فرمایشات مقام معظم رهبری، ۱/۱/۸۹ در اجتماع مردم مشهد.

ص: ۸۲

جهانی هم می‌تواند برای نظام اعتبار و حیثیت بین‌المللی کسب کند. این مسئله برای کشورهایی که در مرحله گذار اجتماعی و سیاسی می‌باشند بسیار حساس و دارای اهمیت است. زیرا نظام می‌تواند پشتوانه همه‌جانبه مردمی را در پشتیبانی از برنامه‌های خود ببیند. همچنین تجربه سی و چند ساله انقلاب اسلامی در ایران نشان داده دشمنان داخلی و خارجی انقلاب هیچ‌گاه از مانع تراشی در مسیر انقلاب دست برنداشته و نخواهند برداشت. به گونه‌ای که هر سال بیش از سال گذشته نسبت به مانع تراشی‌های خود افزوده‌اند. حال که به تعبیر مقام رهبری انقلاب در محل گذار از پیچ تاریخی خود است به یقین گردنه گیران پیچ که همان عوامل داخلی وابسته به بیگانگان و دشمنان خارجی هستند به سنگ اندازی و مانع تراشی خود بیش از گذشته ادامه خواهند داد. و سعی خواهند نمود مانع تحقق حماسه سیاسی که یکی از مظاهر آن، انتخابات ریاست جمهوری و شوراهای اسلامی شهر و روستا است شوند. در این فصل به عملکرد احتمالی عوامل داخلی و خارجی در سال حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی پرداخته می‌شود.

۱. اقدامات عوامل خارجی

اشاره

۱. اقدامات عوامل خارجی

منظور از عوامل خارجی کشورها یا کسانی هستند که در طول عمر انقلاب اسلامی ایران همواره دشمنی خود را با ملت ایران نشان داده‌اند، به طور مستقیم یا غیر مستقیم از دشمنان داخلی انقلاب حمایت و پشتیبانی کرده‌اند به یقین در رأس این دشمنان شیطان بزرگ ایالات متحده آمریکا، انگلستان و رژیم صهیونیستی اسرائیل قرار دارد. بی‌شک این دشمنان در سال حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی برای ممانعت از

ص: ۸۳

پیشرفت های کشور و پیشگیری از خلق حماسه، برنامه هایی علیه نظام خواهند داشت که در رأس آنها می تواند موارد ذیل باشد.

۱۱. بهره‌گیری از جنگ نرم

اشاره

۱۱. بهره‌گیری از جنگ نرم

به یقین یکی از روش های دشمن برای مقابله با تحقق حماسه سیاسی در کشور بهره‌گیری از روش شیطانی جنگ نرم خواهد بود. البته جنگ نرم در طول تاریخ بشر و به ویژه تاریخ اسلام وجود داشته است. در تاریخ اسلام روش های تبلیغی و ضد تبلیغی معاویه و عمرعاص مصداق و نمونه بارزی از جنگ نرم است. که در طول خلافت حضرت علی علیه السلام و پس از آن در دوره امامت امام حسن علیه السلام به کار گرفته شدند. چنان که: وقتی از معاویه پرسیدند: چرا برای مقابله با حضرت علی علیه السلام این قدر پول خرج می کنی؟ گفت: هزینه اش از هزینه جنگ کمتر است. از منظر قرآن هم، جنگ نرم از موقعی روش و تکنیک دشمن قرار گرفت که ابلیس بر خود تکبر نمود و بر انسان حسادت برد و چنین قسم خورد: «قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ؛ گفت: (سوگند) به عزت تو که همگی آنان را گمراه خواهم ساخت.»^(۱) همین طور شیطان در خطاب به خداوند گفت:

... رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ؛ گفت: خدایا [حال که] مرا گمراه کردی من نیز در زمین (همه چیز را) در نظر فرزندان آدم جلوه می دهم (تا از یاد تو غافل شوند) و همه آنها را گمراه خواهم کرد.^(۲)

۱- ص ۸۲.

۲- الحجر: ۳۹.

ص: ۸۴

در آیه های مبارکه فوق اغوا، به معنی فریب دادن است که مستلزم جنگ نرم است و روش آن نیز خلاف نشان دادن حقایق و واقعیات است. در اغوا راست را دروغ، دروغ را راست، امنیت را تهدید و تهدید را امنیت، یقین را شبهه و شبهه را یقین، زشت را زیبا و زیبا را زشت جلوه می دهد. که همگی اینها شیوه «جنگ نرم» است.

با برداشتی که حقیر از جنگ نرم دارم، جنگ نرم، جنگی است که دشمن شیطان صفت در هر زمان با بهره گیری از عملیات روانی، تکنولوژی و رسانه های روز، بدون توسل به زور و اجبار برپا می کند تا روحیه حریف را تضعیف و او را وادار به تسلیم در برابر اهداف پلید خود کند. منظور از عملیات روانی: مجموعه ی اقداماتی است که در آن عقاید، عقل، بینش ها و باورهای یک فرد، گروه یا جامعه مورد هجوم قرار می گیرد و در نهایت منجر به تغییر رفتار می گردد. (۱)

بنابراین، جنگ نرم، جنگی رسانه ای و روانی است که روحیه مردم را مورد هدف قرار داده است که یکی از عوامل اصلی قدرت ملی به شمار می آید. در سال حماسه سیاسی دشمن تلاش خواهد کرد به این عامل اصلی در قدرت ملی خدشه وارد سازد، عزم و اراده ملت را از بین ببرد، مقاومت و دفاع از آرمان و سیاست های نظام را تضعیف کند، البته دشمن در رسیدن به اهداف خود ممکن است از روش های زیر بهره گیرد.

۱۱۱. استفاده از حربه ترس

۱۱۱. استفاده از حربه ترس

یکی از روش هایی که دشمن در جنگ نرم از آن بهره می گیرد روش شیطانی ترس است. که هدفش ایجاد رعب و وحشت میان افراد جامعه

۱- بهرام رضایی، عملیات روانی، ص ۴.

ص: ۸۵

هدف، برای تضعیف روحیه و سست کردن اراده هاست. خداوند در قرآن در این باره می فرماید:

إِنَّمَا ذَالِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا مِنِّي إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ! (۱)

این فقط شیطان است که پیروان خود را (با سخنان و شایعات بی اساس)، می ترساند. از آنها نترسید و تنها از (مخالفت) من بترسید اگر ایمان دارید!

متخصصان جنگ نرم، ضمن تهدید و ترساندن مخاطبان به طرق مختلف به آنان چنین القا می کنند که خطرات و صدمه های احتمالی و حتی فراوانی بر سر راه آنان وجود دارد و از این طریق، آینده ای مبهم و توأم با مشکلات و مصائب برای افراد ترسیم می کنند. همچنین تلاش می کند به مخاطبان خود چنین القا کند که اگر به عمل خواسته شده در تبلیغ اهمیت داده نشود حتما دچار عوارض سوئی خواهند شد.

۱۱۲. بمباران تبلیغاتی

۱۱۲. بمباران تبلیغاتی

معاویه پس از صلح با امام حسن مجتبی علیه السلام و احساس امنیت از ناحیه آن امام همام برای جلوگیری از سقوط سلطنت خود و تثبیت آن بمباران تبلیغاتی را با ساماندهی فرقه های منحرف، دامن زدن به آتش تعصبات قومی و امتیازات نژادی و افتخارات طایفه ای، باب نمودن طعن و هجو قبایل نسبت به هم، ترویج شعار عصر جاهلی و احیای شعائر و سنت های جاهلیت، شروع کرد. (۲)

معمولاً هنگامی که هدفی ارزش مند و کاری بزرگ و خطیر (نظیر

۱- آل عمران: ۱۷۵.

۲- وفیات الاعیان، ج ۴، ص ۳۲۸.

ص: ۸۶

حماسه سیاسی) در پیش است، مجموعه‌ای از برنامه‌های بمباران تبلیغاتی تهیه و تدارک می‌شود. برخی از مخاطبان در معرض این بمباران‌ها قرار می‌گیرند. ممکن است هرچند کوتاه مدت مسخ و منفعل شوند. از خصوصیات این روش تکرار، تداوم، و هجوم همه‌جانبه و هماهنگ و فراگیر اطلاعیه‌ها و گزارش‌ها و تفاسیر کلامی، تصویری و نوشتاری در رسانه‌های جمعی است و تلاش بر این است خبر یا موضوع مورد نظر یکه تاز و مطلق یا حداقل وجه غالب باشد.

۱۱۳. تحقیق‌یا انکار دست آوردها

۱۱۳. تحقیق‌یا انکار دست آوردها

خداوند می‌فرماید: «فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ؛ اشراف قوم (نوح) که کافر بودند گفتند این [مرد] جز بشری چون شما نیست می‌خواهد بر شما برتری جوید.» (۱) کفار قوم نوح جهت تحقیر پیامبر صلی الله علیه و آله ابتدا انسان بودنش را سپس او را به عنوان یک فرد سلطه‌جو متهم ساختند و سعی کردند مقام نبوت او را کم‌اهمیت جلوه دهند یا اصلاً انکار کنند.

در این روش هدف کوچک یا انکار کردن وقایع بزرگی است که در کشور در حال وقوع است. به یقین کسب امتیازات بین المللی، منطقه‌ای و محلی، همچنین موفقیت در عرصه علم و تکنولوژی مایه دلگیری و حسادت دشمنان این سرزمین خواهد شد. لذا آنان در انعکاس اخبار این پیروزی‌ها بخل خواهند ورزید و به طرق مختلف سعی خواهند کرد که این موفقیت‌ها را کم‌اهمیت جلوه دهند یا آن را انکار کنند. به ویژه این

ص: ۸۷

مسئله در عرصه انتخابات و حضور ده ها میلیونی مردم در عرصه انتخابات حماسه ساز آینده نیز ممکن است رخ دهد. آنها تلاش خواهند کرد این حماسه را کم ارزش جلوه دهند. مقام معظم رهبری با تیزبینی خاص خود این تکنیک دشمن را چنین بر ملا می کند:

بعضی از پیشرفت های ملت ایران غمگین و ناراحت می شوند. اینها می خواهند مانع تراشی کنند که ملت ایران به پیشرفت و رشد دست نیابد... (یکی از کارهای آنان) این است که در تبلیغاتشان پیشرفت های ملت ایران را انکار کنند. امروز یک شبکه تبلیغاتی بسیار عظیم با هزاران رسانه از انواع گوناگون آن مشغول بکار است. برای اینکه اثبات کند. در کشور ایران پیشرفتی صورت نمی گیرد و پیروزی های ملت ایران را انکار کند. (۱)

۱۱۴. اقدامات انحرافی

۱۱۴. اقدامات انحرافی

یکی از راه های نفوذ ابلیس در حزب خویش، اصلی نمایاندن موضوعات فرعی و جلب توجه ایشان است تا بدین وسیله، یاد خداوند یا عمل به وظایف خود فراموش گردد خداوند این روش شیطان را به هنگام سفر حضرت موسی علیه السلام و یوشع نبی علیه السلام در قرآن این گونه یاد آور می شود: «قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْوَحْيَ وَمَا أَنسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا» گفت: «به خاطر داری هنگامی که ما (برای استراحت) به کنار آن صخره پناه بردیم، من (در آن جا)

۱- از فرمایشات رهبری در مشهد، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران، ۱۷/۱/۹۲.

ص: ۸۸

فراموش کردم جریان ماهی را بازگو کنم و فقط شیطان بود که آن را از خاطر من برد و ماهی به طرز شگفت آوری راه خود را در دریا پیش گرفت! (۱) بنابراین در جنگ نرم منحرف کردن ذهن مخاطبان از موضوع اصلی یکی دیگر از روش‌ها خواهد بود. شاید ماجراجویی جدید خلق شود یا موضوعی کهنه دوباره مطرح گردد تا در اطراف آن موج تبلیغات به راه بیفتد به امید اینکه افکار عمومی هرچند به طور موقت از توجه به موضوع‌های مهم و اصلی منحرف شود. به هر حال از مشخصات بارز این شگرد مطرح کردن مسائل فرعی و حاشیه‌ای است به نحوی که مسائل اصلی کم یا کم رنگ شود و تحت الشعاع قرار بگیرد. این مسئله مهمی است که حتی مقام معظم رهبری پیش‌بینی این مسئله را نموده‌اند. چنان‌که در سخنان اخیر خود در مشهد فرمودند: (کار دشمنان ملت مانع تراشی عملی همچون تحریم و تهدید و مشغول کردن مسئولان، نخبگان و ملت به کارهای فرعی و غیر اولویت دار) است. (۲)

۱۱۵. تحریف

۱۱۵. تحریف

یکی از کارهای زشت دشمنان اسلام تحریف حقایق بود. جملات و عبارات‌ها را تغییر می‌دادند آنجا که خداوند می‌فرماید: «مَنْ الَّذِي هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ؛ برخی از یهودیان سخنان را از محل خود تحریف می‌کنند.» (۳)

یکی از ناجوانمردانه‌ترین شگردهای تبلیغات سیاسی تحریف است

۱- کهف: ۶۳.

۲- از فرمایشات رهبری در مشهد، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران، ۱۷/۱/۹۲.

۳- نسا: ۴۶.

ص: ۸۹

متأسفانه در بنگاه‌ها و نهادهای خبری و تفسیری دشمن که مدار کارشان بر عدم صداقت است، بیشترین کاربرد را دارد. با اندکی دخل و تصرف و پس و پیش کردن کلمات و جملات با اضافه و کم کردن حتی یک حرف یا کلمه و جمله می‌توان به کلی مفهوم اصلی را دگرگون کرد.

بنابراین اگر دشمن از این حربه در جنگ نرم علیه نظام در سال حماسه سیاسی بهره‌نگیرد، باید تعجب کرد!

۱۱۶. بزرگ نمایی

۱۱۶. بزرگ نمایی

برجسته‌سازی یا بزرگ نمایی یکی دیگر از روش‌ها و تکنیک‌های جنگ نرم دشمن است. این روش در تبلیغات مثبت و منفی کاربرد دارد ولی دشمن از آن برای برجسته کردن نقاط ضعف رقیب بهره می‌گیرد. این روش که برخلاف روش تحقیر است خبرهای نقاط ضعف یا مشکلات کوچک رقیب با آب و تاب بیشتری پخش می‌شود تا توجه مخاطب را جلب کند و میزان اهمیت آن را بالا ببرد. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

امروز یک شبکه تبلیغاتی بسیار عظیم... مشغول کار است... اگر وضعی در ایران هست بزرگ و عمدۀ کنند و در مقابل چشم همه قرار دهند اما قوت‌ها و نقاط جوشش ملت در سراسر کشور را پنهان کنند. (۱)

۱- از فرمایشات رهبری در مشهد، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران، ۱۷/۱/۹۲.

۱۱۷. ایجاد تفرقه و تضاد

۱۱۷. ایجاد تفرقه و تضاد

روش دیگر شیطان برای فریب ایجاد تفرقه است. چنان که حضرت یوسف بر هم خوردن ارتباط درست میان خود و برادرانش را به شیطان نسبت می دهد.

«أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي؛ شَيْطَانٌ، مِيان من و برادرانم فتنه کرد»، (۱) و یا در سوره مائده خداوند می فرماید: «إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ؛ شَيْطَانٌ مِيان شما عداوت و دشمنی برپا کند»، (۲)

از جمله اموری که در فرآیند جنگ نرم این جنگ شیطانی مورد توجه واقع می شود، تضعیف از طریق تزریق تفرقه در جامعه هواداران و حامیان حریف است. ایجاد و القا وجود تضاد و تفرقه در جبهه رقیب باعث عدم انسجام و یکپارچگی شده و رقیب را مشغول مشکلات درونی جامعه حامیان خود می کند تا از این طریق از اقتدار و انرژی آن کاسته و قدرتش فرسوده شود. امام علی علیه السلام چه زیبا این روش شیطانی را برملا نموده و می فرماید:

راه های خود را به شما آسان جلوه می دهد. تا گره های محکم دین شما را یکی پس از دیگری بگشاید، و به جای وحدت و هماهنگی بر پراکندگی شما بیفزاید. از وسوسه و زمزمه و فریب کاری شیطان روی گردانید. (۳)

این تفرقه افکنی ممکن است بین مسئولان اجرایی یا گروه های سیاسی کشور باشد. نمونه دیگر اقوام یا اقلیت های دینی می باشند که همواره در

۱- سوره یوسف آیه ۱۰۰.

۲- مائده: ۹۱.

۳- نهج البلاغه، خطبه ۱۲۱، ص ۲۳۱.

ص: ۹۱

جنگ نرم دشمن مورد توجه قرار می‌گیرند. زیرا؛ معمولاً اقلیت‌های جوامع اغلب به سبب داشتن احساس نابرابری، مستعد مخالفت و رزی علیه نظام حاکم در کشور خود هستند و دشمنان فرامنطقه‌ای همواره یکی از میدان‌های فعالیت خود را در کشورهایی که دارای تنوع قومیتی می‌باشند، قرار می‌دهند. از این رو لازم است همواره به مناطق محروم و مناطقی که اقلیت‌های قومی زندگی می‌کنند همانند مناطق برخوردار توجه شود. نابرابری‌های موجود روز به روز کاسته شود تا نقشه دشمن خنثی شود. به ویژه این مسئله در سال حماسه سیاسی بسیار با اهمیت باید تلقی شود.

۱۱۸. نجوا برای ایجاد فضای یأس و ناامیدی

۱۱۸. نجوا برای ایجاد فضای یأس و ناامیدی

چنان که خداوند در قرآن می‌فرماید: «إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ؛ نجوا تنها از سوی شیطان است، تا مؤمنان را غمگین سازد، ولی نمی‌تواند هیچ‌گونه ضرری به آنها برساند جز به فرمان خدا، پس مؤمنان تنها بر خدا توکل کنند.» (۱)

دشمن شیطان صفت خارجی در طول تاریخ انقلاب به جهت اینکه دستان جنایت‌کارش از غارت ثروت‌های مادی و معنوی این کشور کوتاه شده است. همواره تلاش نموده در کشور فضای یأس و ناامیدی ایجاد کند. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

دشمن هر گاه، ضعفی را در کشور احساس کند روحیه می‌گیرد و آماده هجوم و فشار می‌شود و هر وقت کار و حرکت مؤثر و

ص: ۹۲

بزرگی را ببیند با ناامیدی در صدد تحت شعاع قرار دادن آن برمی آید... و هر حرکتی که نشان دهنده ناامیدی و خستگی و اختلاف باشد بدون تردید به ضرر «مصلح کشور و پیشرفت و عزت ملی» است. (۱)

به یقین در سال حماسه سیاسی که سال شور و نشاط اجتماعی در جامعه خواهد بود. دشمن در جنگ نرم برای مأیوس کردن مردم نسبت به نظام خواهد کوشید و سعی خواهد کرد با طرح مباحثی مانند فضای بسته سیاسی یا نبود انتخابات آزاد، در کشور فضای یأس و ناامیدی ایجاد کند و افکار عمومی را برای تحریم اغنا کند و سبب عدم حضور بخشی از بدنه اجتماعی نظام در انتخابات شود. در این بین ممکن است بخشی از بدنه جامعه، خواسته یا ناخواسته، فریفته این عملیات روانی شوند و حضورشان در عرصه سرنوشت ساز کشور کم رنگ شود. فراموش نکنیم نجوا برای ایجاد فضای یأس و ناامیدی از شیوه‌ها و القائنات شیطان است.

۱۱۹. شایعه سازی

۱۱۹. شایعه سازی

خداوند در قرآن به پیامبرش می فرماید: «نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَشْتُمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى؛ ما می دانیم آنها به چه منظوری به سخنان تو گوش فرا می دهند هنگامی که نزد تو می آیند و پای سخنان می نشینند و هنگامی که آنها با هم نجوا می کنند و سخنان در گوشی دارند». (۲)

در حقیقت آنها به منظور درک حقیقت به سراغ تو نمی آیند و

۱- از فرمایشات رهبری در دیدار با مردم خراسان شمالی، ۲۵/۷/۹۱.

۲- اسراء: ۴۷.

ص: ۹۳

سخنانت را با گوش جان نمی شنوند بلکه هدفشان آن است که بیایند و اخلال کنند شایعه پراکنی کنند و وصله بچسبانند و مؤمنان را از راه به در برند.^(۱)

شایعه خبر پخش شده ای است که درست یا نادرست بودن آن معلوم نیست. شایعه سازی همواره در طول تاریخ یکی از روش های تبلیغی دشمن بر علیه جامعه هدف بوده است. قصد دشمن نیز از شایعه سازی تأثیرگذاری روی روحیات افراد و رسیدن به اهداف مورد نظر است. به یقین در سال حماسه سیاسی دشمن داخلی و خارجی از این حربه فراوان بهره خواهد گرفت. زیرا: در مبارزات سیاسی به ویژه انتخابات، شایعه سازی شیوه نادرست و رایجی است. البته شایعه، گاهی به صورت خود جوش و اتفاقی و موردی تولید و پخش می شود. این نوع شایعه سازی معمولاً از علائق و عواطف یا نفرت و انزجار برخی افراد، گروه ها یا جریان های سیاسی نسبت به اشخاص، نهادها یا جریان های سیاسی دیگر نشأت می گیرد. و گاهی هم حساب شده و سازمان داده شده از طرف واحدهای تبلیغاتی، نهادهای سیاسی دشمن داخلی و خارجی تهیه و از طریق وسایل ارتباط جمعی منتشر و پخش می شود.

در طول تاریخ اسلام، مسلمانان خسارت زیاد از شایعه سازی سازمان یافته دشمن متحمل شده اند. در دوره حکومت حضرت علی علیه السلام، عمرو عاص یکی از دشمنان شیطان صفت علی علیه السلام همواره از این ابزار روحی روانی برای تخریب شخصیت حضرت علی علیه السلام و حکومتش بهره می گرفت و مسلمانان را نسبت به علی علیه السلام و حکومتش بدبین می نمود.

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۲، ۱۴۴.

ص: ۹۴

امام علی علیه السلام در چند خطبه از نهج البلاغه به افشاگری در این باره پرداخته است. از جمله در سال ۳۸ هجری پس از فریب خوردن کوفیان از مکر و حمله عمروعاص و معاویه خطاب به آنان چنین می فرماید: «... به من خبردادند که می گویند علی دروغ می گوید! خدا شما را بکشد برچه کسی دروغ روا داشته ام؟ آیا به خدا دروغ روا داشته ام؟ در حالی که من اول کسی هستم که به خدا ایمان آوردم یا بر پیامبرش؟ در حالی که من اول کسی بودم که او را تصدیق کردم! نه به خدا هرگز! آنچه گفتم واقعی است که شما از دانستن آن دورید، شایستگی آن را ندارید، مادران در سوگ شما زاری کند...» (۱).

همچنین آن حضرت در جریان شایعه ساز علیه قتل عثمان چنین افشاگری می کند: اگر به کشتن او (عثمان) فرمان داده بودم، قاتل بودم. و اگر از آن باز می داشتم از یاوران او به شمار می آمدم با این همه کسی که او را یاری کرد. نمی تواند بگوید که از کسانی که دست از یاری اش برداشتند بهترم و کسانی که دست از یاری اش برداشتند نمی توانند بگویند یاورانش از ما بهترند. من جریان عثمان را برایتان خلاصه می کنم: عثمان استبداد و خودکامگی پیشه کرد، و شما بی تابی کردید و از حد گذراندید، و خدا در خودکامگی و ستمکاری و در بی تابی و تندروی حکمی دارد که تحقق خواهد یافت. (۲).

به راستی وقتی در دوره ای که از رسانه های ارتباطی پیشرفته امروزی خبری نیست، این همه بازار شایعه سازی داغ است، این همه شایعه

۱- نهج البلاغه، خطبه ۷۲، ص ۱۲۱.

۲- نهج البلاغه، خطبه ۳۰، ص ۸۱.

ص: ۹۵

در روحیه و رفتار مردم تأثیرگذار است، در عصر کنونی که متنوع‌ترین و جذاب‌ترین دستگاه‌های شایعه پراکنی وجود دارد تأثیر شایعه در حماسه سیاسی مردم چقدر خواهد بود؟ به نظر می‌رسد، باز نیازمند هوشیاری و بصیرت مردم هستیم که واقعیت را از دروغ تشخیص دهد.

۲. اقدامات عوامل داخلی

اشاره

۲. اقدامات عوامل داخلی

عوامل داخلی که می‌توانند در مسیر انقلاب مانع تراشی کنند خود به دو گروه تقسیم می‌شوند، گروهی از آن‌ها، آگاهانه به ستیز با نظام مقدس جمهوری اسلامی برخاسته‌اند. دشمنی شان همواره برای مردم و مسئولان کشور از ابتدای انقلاب آشکار است. گروه دیگر، از نیروهای خودی حتی دارای سوابق مبارزاتی طولانی در انقلاب هستند که ناآگاهانه با عملکردهای نسنجیده و برداشت‌ها و تحلیل‌های نادرست خود به اصطلاح «آب در آسیاب» دشمن داخلی و خارجی می‌ریزند و باعث می‌شوند که آنها نسبت به دشمنی خود با مردم و انقلاب گستاخ‌تر شوند. در ادامه بحث به موانعی که این گروه‌ها خواسته یا ناخواسته به آن دامن می‌زنند پرداخته می‌شود:

۲.۱. قانون‌گریزی

۲.۱. قانون‌گریزی

خداوند در قرآن پیمان شکنان را شدید مورد سرزنش قرار داده است و در برابر این نقض پیمان به رسوایی در این جهان و کیفر شدید در آن جهان تهدید می‌کند در حقیقت آنان برخی قوانین را که به نفع شان بود می‌پذیرفتند و قوانینی که به نفعشان نبود محترم نمی‌شمردند و پیروی نمی‌کردند و تبعیض در قانون از عادات سرکشان است به عبارت دیگر

ص: ۹۶

تسلیم آنجا معلوم می شود که قانونی بر ضد منافع شخصی و گروهی باشد و آنرا محترم بشمرد و گرنه عمل کردن به قوانینی که حافظ منافع شخصی و گروهی و سازمانی باشد افتخار نیست. «أَفْتُوْمُنَّوْنَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّوْنَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا لِلَّهِ بِعَاقِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ؛ آیا به بعضی از دستورات کتاب آسمانی ایمان می آورید به بعضی کافر می شوید برای کسی که این عمل را انجام دهد جز رسوایی در این جهان و بازگشت به شدیدترین عذاب ها در روز رستاخیز چیزی دیگری نخواهد بود و خداوند از اعمال شما غافل نیست» (۱).

از جمله موانع اساسی که عوامل داخلی می توانند به آن دامن بزنند و مانع از تحقق حماسه سیاسی شوند پای بند نبودن به قانون است. این مانع می تواند از سوی جریان های سیاسی، دستگاه های مسئول در امر انتخابات و احیانا بخشی از مردم ایجاد شود. نکته ای که، در جریان انتخابات ریاست جمهوری دوره گذشته از سوی برخی نامزدها و حامیان شان زیر پا گذاشته شد که باعث هرج و مرج اجتماعی و آشوب های خیابانی شد و خسارت های غیر قابل جبرانی پدید آورد. این مسئله مهم را مقام معظم رهبری چنین یاد آورنده اند: حوادث سال ۸۸ از آنجا آغاز شد که عده ای نخواستند به قانون و رأی مردم تمکین کنند و در مقابل، مردم را به شورش های خیابانی دعوت کردند که یکی از خطاهای جبران ناپذیر بود. (۲).

۱- بقره: ۸۵.

۲- فرمایشات مقام معظم رهبری، ۱/۱/۹۲، روزنامه ایران، ۱۷/۱/۹۲.

ص: ۹۷

۲۲. ریاست طلبی

۲۲. ریاست طلبی

خداوند در قرآن می فرماید: «تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ؛ (آری) این سرای آخرت را تنها برای کسانی قرار می دهیم که اراده برتری جویی در زمین و فساد را ندارند و عاقبت نیک برای پرهیزکاران است.» (۱) خداوند در این آیه برتری جویی را که نوعی استکبار است از مصادیق فساد در زمین قرار داده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به یاران خود فرمود: «شما پس از من جهت به دست آوردن ریاست و امارت سخت تلاش خواهید نمود. ریاست جز حسرت و ندامت نباشد.» (۲)

ریاست طلبی یا دلبستگی مقام یکی دیگر از موانعی است که همواره بر سر راه پیشرفت نظام بوده و هست. مسئولان و کسانی که همواره منافع شخصی را بر منافع ملی و منافع دینی ترجیح می دهند در این گروه قرار می گیرند. این گونه افراد اگر چه ممکن است به ظاهر در جبهه دشمن نباشند ولی با رفتار یا گفتار خود دشمن را همراهی می کنند. گاه مشاهده می شود از قدرت، فرصت و مسئولیت که نظام در اختیارشان نهاده برای زمینه سازی برای رسیدن به قدرت بیشتر استفاده می کنند. در واقع اینان به تعبیر شهید بهشتی تشنگان قدرت هستند نه شیفتگان خدمت. و به تعبیر علی علیه السلام: او از دین به مقداری که او را به دنیا نزدیک کند بر گرفته است. (۳)

این گروه از عوامل داخلی چون شیفته قدرت هستند از هر وسیله ای برای رسیدن به قدرت بهره خواهند گرفت. اگر آن وسیله حتی زیر پا

۱- قصص: ۸۳.

۲- بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۲۲۶.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۴۰۵.

ص: ۹۸

گذاشتن قواعد و مقررات بنیادین نظام باشد. به یقین زیرپا گذاشتن قواعد و مقررات نظام باعث هرج و مرج اجتماعی می شود که خود مانعی در جهت تحقق حماسه سیاسی خواهد بود. متأسفانه باز نمونه این مقام طلبی و دلبستگی به قدرت را انتخابات گذشته تجربه کردیم. که باعث کم رنگ شدن حماسه آفرینی مردم شد.

۲۳. حمایت از افراد سست اراده

۲۳. حمایت از افراد سست اراده

گاه عوامل داخلی به علت های مختلف از جمله دشمنی های گذشته خود با نظام و موانع قانونی، به ظاهر نمی توانند به طور مستقیم در عرصه های سیاسی اجتماعی نظام حاضر شوند. لذا مترصد فرصت هستند تا بطور غیر مستقیم در این عرصه ها فعال شوند تا منافع خود را تامین کنند. این گونه از دشمنان داخلی در واقع سعی می کنند از طریق دیگران به اهداف پلید خود برسند. لذا با مطالعاتی که روی کاندیداها و افرادی که در عرصه سیاسی فعال هستند انجام می دهند افراد سست اراده را برای منظور خود انتخاب می کنند. در مرحله بعد می کوشند با حمایت های همه جانبه مادی و فکر از جمله؛ تقبل هزینه تبلیغات، راه اندازی حرکت های نمادین، مشاوره فکری و موارد دیگر، از وی در عرصه سیاسی حمایت کنند و او را به قدرت برسانند. وقتی فرد سست اراده در جایگاه قدرت قرار گرفت خود را نسبت به گروه یا افراد حامی بدهکار می بیند. در مقابل گروه حمایت کننده نیز خواسته هایی خواهند داشت. که بتدریج مرحله به مرحله از فرد منتخب خواسته خواهد شد. نمونه این رفتار سیاسی را نیز در تاریخ اسلام در مسئله حکمیت در جنگ صفین می توان دید: «زمانیکه معاویه و مردم شام عمروعاص را به نمایندگی خود انتخاب کردند تا درباره سرنوشت مسلمانان داوری کند.

ص: ۹۹

علی علیه السلام هم ابن عباس را که فردی پرهیزکار، دانا و اهل سیاست بود به نمایندگی خود برگزید. ولی افراد نفوذی دشمن مانند اشعث بن قیس تلاش کردند که ابوموسی اشعری را که فردی کوتاه فکر، تن پرور و سست اراده بود به نمایندگی خود برگزینند تا از طریق او به خواسته های خود برسند که موفق هم شدند» (۱).

به هر حال در سال حماسه سیاسی باید نسبت به این حربه دشمن نیز آگاه بود، به یقین انتخاب افراد سست اراده در صحنه های انتخابات پیش رو مانع هم دلی و همفکری مسئولان خواهد شد. وجود تفرقه و تشکیک آراء مانع از تحقق حماسه سیاسی خواهد بود.

۲۴. جهل (بی بصیرتی)

۲۴. جهل (بی بصیرتی)

جهل یا نادانی همواره یک از موانع مهم و اساسی توسعه و پیشرفت در جامعه بشر بوده است. پی آمدهای نادانی در جامعه آن اندازه تأثیر گذار است که امام علی علیه السلام می فرماید:

«بزرگ ترین مصیبت ها نادانی است» (۲).

همچنین می فرماید: نادانی وبال و گرفتاری است (۳).

همو می فرماید: نادانی مرگ است (۴).

باز همو می فرماید: نادانی گام ها را بلغزاند (۵).

۱- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، صص ۲۷۵ ۲۷۲.

۲- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم ودررالكلم آمدی (موضوعی)، ج ۱، ص ۲۰۶.

۳- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم ودررالكلم آمدی (موضوعی)، ج ۱، ص ۲۰۲.

۴- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم ودررالكلم آمدی (موضوعی)، ج ۱، ص ۲۰۲.

۵- سید هاشم رسولی محلاتی، غررالحکم ودررالكلم آمدی (موضوعی)، ج ۱، ص ۲۰۳.

ص: ۱۰۰

گاه بارها در گذارهای تاریخی مشاهده شده حماسه آفرینانی در آستانه خلق حماسه ای بزرگ بوده اند ولی جهالت و نادانی عده ای بی بصیرت و ظاهر بین مانع آن شده است. نمونه تاریخی آن را می توان در اسلام در همان جنگ صفین دید. آنجا که سپه سالار حماسه آفرین اسلام مالک اشتر نخعی با حمله ای حماسی نزدیک است طومار دشمن مسلح به زروزور و تزویر را دهم بیچد. ولی دشمن متوسل به نیرنگ می شود و با مظلوم نمایی به دستور عمرو عاص قرآن‌ها را به نیزه می آویزد تا در میان سربازان علی علیه السلام تفرقه ایجاد کند. اینجاست که جهالت برخی از یاران علی علیه السلام به کمک دشمن می آید. امام علیه السلام که از نیرنگ دشمن آگاه است بانگ بر می دارد:

«با اینکه مسلمانان مرا به ریاست انتخاب کرده اند و رسول خدا صلی الله علیه و آله هم آن همه سفارش به زمام داری من کرده، من باید سرنوشت مسلمانان را تعیین کنم و به قرآن عمل نمایم، مشکلاتش را تفسیر کنم و اعمالی که ریشه قرآن را در می آورد محکوم گردانم و عاملین آن را تحت تعقیب قرار دهم، با چنین وضعی من معتقدم تا پیروزی فاصله نداریم، اعتنایی به رفتار این لشکر نکنید! این ها اهل قرآن و عمل به آن نیستند!»^(۱)

ولی آنان به جای اینکه چشم بصیرت خود را باز کنند قرآن ناطق را ببینند با جهالت خود قرآن ظاهر را می بینند، علی علیه السلام را دوره می کنند و می گویند: «اگر قضاوت قرآن را قبول نکنی تورا دست بسته تحویل دشمن می دهیم و یا به سرنوشت عثمان گرفتار می سازیم.»^(۲)

۱- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، ص ۲۷۰.

۲- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، ص ۲۷۱.

ص: ۱۰۱

بالاخره علی علیه السلام ناگزیر می شود مالک اشتر را از میدان جنگ که اندک فاصله ای با خلق حماسه نداشت احضار کند. مالک در پاسخ پیام امام می گوید:

اکنون لحظه باز گشت من نیست. من با پیروزی فاصله ای ندارم. با ز امام علیه السلام پیام می دهد: اگر می خواهی مرا زنده بینی بر گرد. (۱)

آری بی جهت نیست که امام علی علیه السلام می فرماید نادانی گام ها را (برای خلق حماسه) بلغزاند. از این رو توان گفت در صف حماسه آفرینان بودن کافی نیست، بلکه باید نسبت به اتفاقات پیش رو بصیرت داشت، نسبت به فریبکاریها، ظاهر سازی ها و مظلوم نمایی های وهندسه دشمن آگاه بود. چنان که مقام معظم این گونه است و می فرماید: هندسه ی کار دشمن را میشناسم، می بینم، آن را تشخیص می دهم؛ نمیتوانم آن را انکار کنم هندسه ی کار دشمن، یک هندسه ی مشخصی (است). (۲)

۲.۵. افراط و تفریط جریان های سیاسی

۲.۵. افراط و تفریط جریان های سیاسی

افراط و تفریط در هنگام حماسه آفرینی می تواند مانعی در جهت تحقق حماسه شود، زیرا باعث ایجاد تفرقه و دودستگی یا چند دستگی در گروه متحد می شود. به جای اینکه دشمن واقعی هدف قرار گیرد، انرژی و نیرو صرف حل اختلاف یا مبارزه با نیروهای خودی می شود. نمونه تاریخی افراط و تفریط در حماسه آفرینی را باز می توانیم در جنگ صفین ببینیم. پس از اینکه که «افراد جاهل» سپاه علی علیه السلام از مبارزه کم گذاشتند

۱- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، ص، ۲۷۰.

۲- از فرمایشات رهبری، ۱/۱/۸۹ مشهد.

ص: ۱۰۲

در واقع «تفریط کردند» و امام علیه السلام را وادار به پذیرش حکمیت کردند. عده دیگری از یاران حضرت که مخالف حکمیت و ادامه جنگ بودند وقتی نتایج حکمیت را دیدند مقابل علی علیه السلام به شکل دیگری موضع گیری کردند این ها «افراط گرایانی» بودند که علی علیه السلام را متهم می کردند که چرا حکمیت را پذیرفته است؟ آن ها می گفتند:

از آغاز جنگ علی علیه السلام را بر حق می دانستیم و به یاری او برخاستیم در راه او کشته ها دادیم تادر آستانه پیروزی قرار گرفتیم، ولی علی علیه السلام با تن دادن به حکمیت به اسلام ضرر رسانید. در حالی که: حکم مخصوص خداست (لا حکم الا لله) این دسته نه تنها به دشمنی با علی علیه السلام پرداختند بلکه از آن حضرت می خواستند که به اشتباه خود اعتراف کند؛ قدم را فراتر نهاده گفتند چون حکمیت و نمایندگی ابوموسی را پذیرفته است پس کافر شده است. پس باید حکمیت را فسخ کند تا جان به سلامت برد. تا ما در رکابش جنگ کنیم. (۱)

حقیقت این بود که سپاهیان حضرت علی علیه السلام در آستانه خلق حماسه ای بزرگ بودند. ولی اکنون دوجبهه متفوت تشکیل داده بودند. طرفداران حکمیت افرادی تن پرور، کوتاه فکر بی حال و بی قید و اهل تفریط که افراد منافق در میان آنها بسیار بود. طرفداران ادامه جنگ هم افرادی افراطی، متعصب، خشک و تغییر ناپذیر که فقط اسلام آنها در اعمال عبادی خلاصه می شد. بطوریکه پیشانی آنها از زیادی عبادت برآمدگی یافته بود. بالاخره همین گروه افراطی کار را به جایی رساندند که علی علیه السلام را مجبور کردند با آنها در نهروان بجنگد. در واقع علی علیه السلام به جای اینکه با دشمن اصلی نظام

۱- نک: علی بن ابی طالب پیشوای مسلمین، ص ۲۷۵.

ص: ۱۰۳

خود، معاویه بجنگد، افراط و تفریط باعث شد که علی علیه السلام با یاران سابق خود بجنگد و از خلق حماسه باز بماند.

متأسفانه در حال حاضر نیز در جامعه شاهد افراط و تفریط از سوی جریان هایی هستیم. بطوریکه: جریانی بر این خودباوری یا به عبارت بهتر خود محوری پافشاری دارد که ایران باید فقط به دست جریان خودشان ساخته شود و جریان های دیگر توان و شایستگی و صلاحیت لازم برای این کار را ندارند! جریان دیگر با یک رویکرد تفریطی بر این باور است که همه جریا‌ن‌ها با هر نوع سلیقه، حتی با هر نوع باور اعتقادی اعم از این که نظام جمهوری اسلامی ایران و قانون اساسی و الزامات آن را قبول داشته باشند یا نداشته باشند باید در مسئولیت های کلان امکان حضور و مشارکت داشته باشند! روشن است که هر دو دیدگاه از مسیر اعتدال خارجند و راه وسط، حضور و مشارکت همه جریان های سیاسی معتقد به نظام و پای بند به قانون اساسی است. (۱)

بنابراین پافشاری هر یک از جریان ها درخواست های خود می تواند باعث ایجاد تشنج در جامعه شود. درخواست می شود به میانه روی و اعتدال روی آورند. از حوادث و رویدادهای گذشته و سرنوشت پیشینیان عبرت بگیرند، که بهترین کارها در همراهی میانه رویست. چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: راهی بین افراط و تفریط نیست و بهترین کارها میانه رویست. (۲)

۱- مهدی فضائلی، عوامل خلق حماسه سیاسی، ص ۲، جام جم، تاریخ ۱۷/۱/۹۲.

۲- مرتضی فرید تنکابنی، نهج الفصاحه، ص ۴۵.

ص: ۱۰۵

فصل چهارم: حماسه اقتصادی در آیات و روایات

اشاره

فصل چهارم: حماسه اقتصادی در آیات و روایات

ص: ۱۰۷

از آنجا که حماسه نوعی جهاد است و جهاد همگانی است در حماسه اقتصادی همه اقشار مردم اعم از دولت و ملت باید حماسه آفرینی کنند همه باید جهادگرانی و حماسه سازانی در عرصه اقتصاد باشند تا با عزم و اراده ای تبلور یافته و برگرفته از آموزه های دینی نقش خود را در خلق حماسه ایفا نمایند. ما بر آنیم ابتدا مبانی حماسه اقتصادی و بایسته ها و زمینه های حماسه اقتصادی را بیان کنیم و در پایان آسیب های که متوجه حماسه اقتصادی است برشمریم.

الف) مبانی حماسه اقتصادی

اشاره

الف) مبانی حماسه اقتصادی

حماسه اقتصادی بر اموری مبتنی است که بدون آنها حماسه اقتصادی امکان پذیر نیست. به عبارت دیگر، در حماسه اقتصادی اموری وجود دارند که شکل دهنده ماهیت آن هستند. اکنون به برخی از آنها اشاره می کنیم.

۱. ایمان

۱. ایمان

خداوند در قرآن می فرماید: «إِنَّ الدِّينَ أَمْنٌ وَالَّذِينَ هَمَّاجِرُوا وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ یقیناً کسانی که ایمان آورده و آنان که هجرت کرده و در راه خدا به جهاد برخاسته اند به رحمت خدا امید دارند و خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.» (۱)

۱- بقره: ۲۱۸.

ص: ۱۰۸

یکی از مؤلفه های پررنگ و با اهمیت حماسه اقتصادی، ایمان است. ایمان را باید زیرساخت و مهم ترین پشتوانه اجرایی اخلاق دانست که نقش اثرگذاری در سالم سازی و رشد اقتصادی بازی می کند؛ در نتیجه آن، آدمی در شرایط سخت اقتصادی، ناامید نمی شود و در بهترین وضعیت نیز غافل نمی گردد. وی در زمان رکود، به کار و تلاش می پردازد و در هنگامه روتق، با احساس مسئولیت، به تلاش خود ادامه می دهد.

آرامش روحی از برکات ایمان است. «الْمُذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ؛ آنان که به خدا ایمان آورده و دلهاشان به یاد خدا آرام می گیرد.» (طه: ۲۸) آرامش روحی و امنیت روانی حاکم بر جامعه، زمینه مناسبی را برای شکوفایی استعدادها، رشد و حماسه اقتصادی فراهم می آورد؛ چون انسان نگران و ناامید و کسی که از زندگی خویش ناخشنود است، کمتر می تواند کار سودمند انجام دهد.

۲. نشاط و شادابی

۲. نشاط و شادابی

خداوند به پیامبرش می فرماید: «لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَفَنَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ؛ [ای پیامبر] اگر درشت خوی و سخت دل بودی از پیرامونت پراکنده می شدند.» (۱)

این یک سنت الهی است وقتی در گسترش اسلام رسالت رسولش باید با حلم و بردباری و نشاط و شادابی باشد به طریق اولی در کارهای دیگر باید رعایت شود و این یک سنتی است که پیامبر صلی الله علیه و آله در تمامی عرصه های زندگی چنین کرده است و ما هم باید از او الگو بگیریم.

۱- آل عمران: ۱۵۹.

ص: ۱۰۹

نشاط و شادابی به معنای سرزنده، سرحال، پرکار و خوش بودن و تحرک داشتن، حالتی برخاسته از عواطف و احساسات آدمی است که آثار آن در چهره انسان قابل مشاهده است و رفتار، گفتار و شیوه برخورد افراد با یکدیگر نشان دهنده میزان نشاط و شور و ذوق عاطفی آنهاست.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در پاسخ به سؤالی فرمود: «أَلْقِ أَخَاكَ بِوَجْهِ مَبْسُطٍ؛ با برادر خود با گشاده رویی برخورد کن.» (۱) یعنی در تعامل با دیگران باید طراوت ظاهر را رعایت کرد؛ چرا که این کار آثار تربیتی بسیاری به همراه دارد. امام باقر علیه السلام نیز در این باره فرمود: «الْبُشْرُ الْحَسَنُ وَ طَلَاقَةُ الْوَجْهِ مَكْسِبَةٌ لِلْمَحَبَّةِ؛ خوش رویی و گشاده رویی و نشاط، عامل ایجاد محبت است.» (۲)

نشاط و شادابی در فعالیت های اقتصادی، اهمیت ویژه ای دارد و انسان با این روحیه ضمن برخورد مناسب با همکاران می تواند طرح های اقتصادی خویش را به خوبی پیش ببرد و به سامان برساند. حضرت علی علیه السلام می فرماید: «قَلِيلٌ مَدْوَمٌ عَلَيْهِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مَمْلُولٍ مِنْهُ؛ چیز اندک که با اشتیاق تداوم یابد بهتر از فراوانی است که رنج آور باشد.» (۳) از این رو، روحیه نشاط و شادابی از مبانی مهمی است که رهبر معظم انقلاب، به این مبنا در پیام نوروزی خود به عنوان لازمه حماسه اقتصادی اشاره کردند. هر کس با این روحیه وارد عرصه کار و فعالیت تولیدی، توزیع و بازار مصرف شود، تأثیر آن را بر روند کار خود درخواهد یافت. افراد کسل و بی حال در هیچ عرصه ای نمی توانند اثرگذار باشند. به ویژه فضای اقتصادی و کار و امور

۱- بحار الانوار، ج ۴۰، ص ۳۲۴.

۲- اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۳.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۴۴۴.

ص: ۱۱۰

مالی که با مشکلات فراوانی روبه روست. درحالی که داشتن این روحیه، نتیجه آن، سازگاری نیروهای همکار، وحدت آنها در اندیشه و عمل و بازدهی بهتر فعالیت اقتصادی است. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «امِن عَلَيْنَا بِالنَّشَاطِ وَأَعِدْنَا مِنَ الْفَسْلِ وَالْكَسَلِ وَالْعَجْزِ وَالْعِلَلِ وَالضَّرْرِ وَالصَّجْرِ وَالْمَلَلِ؛ [خدایا] نعمت سرزندگی و نشاط کوشایی را به ما ارزانی دار و از سستی و تنبلی و ناتوانی و بهانه آوری و زیان و دل مردگی و ملال محفوظمان بدار.» (۱)

۳. شجاعت و خطر پذیری

۳. شجاعت و خطر پذیری

امام شجاعان علی علیه السلام می فرماید: «أَنْتِ وَاللَّهِ لَوْ لَقِيْتَهُمْ وَاحِدًا وَهُمْ طَلَّحُ الْأَرْضِ كُلِّهَا مَا بَالَيْتُ وَلَا اسْتَوْحِشْتُ؛ به خدا سوگند! اگر تنها با دشمنان روبه رو شوم، در حالی که آنان تمام روی زمین را پر کرده باشند نه باکی داشته و نه می هراسم.» (۲)

لازمه حماسه، وجود افرادی شجاع و خطر پذیر است. افراد ترسو و محافظه کار به دنبال حفظ وضعیت موجود و درانداختن طرح های نو و خلاقانه نیستند، شجاعت و خطر پذیری از مبانی مهم است. دولت و مسئولان باید از این گونه افراد پشتیبانی کنند و امکانات لازم را در اختیار آنها بگذارند.

در آموزه های اسلامی، از جمله صفات پسندیده ای که موجب عزت و پرورش شخصیت انسان می شود، شجاعت است. در مقابل ترس مایه شک و بدنامی است. امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: «الشَّجَاعَةُ زِينَةُ الْجَبْنِ نَيْنٌ؛ شجاعت

۱- بحارالانوار، ج ۹۱، ص ۱۲۵.

۲- نهج البلاغه، نامه ۶۲، بحارالانوار، ج ۳۰، ص ۲۵.

ص: ۱۱۱

زینت و ترس مایه شک و زشتی است.»^(۱) البته در میان شجاعات، عده ای شجاعت بیشتری دارند؛ ایشان کسانی هستند که بر نفس خویش غالب و پیروزند. امام علی علیه السلام از این افراد چنین یاد می کند: «اشجع الناس مَنْ غَلَبَ هَوَاءَهُ؛ دلیرترین مردم کسی است که بر هوای نفس خویش پیروز گردد.»^(۲)

۴. نظم و انضباط

۴. نظم و انضباط

امیرالمؤمنین علی علیه السلام در وصیت به امام حسن مجتبی علیه السلام و امام حسین علیه السلام، در آخرین لحظات زندگی خویش می فرماید: «اوصیکما و جمیع وُلدی و اهلی و من بلغه کتابی، بتقوی الله و نظم امرکم؛ شما را و تمام فرزندان و خانواده ام و کسانی را که این وصیت به آنها می رسد، به ترس از خدا و نظم در امور زندگی سفارش می کنم.»^(۳)

از دیگر مبانی مهم در حماسه اقتصادی، نظم و انضباط اقتصادی، یعنی سامان بخشیدن امور معیشتی و زندگی و نظام دادن به تولید، توزیع و مصرف است.

نظم و انضباط در هر کاری، عامل رشد و پیشرفت در آن کار است و هرکس در زندگی فردی و اجتماعی اش از نظم لازم برخوردار باشد به موفقیت بیشتری می رسد. امام علی علیه السلام همان گونه که در همه امور نظم را رعایت می کرد، به حاکمان و پیروان خود نیز عمل به آن را توصیه می کرد. آن حضرت در عهدنامه مالک اشتر، خطاب به وی می گوید:

مبادا هرگز در کاری که وقت آن نرسیده، شتاب کنی یا کاری

۱- غررالحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۳۴.

۲- بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۷۶.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۴۷.

ص: ۱۱۲

که وقت آن رسیده، سستی ورزی یا در چیزی که روشن نیست، ستیزه جویی کنی یا در کارهای روشن کوتاهی کنی. تلاش کن تا هرکاری را در جای خود و در زمان مخصوص به خود انجام دهی. (۱)

نظم و انضباط در باب اقتصاد شامل همه مراحل آن اعم از تولید و توزیع و مصرف است. در حوزه تولید باید کارگاه تولیدی از نظم و انضباط کاری و تولیدی مناسبی برخوردار باشد تا خلل و وقفه ای در فرآیند تولید ایجاد نشود. در توزیع کالا و خدمات هم باید نظم و برنامه ریزی درستی حاکم باشد تا خدمت رسانی به موقع صورت بگیرد و مشکلی برای جامعه و بازار مصرف پیش نیاید. حوزه مصرف هم نیازمند برنامه ریزی است، ولی متعلق به خود مصرف کنندگان است و باید استفاده بهینه از امکانات به عمل آید. در این صورت، واقعاً به رشد اقتصادی خواهیم رسید و مشکلی پیش نخواهد آمد.

۵. اتحاد و انسجام ملی

۵. اتحاد و انسجام ملی

اتحاد و انسجام ملی از مبانی اولیه «حماسه اقتصادی» است. بدون اتحاد مردم، هرگونه تلاش فراگیری در جامعه، عقیم می ماند. خداوند در قرآن کریم، مردم را به وحدت حول یک محور دعوت می کند: «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛ همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید.» (۲) تفرقه و دودستگی، نیروها را پراکنده و قدرت جامعه را ضعیف

۱- نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۲- آل عمران: ۱۰۳

ص: ۱۱۳

می‌کند: «وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ؛ نزاع و کشمکش نکنید تا سست نشوید و قدرت شما از میان نرود» (۱).

از آنجا که حماسه در بطن جهاد متولد می‌شود می‌توان گفت هیچ حماسه‌ای بدون روحیه جهادی قابل تصور نیست و این حماسه چیزی نیست که از عهده هر کسی برآید پس حماسه باید همگانی باشد اینجاست که اتحاد و انسجام هرچه بیشتر مردم و مسئولان معنا پیدا می‌کند این الفت و مهربانی با هم بودن است که حماسه می‌آفریند همان گونه که خداوند می‌فرماید: «وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مِا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مَا أَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ؛ و میان دلها یشان الفت و پیوند برقرار ساخت که اگر همه آنچه را در روی زمین است هزینه می‌کردی نمی‌توانستی میان دلها یشان الفت اندازی ولی خدا میان آنان ایجاد الفت کرد زیرا خدای توانای شکست‌ناپذیر و حکیم است».

چنان که در دهه اول انقلاب با شعار «همه با هم» دست امام را فشردیم و پیمانی ناگسستنی بستیم «جهاد سازندگی» را حماسه آفرینی کردیم امروزه هم در عرصه‌های اقتصادی با توکل به خداوند منان به فرمان مقام معظم رهبری لبیک می‌گوییم و در مبارزه فرهنگ مصرف‌گرایی، مصرف تولیدات داخلی و برنامه‌ریزی در جهت توسعه صادرات و خروج از تکیه بر صادرات نفت و نظارت مقتدرانه دولت بر امور اقتصادی و بهره‌گیری از کارشناسان باتجربه در مسیر اقتصاد مقاومتی و عدالت محوری، حماسه‌ای دیگر بیافرینیم.

وحدت میان مردم و وحدت میان ارکان حکومتی یعنی مجلس، قوه

ص: ۱۱۴

قضایه و دیگر دستگاه ها، لازمه حماسه آفرینی است. همه باید بسیار بکوشند و از مسائل اختلافی پرهیز کنند و زمینه هایی را که سبب اختلاف بین ارکان کشور می شود، برطرف کنند اگر در یک جبهه و حماسه آفرینی، توان افراد متفرق باشد پیروزی ممکن نیست. از این رو، همه باید دست به دست هم بدهند و تلاش کنند تا از یک سو، استعداد و فرصت های اقتصادی کشور، شکوفا و از سوی دیگر، نقیصه هایی که در حوزه اقتصادی وجود دارد، رفع شود.

ب) بایسته ها و الزامات حماسه اقتصادی

اشاره

ب) بایسته ها و الزامات حماسه اقتصادی

«حماسه اقتصادی» مانند هر فعالیتی به زمینه های و مقدماتی نیازمند است که بدون آنها حماسه اقتصادی امکان پذیر نخواهد بود. از این رو در این بخش به این امور می پردازیم.

۱. مشارکت مستقیم مردم

۱. مشارکت مستقیم مردم

در آموزه های اسلامی هرگونه سلطه قدرت های مستکبر و ستمگر به کشورهای اسلامی رد شده است به گونه ای که نفی سبیل از اصول مسلم اسلام پذیرفته شده است و باید این اصل در جامعه اسلامی جاری شود. خداوند متعال در قرآن می فرماید: «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ خداوند هرگونه سلطه کفار بر مؤمنین را مردود می شمارد.» (۱) و باید دانست که ابزار سلطه ابرقدرت ها و ابرجنایتکارها بر کشورهای اسلامی از طریق سیاست های اقتصادی گوناگون اعمال می شود از جمله صندوق

ص: ۱۱۵

بین‌المللی پول، بانک جهانی، سازمان تجارت جهانی و... و اینها با سیاست‌های دولتی کردن کارهای اقتصادی سازگاری ندارد بلکه حضور و مشارکت مستقیم مردم در طرح‌های اقتصادی از بایسته‌های حماسه اقتصادی است. این مشارکت تعبیر دیگری از خصوصی‌سازی و پرهیز از دولتی‌کردن فعالیت‌های اقتصادی است. مزایای مشارکت مستقیم مردم در طرح‌های اقتصادی عبارت است از: افزایش کارآیی و قدرت رقابتی بنگاه‌های اقتصادی، گسترش فرصت‌های سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌های خصوصی، کاهش کاغذبازی‌های اداری و مفاسد اداری و اجتماعی، تجاری‌کردن رفتار مدیریتی، بهبود تخصصی منابع، ایجاد انگیزه شخصی برای مدیران و کارکنان و رفاه اقتصادی مردم. (۱)

با توجه به مزایای خصوصی‌سازی اقتصادی و معایبی که اقتصاد دولتی دارد، مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی از الزامات «حماسه اقتصادی» به شمار می‌رود. البته محوریت بخش خصوصی در فعالیت‌های خصوصی به این معنا نیست که دولت از حیطه اقتصاد بیرون برود، بلکه دولت می‌تواند علاوه بر نقش‌های نظارتی و هدایت‌گری، در بخشهایی از اقتصادی وارد شود که بخش خصوصی کمتر به آن میل دارد.

مشارکت دادن مردم در فعالیت‌های اقتصادی با مشکلاتی روبه‌روست و باید موانع آن برداشته شود. یکی از مهم‌ترین موانع، باور مردم به توانایی برای فعالیت اقتصادی است. وقتی مردم باور کنند که از عهده این کار برمی‌آیند، حتماً خود پیش‌قدم خواهند شد. برای اینکه این باور به

۱- آذرمیدخت دادجوی توکلی، «موانع و چالش‌ها و مشکلات اقتصادی خصوصی‌سازی در ایران»، مجله اقتصادی، ش ۳۵ و ۳۶، ص ۶.

ص: ۱۱۶

دست آید، دولت باید اطلاع رسانی مناسبی در این جهت داشته باشد و فرصت‌ها و روش‌های سرمایه‌گذاری را در اختیار مردم بگذارند تا آنها به این راه تشویق شوند.

۲. امنیت اقتصادی

۲. امنیت اقتصادی

امنیت و استمرار آن از جمله آرزوها و خواسته‌های حیاتی بشر است. امنیت هم به منزله هدف و هم به عنوان وسیله‌ای برای جوامع انسانی مطرح است. بدین معنا که یک رشته اقدامات و تلاش‌ها برای تحقق این مهم در راستای اهداف کلان مفهوم پیدا می‌کند و برقراری امنیت، پیش‌نیاز اصلی و شرط اساسی تحقق دیگر اهداف مهم همچون توسعه و عدالت است. (۱) حضرت علی علیه السلام در دوران خلافتش برای حفظ امنیت اقتصادی به کارگزاران اقتصادی خود می‌فرماید: «وَلَا تُحْشِمُوا (تُحْسُوا) أَحَدًا عَنْ حَاجَتِهِ وَلَا تَحْبِسُوهُ عَنْ طَلَبَتِهِ وَلَا تَبِيعَنَّ لِلنَّاسِ فِي الْخُرَاجِ كِسْوَةَ شَتَاءٍ وَلَا صَيْفٍ وَلَا دَابَّةٍ يِعْتَمِلُونَ عَلَيْهَا وَلَا عَبْدًا وَلَا تَضْرِبَنَّ أَحَدًا سِوَمَا لِمَكَانٍ دِرْهَمٍ وَلَا تَمْسَنَّ مَالَ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ؛ هرگز کسی را از نیازمندی او باز ندارید و از خواسته‌های مشروعش محروم نسازید. برای گرفتن مالیات از مردم، لباسهای تابستانی یا زمستانی و مرکب سواری و برده کاری او را نفروشید و برای گرفتن درهمی کسی را با تازیانه نزنید و به مال کسی دست اندازی نکنید.» (۲)

در مجموع می‌توان گفت امنیت، یعنی اطمینان خاطر از استمرار و تثبیت آرامش، نبود تهدیدهای داخلی و خارجی، تأمین رفاه و آسایش زندگی برای

۱- حسن روحانی، امنیت ملی و نظام اقتصادی ایران، ص ۲۵.

۲- نهج البلاغه، نامه ۵۱.

ص: ۱۱۷

فرد، خانواده و جامعه در سطح خرد و کلان، امنیتی که می‌توان با آرامش خاطر به فعالیت‌های اقتصادی و علمی پرداخت و تمام امکانات موجود را در جهت رشد جامعه به کار بست. از این رو، امنیت اجتماعی و اقتصادی از لوازم مهم در جهت تولید و تلاش و فعالیت است.

امنیت در هر زمینه‌های وابسته به امنیت در حوزه‌های دیگر است و به طور کلی نمی‌توان آنها را از هم جدا کرد. مثلاً امنیت سیاسی با امنیت نظامی و دیگر حوزه‌های گره خورده است و اگر نظام سیاسی مختل شود، به همه حوزه‌ها سرایت می‌کند. حضرت ابراهیم علیه السلام وقتی وارد سرزمین مکه شد، از جمله دعاهای ایشان، درخواست امنیت برای آن سرزمین بود: «رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا؛ خدایا، این شهر را ایمن گردان.» (ابراهیم: ۳۵) پیامبر گرامی اسلام نیز در حدیثی می‌فرماید: «نِعْمَتَانِ مَجْهُولَتَانِ: الْأَمْنُ وَالْعَافِيَةُ؛ دو نعمت هستند که قدرشان ناشناخته است: یکی، سلامتی و دیگری امنیت».^(۱)

امنیت اقتصادی به معنای اطمینان از سرمایه‌گذاری، حفظ مال و دارایی از دستبرد و زورمندان و نیز امنیت نقل و فرآورده‌های تولیدی، عامل اصلی در حماسه اقتصادی است و بدون آن هیچ تضمینی برای فعالیت تولیدی و ارائه خدمات نخواهد بود؛ چرا که امنیت، نخستین شرط برای زندگی و سکونت انسان در یک منطقه است؛ تا قلب انسان از نگرانی و دغدغه‌های مالی، پاک نشود، نه سلامت و امنیت فراهم می‌شود و نه برنامه‌های اقتصادی رشد می‌کند.

بنابراین امنیت اقتصادی، به وضعی گفته می‌شود که در آن، واحدهای تولیدی بتوانند بدون نگرانی از خطرهای محیطی، برنامه ریزی درازمدت

۱- روضه الواعظین، ج ۲، ص ۴۷۲.

کنند و از سرمایه گذاری با اهداف آینده نگر، ترس و واهمه نداشته باشند. (۱)

۳. ارزش گذاری کار و تولید

۳. ارزش گذاری کار و تولید

امام حسن مجتبی علیه السلام می فرماید: «إِعْمَلْ لِدِينِكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا؛ برای دنیایت چنان تلاش کن مثل اینکه همیشه زنده خواهی ماند و برای آخرت خود نیز چنان کار کن مانند اینکه فردا از جهان رخت خواهی بست.» (۲)

کار یکی از مؤلفه های مهم و اثرگذار در فرآیند تولید است: به گونه ای که بدون نیروی کار، چرخه تولید به سامان نمی رسد. در حقیقت، کار، موتور محرک چرخ تولید است و هر محصولی که از کارخانه ها و کارگاهها بیرون می آید، فرآورده کار است.

کار در متون دینی از ارزش خاصی برخوردار است و اگر انگیزه و هدف آن خدایی باشد، عامل تقرب انسان به خدا شمرده می شود. قرآن کریم، هر جا سخن از کار به میان آورد. از شایستگی نیز یاد کرده است. روایات نیز در زمینه ارزش مند بودن کار، بسیار است و بر فضیلت تلاش دلالت دارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ أَكَلَ مِنْ كَدِّ يَدِهِ حَلَالًا، فَتَحَّ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ؛ هر که از دست رنج حلال خویش بخورد، درهای بهشت، برایش گشوده شود تا از هر یک که می خواهد، درآید.» (۳) و نیز

۱- فهیمه حاجی، «امنیت اقتصادی، توسعه، پیوندها و کنش های متقابل»، مجله مجلس و پژوهش، ش ۱۰، ص ۵۷.

۲- من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۵۶.

۳- بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۰.

ص: ۱۱۹

می فرماید: «الْعِبَادَةُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءٌ تَشِيَعُهُ أَجْزَاءٌ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ؛ عِبَادَتُ دَهْ جِزْءٍ دَارِدُ كَهْ نَهْ جِزْءٍ آنْ دَرِ كَارٍ وَ كُوشِشٌ بَرَايَ كَسْبِ دَرآمد حلال است»^(۱).

از این سخنان به دست می آید که نگاه دینی به پدیده کار، از شاخص های مهم در عرصه حماسه اقتصادی است. این نگرش به کار از یک سو، انگیزه نیروی کار و در نتیجه تولید را افزایش می دهد و از سوی دیگر، ثواب و پاداش اخروی را در پی دارد.

۴. دانش بهینه سازی فرآیند تولید

۴. دانش بهینه سازی فرآیند تولید

با توجه به آموزه های دینی در عرصه تولید با تعهد و تخصص لازم می توان بستر فن آوریهای مناسب را در کشور فراهم آورد و در این زمینه می توان از یافته ها و روش های دیگران هم استفاده بهینه کرد چنان که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «دانشمندترین مردم کسی است که دانش دیگران را به دانش خود بیافزاید»^(۲).

تولید به عنوان مهم ترین رکن اقتصاد یک جامعه مراحل گوناگونی دارد که هر مرحله نیازمند هزینه، امکانات، اسباب و ابزار، نیروی انسانی ماهر و کارآموده و صدها مؤلفه دیگر است که مجموعه آنها چرخه تولید را به راه می اندازند. اگر یکی از این مؤلفه ها نباشد و نقصی وجود داشته باشد. فرآیند تولید دست خوش آسیب می گردد و در نهایت، کار تولید متوقف می شود. آنچه به نظر می رسد، فرآیند تولید را به سامان می رساند و کالاهای مورد نیاز را در اختیار جامعه قرار می دهد، دانش

۱- بحارالانوار، ج ۱۰۳، ص ۱۸، ج ۸۱.

۲- نهج الفصاحه، ص ۲۶۰.

ص: ۱۲۰

تولید است؛ چرا که دانش تولید، چرخه اقتصاد را به حرکت درمی آورد و استفاده بهینه از منابع طبیعی صورت می پذیرد. به همین علت، امروزه کارها تخصصی شده است و هر فعالیتی در امور اقتصادی و غیر آن، دانش خاص خود را می طلبد. در حوزه اقتصاد نیز این امر لازم است که مورد توجه تولیدکنندگان حماسه آفرینان اقتصادی باشد تا بهینه سازی در فرآیند تولید به خوبی صورت گیرد.

بر این اساس بزرگان دین بر تقویت و غنی سازی، هرچه بهتر مراکز علمی تأکید کرده و به مسئولان، دستور حمایت مادی و معنوی از این مراکز را داده اند. امام خمینی رحمه الله در این زمینه می فرماید:

مهم ترین عامل کسب خودکفایی و بازسازی، توسعه مراکز علمی و تحقیقات و تمرکز و هدایت امکانات و تشویق کامل و همه جانبه مخترعین و مکتشفین و نیروهای متعهد و متخصصی است که شهادت مبارزه با جهل را دارند و از لاک نگرش انحصاری علم به غرب و شرق به درآمده و نشان داده اند که می توانند کشور را روی پای خود نگه دارند.^(۱)

۵. تلاش برای سرمایه گذاری

۵. تلاش برای سرمایه گذاری

یکی دیگر از بایسته های حماسه اقتصادی در حوزه تولید، تلاش برای سرمایه گذاری است. سرمایه، یکی از مهم ترین عوامل تولید است که در تولید نقش مهمی دارد. شکی نیست که امروزه روند توسعه اقتصادی، نیازمند منابع مالی و سرمایه فراوانی است و بدون آن انجام هیچ کاری، اعم از عمرانی و اقتصادی، میسر نخواهد شد.

۱- رهنمودهای اقتصادی در بیانات امام خمینی رحمه الله، ج ۴، ص ۹۳.

ص: ۱۲۱

سرمایه به معنای ذخیره عوامل فیزیکی، قابل تولید مجدد در روند تولید است. هنگامی که در طول زمان، ذخایر سرمایه افزایش می یابد، روند تمرکز سرمایه (تشکیل سرمایه) نامیده می شود. از این رو، باید همگان در این فرآیند شرکت داشته باشند تا برنامه های توسعه و پیشرفت اقتصادی اجرا شود و این کار نیازمند آن است که سطح آگاهی سیاسی و اقتصادی مردم، در این زمینه بالا برود و احساس ضرورت پس انداز در آنان به وجود آید.

اسلام جهت تسهیل در امور سرمایه گذاری شکل های مختلفی از عقدها مانند: شرکت مضاربه، مزارعه، مسافات و جعاله را معرفی و امضا نموده است این خود یک تشویق و ترغیبی برای مشارکت و تلاش صاحبان سرمایه است.

سرمایه گذاری در تولید سبب افزایش تولید کالا، امکانات و فرصت های اشتغال می شود، تمرکز سرمایه سبب گسترش مؤسسات علمی و تحقیقاتی و در نهایت، سبب گسترش پیشرفت های فنی می گردد که صرفه جویی های اقتصادی در جنبه های گسترده و گسترش تخصص و مهارت ها در تولید را امکان پذیر خواهد ساخت.

از طرفی راکد گذاشتن سرمایه یا زیاده روی در هزینه ها و به کار نبستن سرمایه در کارهای بنیادی، برخلاف فلسفه وجودی مال از دیدگاه اسلام است؛ چرا که خداوند متعال، اموال را برای برطرف کردن نیازهای انسان آفریده است. پس اگر انسان هایی به اموال نیازمند باشند، آن اموال نباید راکد و بدون استفاده بمانند.

در روایاتی از امام صادق علیه السلام آمده است: «ما یخلف الرجل بعیده شیئاً أشدُّ علیه من المالِ الصّامِتِ قال: قلتُ له کَیفَ یصِیغُ به؟ قال: یَجْعَلُهُ فِی الحائِطِ»

ص: ۱۲۲

وَالْبُسْتَانِ وَالِدَّارِ؛ سخت‌ترین و بدترین چیزی که شخص پس از خود به جای می‌گذارد، مال را کد است.» راوی سؤال می‌کند: پس با آن چه کار کند؟ امام فرمود: «آن را در ساختن بنا و بستان یا خانه‌ای، سرمایه‌گذاری کند» (۱).

از این رو، مردم جامعه اسلامی باید در جهت این امر مهم بکوشند و از اسراف و تبذیر، خودداری کنند تا بتوانند حماسه‌ای بزرگ در جهت رونق اقتصادی رقم بزنند.

۶. نیازسنجی

۶. نیازسنجی

تردیدی نیست که توزیع کالا و خدمات در هر جامعه، بر اساس نیاز صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، عرضه مبتنی بر تقاضاست و تا تقاضایی نباشد، عرضه کالا بی‌فایده است و جز زیان، سودی به همراه ندارد. از این رو، نیازسنجی از میزان احتیاج مردم به کالای خاصی لازم است تا تولیدکنندگان برآوردی نسبی از میزان احتیاج و تقاضای جامعه نسبت به آن فرآورده معین داشته باشند. نیازسنجی در مصرف کالا را از راه‌های مختلف می‌توان انجام داد: بازار و فروشندگان کالا؛ واسطه‌های خرید؛ دلالاتی که واسطه انتقال کالا به مردم هستند؛ مراجعه مستقیم به مصرف‌کنندگان و رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی. به هر صورت، شناخت میزان نیاز مردم به مصرف کالا در زمینه توزیع لازم است تا از خسارت‌های احتمالی پیشگیری شود.

عمدتاً مشکل اساسی در امور اقتصادی در مرحله توزیع ثروت و کالا پدید می‌آید؛ زیرا در منابع طبیعی، مشکلی وجود ندارد و خداوند به

ص: ۱۲۳

اندازه نیاز بشر، پدیده‌هایی را در زمین و برکاتی را در آسمان قرار داده است تا به موقع، نیازهای مردم را برطرف کنند. قرآن در این زمینه می‌فرماید: «اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلُوكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْأَنْهَارَ وَأَتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَاءٍ سَائِغًا تَمُوهُ وَإِنْ سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعِيدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَأَ تُخْصَوها؛ و از هر چیزی که از او خواستید، به شما داد و اگر نعمت‌های خدا را بشمارید، هرگز آنها را شماره نتوانید کرد.» (۱)

بی‌عدالتی، حق‌کشی و نابسامانی‌ها، از توزیع ناعادلانه منابع و ثروت ناشی می‌شود. بنابراین باید در تخصیص منابع، توزیع ثروت، کالا و خدمات باید نیازها را در نظر گرفت و بر اساس آن برنامه ریزی کرد.

۷. عدالت محوری

۷. عدالت محوری

عدالت در فرهنگ اسلام جایگاه مهم و وسیعی دارد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «الْعَدْلُ يَضَعُ الْأُمُورَ مَوَاضِعَهَا؛ عدالت هر چیزی را در جای خود می‌نشاند.» (۲) یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مصادیق فراگیر عدل، عدالت اجتماعی است که به معنای «اعطای حقوق و مطالبات منطقی هر شخص به تناسب صلاحیت، شایستگی و نیازمندی‌های واقعی، فطری و اجتماعی اوست.» (۳)

در نظام اقتصادی عادلانه‌ای که اسلام پی‌ریزی می‌کند، درآمد هر کس از آن اوست و حکومت اسلامی وظیفه دارد از حقوق مشروع تک تک

۱- ابراهیم: ۳۲ ۳۴

۲- نهج البلاغه، حکمت ۴۳۷.

۳- جمعی از نویسندگان، شناخت اسلام، ص ۴۷۸.

ص: ۱۲۴

افراد پاسداری کند. امام کاظم علیه السلام می فرماید: «لَوْ عَدِلَ فِي النَّاسِ لَأَسْتَعْنَوْا: اگر در میان مردم عدالت اجرا شود، همه بی نیاز خواهند شد».

نقل شده است که روزی یکی از اصحاب امیرالمؤمنین علی علیه السلام از آن حضرت خواست تا از غنایم جنگی و اموال بیت المال چیزی به او کمک کند. حضرت در پاسخ او فرمود:

این مال نه از آن من است و نه از آن تو، بلکه این بازده، نبرد مسلمانان و ره آورد شمشیرهای آنهاست. اگر در این نبرد با آنان شرکت داشته‌ای، بهره‌ای در حد ایشان خواهی داشت؛ و گرنه چیزی که دست دیگران است، برای دهان شما نخواهد بود. (۱)

بنابراین، عدالت اقتصادی به معنای توزیع صحیح درآمدها و جلوگیری از تضییع منافع و حقوق مشروع همه افراد به ویژه محرومان است تا فاصله طبقاتی و اختلاف فاحش درآمدها پدید نیاید. با نگاهی به سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در می‌یابیم که در زندگی با اعتدال زندگی کرده و احکامش عادلانه بوده است چنان چه در صحیح بخاری آمده است: «سَيَرُّهُ الْقَصْدُ وَ سُنَّتُهُ الرُّشْدُ وَ كَلَامُهُ الْفَصْلُ وَ حُكْمُهُ الْعَدْلُ؛ راه و رسم او معتدل، روشش صحیح و متین و سخنانش روشن گر حق از باطل و حکمش عادلانه بود».

امام علی علیه السلام برای تحقق عدالت اقتصادی در جامعه، نخست به یکسان سازی اوضاع رشد و رفاه عمومی پرداخت و کوشید تا محرومیت برخی قشرهای اجتماعی را که به دلیل توزیع ناعادلانه بیت المال در گذشته پدید آمده بود، برطرف سازد. با تلاش‌های ایشان، نوعی تعادل و

۱- جمعی از نویسندگان، شناخت اسلام، ص ۴۷۸.

ص: ۱۲۵

هماهنگی در زندگی عموم مردم پدید آمد. آن حضرت در این باره می فرماید:

هیچ کس در کوفه نیست که زندگی او سامان نیافته باشد. پایین ترین افراد نان گندم می خورند و خانه دارند و از آب فرات استفاده می کنند. (۱)

۸. قناعت

۸. قناعت

واژه «قناعت» مفهومی اخلاقی است و از نظر لغت در منابع واژه شناسی، به معنایی چون بسنده کردن به مقدار نیاز، رضایت نفس به آنچه از روزی و معاش در اختیار دارد. (۲) قناعت از نظر عالمان اخلاق، ضد صفت حرص و طمع ورزی، حالت و ملکه ای نفسانی است که وجود آن در آدمی، عامل اکتفا کردن و رضایت دادن فرد به قدر نیاز و ضرورت از زندگی است. روحیه قناعت سبب می شود انسان در استفاده از دارایی و امکانات به حد نیاز خویش بسنده کند و خود را برای تحصیل بیشتر مادیات به زحمت و مشقت نیندازد. (۳)

در روایات، به طور مفصل در زمینه قناعت سخن رفته و تعبیرهای گوناگونی از آن شده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی کوتاه از قناعت، به مال و ثروت تعبیر کرده است و می فرماید: «الْقَنَاعَةُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ؛ قناعت ثروتی تمام ناشدنی است.» (۴) بر این اساس، صفت قناعت، سرمایه بزرگی

۱- بحار الانوار، ج ۱۱۰، ص ۴۰.

۲- لغت نامه دهخدا، واژه «قناعت».

۳- ملا احمد نراقی، معراج السعاده، ص ۳۱۵.

۴- منتخب میزان الحکمه، ص ۴۳۴، واژه قناعت.

ص: ۱۲۶

است. سرمایه ای که انسان را از هلاکت و بدبختی نجات می بخشد و به سر منزل مقصود می رساند.

قناعت در امور مالی و فعالیت های اقتصادی، از اهمیت خاصی برخوردار است و در روند کار و زندگی انسان تأثیر بسزایی دارد. اگر انسان با روحیه قناعت زندگی کند، به عزت دست می یابد و عمر بابرکتی خواهد داشت. امام علی علیه السلام می فرماید: «لَا كَثْرَ أَعْنَىٰ مِنَ الْقَنَاعَةِ؛ هیچ توانگری، بی نیاز کننده تر از قناعت نیست» (۱).

با این وصف، روحیه قناعت، شاخص مهمی در زمینه حماسه اقتصادی است. بدون شک اگر عزت و اقتدار جامعه اسلامی را می خواهیم حیات طیبه ای داشته باشیم باید صرفه جویی کنیم و حرص و طمع و رفاه طلبی را با یک تصمیم مقتدرانه و آگاهانه کنار بگذاریم و با روحیه حماسی خود را بی نیاز سازیم. خلاصه اینکه بدون قناعت پروژه حماسه اقتصادی به سامان نمی رسد. از این رو، بر حماسه سازان لازم است تا روحیه قناعت را در خود ایجاد و با تمرین و ریاضت آن را در خود تثبیت کنند.

۹. پرهیز از اسراف

۹. پرهیز از اسراف

خداوند می فرماید: «وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؛ اسراف نکنید که خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد» (۲).

اسراف به معنای زیاده روی در مصرف و ریخت و پاش های بی جهت، عملی ناپسند است که پی آمدهای منفی فراوانی از نظر اقتصادی

۱- منتخب میزان الحکمه، ص ۴۳۴، واژه قناعت.

۲- انعام: ۱۴۱.

ص: ۱۲۷

و اجتماعی دارد. شناخت ماهیت اسراف و زیان‌های ناشی از آن در خانواده و جامعه اسلامی، از نظر قرآن و حدیث سبب می‌شود مردم در مصرف میانه روی کنند. رایج‌ترین کاربرد اسراف در قرآن و حدیث و نیز عرف جامعه، زیاده روی در امور مالی است که استفاده بیش از حد و بی‌مورد از ثروت و نیز مصرف‌های حرام، مصداق اسراف هستند.

واژه اسراف بیش از ۲۳ بار در آیات متعدد قرآن در شکل‌های مختلف به کار رفته است. گرچه این واژه بیشتر در معنای زیاده روی و افراط به کار می‌رود ولی در حقیقت هرگونه خروجی از اعتدال چه به سوی افراط چه تفریط را شامل می‌شود. چنانچه امام علی علیه السلام می‌فرماید: «كُلُّ مَا زَادَ عَلَى الْاِقْتِصَادِ اسْرَافٌ؛ هرچه بیش از میانه روی و اعتدال باشد، اسراف است.» امام صادق علیه السلام هم می‌فرماید: «مال متعلق به خداست و به صورت امانت در دست انسان هاست و آنها حق دارند در حدِّ اقتصاد (حدِّ میانه و متعارف) مصرف کنند و نباید مرتکب اسراف شوند.» (۱)

همه مردم، اعم از کوچک و بزرگ، زن، و مرد، از هر قوم و نژادی و در هر شغل و حرفه یا سمتی، در مصرف کالا- و خدمات شریک هستند و کسی نیست که به صورت شبانه روز از امکانات موجود در جامعه بهره‌مند نباشد. همچنین همه فرآورده‌های تولیدی و صنعتی مانند مواد انرژی، از قبیل آب، برق، گاز و امثال آن، شبانه روز در دسترس مردم هست و بدون آنها لحظه‌ای نمی‌توان زندگی کرد. اگر مردم در هیچ یک از انرژی‌های مصرفی، زیاده روی و اسراف نکنند با کاهش مصرف انرژی و ذخیره سازی آنها، نه تنها به خوبی مصرف داخلی تأمین می‌شود، بلکه

ص: ۱۲۸

مقدار زیادی از انرژی اضافی، صادر و ارزش وارد کشور می شود. برعکس، ممکن است زیاده روی و اسراف در مصرف، کشور را فلج کند و مشکلاتی پدید آورد که به آسانی قابل حل نباشد. بر این اساس، اعتدال در امور اقتصادی و مصرف از امور مهمی است که باید سرلوحه حماسه آفرینان اقتصادی قرار گیرد.

۱۰. مصرف کالاهای داخلی

۱۰. مصرف کالاهای داخلی

یکی از مسئولیت های مهم در زمینه حماسه اقتصادی که متوجه مردم است، استفاده از کالاهای داخلی است. این کار علاوه بر آنکه سبب حمایت از کار و تولید و انباشت سرمایه می شود، از نظر فرهنگی و سیاسی و اجتماعی، سبب تقویت خودباوری و حفظ استقلال و اقتدار حاکمیت اسلامی می گردد.

مصرف کالاهای داخلی، سبب رونق اشتغال و توسعه تولید می شود و تولیدکنندگان را به این باور می رساند که بدون کمک بیگانگان می توانند نیازهای جامعه اسلامی را برطرف کنند. احساس خودباوری آنها، در راستای تهیه و تأمین کالاهای مورد نیاز جامعه، سبب نوآوری و ابتکار می شود و چون اطمینان به حمایت مردم دارند، از درگیر شدن با مشکلات بزرگ، هیچ گونه هراسی به دل راه نمی دهند و در نهایت، زمینه پیشرفت های بزرگ اقتصادی را فراهم می سازند.

همچنین پای بندی به استفاده از تولیدات داخلی، زمینه هرگونه نفوذ دشمنان در عرصه های فرهنگ و اقتصاد و نظام سیاسی را از بین می برد.

در آموزه های اسلامی به مسئله پرهیز از استفاده کالاهای بیگانگان توجه بسیاری شده است. در بخشی از روایات تأکید شده که دراز کردن

ص: ۱۲۹

دست نیاز به سوی دیگران، سبب وابستگی و پای مال شدن عزت می شود و هیچ مؤمنی حق ندارد، عزت و کرامت و آزادگی خود را فدای برخی امور مادی کم ارزش کند. از این رو، مؤمنان موظفند برای تأمین نیازهایشان، چاره اندیشی و از دست دراز کردن به سوی بیگانگان خودداری کنند.

در این باره امیرمؤمنان علی علیه السلام می فرماید: «إِخْتِجَ لِمَنْ شِئْتَ تَكُنْ أَسِيرُهُ، إِسْتَعْنِ عَمَّنْ شِئْتَ تَكُنْ نَظِيرُهُ؛» به (سوی) هر کس می خواهی، دست نیاز دراز کن، (ولی بدان) اسیر او خواهی شد، اما اگر استغنا داشته باشی، از دست دراز کردن به سوی دیگری خودداری کنی، همانند و هم ردیف او می شوی». (۱)

بهره مندی از محصولات بیگانگان، به ویژه در زمینه نیازهای اساسی، یکی از مصادیق برجسته دست دراز کردن به سوی دیگران است. افزون بر این، داشتن پیوند تجاری گسترده در زمینه نیازهای اساسی، کم کم سبب برقراری روابط دوستانه با بیگانگان می شود که در نهایت، این دوستی، اعتماد و رکون به دشمنان را در پی می آورد که قرآن کریم به شدت با این گونه کارها مخالفت کرده به مؤمنان دستور داده است: «لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ؛ كَافِرَانَ رَا دُوسْت خُود نَگَیرَید». (۲)

امام صادق علیه السلام در روایت بسیار مهمی از امیرمؤمنان علی علیه السلام چنین روایت کرده است: «لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَلْبَسُوا لِبَاسَ الْعَجَمِ وَيَطْعَمُوا أَطْعَمَةَ الْعَجَمِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَهُمُ اللَّهُ بِالذُّلِّ؛» همیشه این امت اسلامی در

۱- میزان الحکمه، ج ۲، ص ۵۳۶.

۲- ۲نسا: ۱۴۴.

ص: ۱۳۰

نیک بختی و خوبی به سر می برد تا وقتی که لباس بیگانگان را نپوشد و غذای بیگانگان را نخورد؛ اما وقتی چنین کردند خداوند آنان را به ذلت و خواری و گرفتار خواهد ساخت» (۱).

منظور از این تعبیر که خداوند آنها را به خواری گرفتار می سازد، یعنی اقتصادی استفاده از محصولات بیگانگان، گرفتاری به ذلت و خواری است.

بنابراین مصرف کالاها و تولیدات داخلی یکی از ضروری ترین بایسته های حماسه آفرینی مردم در عرصه اقتصاد می باشد.

ج) آسیب شناسی حماسه اقتصادی

اشاره

ج) آسیب شناسی حماسه اقتصادی

به یقین در حماسه آفرینی در عرصه اقتصادی، موانع و آسیب هایی هر نظام اقتصادی را به فساد و ویرانی می کشاند؛ که فقط با روحیه حماسی و خستگی ناپذیری می توان این آسیب ها و موانع را برطرف کرد. این آسیب ها هم دوست و هم ملت را تهدید می کند که باید به درستی شناسایی و با تمام توان آنها را از مسیر حرکت سریع اقتصادی کنار زد.

۱. آسیب های اخلاقی

اشاره

۱. آسیب های اخلاقی

زیر فصل ها

الف) رعایت نکردن اخلاق و فقه اقتصادی

ب) اسراف و تبذیر

ج) حرام خواری

د) کم فروشی و گران فروشی

ه) ربا

و) احتکار

ز) اختلاس

الف) رعایت نکردن اخلاق و فقه اقتصادی

الف) رعایت نکردن اخلاق و فقه اقتصادی

رعایت نکردن اخلاق اقتصادی و به کار نگرفتن اصول فقه اقتصادی از جمله مواردی است که جلوی حرکت حماسی در اقتصاد را خواهد گرفت؛ چون قوانین دین با هم در ارتباط و تناسب کامل هستند و مثل

۱- بحار الانوار، ج ۶۶، ص ۳۲۳، ح ۶.

ص: ۱۳۱

اجزای یک سیستم هماهنگ عمل می‌کنند. بنابراین، اگر به برخی عمل شود و به برخی عمل نشود، این سیستم هماهنگ، جواب کافی نخواهد داد. اگر اغنیا از پرداخت حقوق واجب و مستحب سرپیچی کنند، اگر فقیران صبر پیشه نکنند و به ذلت، در یوزگی، طمع، عجز و اعتراض و گدایی روی بیاورند. اگر مالیات گرفته شود، اما زکات و خمس درست پرداخت نشود و برای پرداخت آن، سامانه قانونی و اجرایی کافی و لازم وجود نداشته باشد، حفره های اقتصادی این جامعه پر نخواهد شد و تعدیل ثروت در عمل، عادلانه صورت نخواهد گرفت.

در این میان، اخلاق اسلام و فقه دینی سعی می‌کند جلوی طغیان اخلاقی ثروتمند و شکنندگی روحی روانی فقیر را بگیرد. فقه اقتصادی تلاش می‌کند تعادل را در جامعه برقرار کند. فقه در بسیاری از عرصه های اقتصادی مثل: معاملات و تجارات و حقوق واجب مثل: کفارات، فیء، خمس، زکات، حق الناس، حق الله و... باب فقهی باز کرده است. اخلاق دینی برای اقتصاد، معیارهای زیادی مثل: قناعت، مبارزه با راحت طلبی، تقبیح پر خوری، تکاثر، حرص، آز و طمع، تشویق به احسان، نیکی و حل مشکلات دیگران، پرهیز از حرام خوری، ترسیم حدود مالکیت شخصی، توصیه اکید به طلب رزق حلال و تلاش برای تجارت و پیدا کردن خرج عائله و... را تبیین کرده است.

ب) اسراف و تبذیر

ب) اسراف و تبذیر

واژه «اسراف» در اصل به معنای «تجاوز از حدّ وسط» است. (۱) مفهوم و گستره معنایی این واژه، در قرآن کریم، همان معنای لغوی آن است،

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۱۴۸.

ص: ۱۳۲

چنان که راغب اصفهانی می گوید: «سَرَف» تجاوز از حدّ در هر کاری است که آدمی انجام می دهد، گرچه [کاربرد آن] در انفاق و خرج کردن مال مشهورتر است. (۱)

واژه «تبذیر» نیز در اصل به معنای «پراکنده ساختن و جدا کردن چیزی» است، که از «پاشیدن بذر در زمین» گرفته شده است، (۲) سپس در معنای مجازی نابود کردن و هدر دادن مال و به تعبیر عامیانه، «ریخت و پاش» به کار رفته است. (۳)

بر این اساس، اسراف با تبذیر معنای نزدیکی دارد، با این تفاوت که اسراف بیشتر در زیاده روی در مصرف به کار می رود، و حتی ممکن است در ظاهر، چیزی هدر نشود، ولی تبذیر، هدر دادن مال و اتلاف آن می باشد و کاربرد زبانی آن، هنگامی است که امکانات بسیاری، بیهوده نابود گردد.

نگاهی به آموزه های دینی درباره اسراف و تبذیر، تردیدی در حرمت آن باقی نمی گذارد. هرچند برخی آیات و روایاتی که اسراف را نهی و نکوهش کرده، عام و مطلق است، بی تردید، اسراف مالی از مصادیق بارز آن به شمار می رود: «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ»؛ بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید که او، اسراف کاران را دوست ندارد. (۴) و «إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ؛ تبذیرکنندگان، برادران شیاطین هستند». (۵)

بارزترین اثر نامطلوب اسراف و تبذیر، هدر دادن ثروتها و اتلاف

۱- راغب اصفهانی، المفردات، ص ۴۰۷.

۲- راغب اصفهانی، المفردات، ص ۱۱۳.

۳- راغب اصفهانی، المفردات، ص ۱۱۴.

۴- اعراف: ۳۱.

۵- اسراء: ۲۷.

ص: ۱۳۳

منابع و امکانات مادی است. گرچه از نگاهی شخصی و محدود اسراف در کارهای اساسی همچون مواد غذایی و به ویژه نان و نیز منابع تجدیدنپذیر همچون نفت و فرآورده های آن، اندک و ناچیز پنداشته می شود، از زاویه بالاتر و در سطح جامعه و جهان خسارت های سهمگینی به بار می آورد.

اثر مستقیم این پدیده به ویژه بر جوامعی که درآمد و امکانات محدودی دارد، فقر و محرومیت است. از این رو رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «مَنْ بَدَّرَ أَفْقَرَهُ اللَّهُ؛ هر کس [در اموالش] اسراف و تبذیر کند، خداوند وی را فقیر سازد».^(۱)

نیز امیرمؤمنان علیه السلام می فرماید: «الْقَصْدُ مِثْرَةٌ وَالسَّرْفُ مِثْوَاهُ؛ میانه روی، ثروت زاست، و اسراف، نابودکننده».^(۲)

بنابراین توجه به جلوگیری از اسراف و تبذیر می تواند جلوی هدر رفتن بسیاری از سرمایه های مالی و انرژی های انسانی را بگیرد که باید به عنوان یک اصل جدی در مدیریت اقتصادی به آن توجه کرد.

ج) حرام خوارى

ج) حرام خوارى

«وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ؛ مال مردم با ناحق نخورید».^(۳) اگر جامعه در مسیر حرام خوری قرار گیرد، حق کشی و حق خوری پیدا می شود و در پی آن، نزاع و ناامنی مالی و جانی پیش می آید. انرژی ها به جای مصرف شدن در مسیر سالم کار، تولید و بهره دهی، در مسیر حق کشی،

۱- بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۱.

۲- الفروع من الکافی، ج ۴، ص ۵۲.

۳- انساء: ۲۹.

ص: ۱۳۴

مصرف گرایی، دزدی و انحراف به کار گرفته می شود که از پیشرفت سالم اقتصادی در جامعه جلوگیری خواهد شد. برای جلوگیری از توقف رشد اقتصادی باید حرام خواری و قانون گریزی به شدت برخورد شود که این امر را از یک سو، قضایی و از سوی دیگر، اقتصادی است.

د) کم فروشی و گران فروشی

د) کم فروشی و گران فروشی

کم فروشی و گران فروشی دو نمونه از موارد نهی شارع در موضوع تجارت و کسب است. گران فروشی در حقیقت نوعی زیاده ستاندن به ناحق از مشتری است. بنابراین از مصادیق حق الناس به شمار آمده و تمامی مشتریان بر ذمه گران فروشی حق خواهند داشت.

بایستی دانست که هرچند کسبه و بازاریان از مضرات دنیوی و اخروی گران فروشی آگاه باشند، باز عده ای در این میان هستند که در تفکر منافع منادی خود غوطه ور شده و به این معضل دامن می زنند. بنابراین مسئولان باید با این پدیده شوم مبارزه کرده و دست سودجویان ظالم را از این میدان کوتاه سازند؛ در غیر این صورت مردم به ستوه آمده، میزان نارضایتی بالا خواهد رفت و تبعات سنگینی را به دنبال خواهد داشت. از این رو امیرالمؤمنین علیه السلام به مالک اشتر، چنین موقعیتی را گوشزد کرده و می فرماید: «باید خرید و فروش در جامعه اسلامی، به سادگی و با موازین عدالت انجام گیرد، با نرخ هایی که نه بر فروشنده زیانی رساند و نه بر خریدار»^(۱).

کم فروشی نیز به شدت در آیات و روایات از آن نهی شده است، تا

۱- نهج البلاغه، نامه ۵۳.

ص: ۱۳۵

جایی که یک سوره در مذمت این کار نازل شده است. خداوند متعال در سوره مطففین می فرماید: «وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ؛ وای بر کم فروشان!». (۱) همچنین خداوند متعال در سوره هود می فرماید: «يَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ؛ ای قوم من! پیمانه و وزن را تمام دهید و به داد رفتار کنید و از بهای آنچه مردمان دارند، چیزی. نکاهید». (۲)

همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «مَا يُخْسِرُ قَوْمَ الْمِكْيَالِ وَالْمِيزَانَ إِلَّا أَخَذُوا بِالسِّنِينَ؛ هیچ قومی کم فروشی نکردند مگر آنکه به قحط سالی مبتلا شدند». (۳)

ه ربا

ه ربا

پدیده نامبارک ربا بزرگ ترین معضلات خانمان سوز است که متأسفانه در کشورهای اسلامی نیز رواج پیدا کرده است. معضلی که به تنهایی کافی است تا کشوری را در مرداب فساد و تباهی غوطه ور سازد. در آیات و روایات بسیاری از این پدیده شوم نهی شده است. از جمله «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید! از مخالفت فرمان خدا بپرهیزید، و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید؛ اگر ایمان دارید! اگر چنین نمی کنید، بدانید خدا و رسولش، با شما پیکار خواهند کرد و اگر توبه کنید، سرمایه های شما از آن شماسست». (۴) که در آن

۱- ۲ مطففین: ۱.

۲- ۳ هود: ۸۵.

۳- ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۷۱.

۴- ۱ بقره: ۲۷۸ و ۲۷۹.

ص: ۱۳۶

رباخوار به عنوان محارب خدا و رسولش توصیف شده است. در کتب حدیثی نیز روایاتی سنگین و با بار معنایی عظیمی وارد شده است. چنانچه امام علی علیه السلام می فرماید: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله الرَّبَا وَ آكَلَهُ وَ بَاعَهُ وَ مُشْتَرِيَهُ وَ كَاتِبَهُ وَ شَاهِدِيَهُ؛ پیامبر خدا، ربا و خورنده و خریدار و فروشنده و نویسنده و گواهان آن را لعنت کرده است».^(۱)

ربا مسیر اقتصاد سالم را مختل می کند و سرمایه گذاری سالم و تولید را به سوی سرمایه گذاری کاذب و پول زایی به وسیله پول هدایت می کند. پول زایی به سبب پول سبب می شود پول دار با پول خود، پول دارتر شود و فقیر درعمل برای پول دار کار کند و بیشتر نتیجه کار خود را به عنوان نزول و بهره، به صاحب پول بدهد. این کار به ایجاد فاصله طبقاتی شدید می انجامد و در درازمدت و در شکل کلان خود، وضع اقتصادی بسیار اسف باری را ایجاد می کند. از این رو، دین برای جلوگیری از حکومت سیستم اقتصادی ربوی، ربا را از اساس حرام کرده است تا زمینه رشد محرومان، ایجاد و جلوی رشد شتاب یافته و کاذب ثروتمند گرفته شود.

(و) احتکار

(و) احتکار

احتکار در اصل به مفهوم «جمع و امساک» است. سپس در معنایی مجازی، به کار رفته است، از جمله «جمع و نگه داری طعام و مانند آن به انتظار زمان گرانی».^(۲)

یکی از عوامل انحراف بازار از حالت تعادل، ناپدید شدن بخشی از تولید در قلمرو عرضه است. در این صورت، با توجه به چرخه درآمدی،

۱- تهذیب الاحکام، تحقیق خراسان، ج ۷، ص ۱۵.

۲- ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۲۰۸.

ص: ۱۳۷

کارگرانی که در تولید آن کالاها نقش داشته اند پس از کسب درآمد خود، توان تقاضا می یابند. بنابراین در موقعیتی که عرضه کل آسیب دیده است، تقاضای کل بالا می رود و قیمت فزونی می یابد. اگر چنین رفتاری در سطح وسیع و گسترده کالاهای گوناگون رواج پیدا کند، اقتصاد در گرداب تورّم فرو می رود. (۱)

حرمت احتکار، نظام اقتصادی را از چنین آسیبی حفظ می کند. امام باقر علیه السلام، برای تنظیم رفتار «انسان اقتصادی مسلمان»، از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چنین نقل می فرماید:

هرکس خوراکی بخرد، آن را تا چهل روز حبس کند و به قیمت گران به مسلمانان عرضه دارد؛ بداند اگر پس از فروش، قیمت آن را صدقه دهد، کفاره کردارش نخواهد شد. (۲)

(ز) اختلاس

(ز) اختلاس

یکی دیگر از مفاسد اقتصادی که در جامعه امروز به عنوان پدیده شوم رواج یافته، اختلاس است. درباره معنا و مفهوم اختلاس در میان فقها اختلاف است، برخی از فقها اختلاس را بر مفهوم لغوی آن جاری کرده اند، که بر این اساس، هرگاه هم ربودن و هم اصل مال مخفی باشد، سرقت تلقی خواهد شد، و اگر ربودن مخفی، اما مال آشکار باشد، اختلاس است.

در قوانین جمهوری اسلامی، برای اختلاس معنایی گفته شده است که مرتبط با حوزه عملکرد مأمورین دولتی است. در تعریف اختلاس

۱- علی اصغر هادوی نیا، معنویت و اقتصاد، ص ۱۶۰.

۲- وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۳۱۴.

ص: ۱۳۸

گفته شده که اختلاس عبارت است از برداشت و یا تصاحب اموال دولت توسط کارمند یا مأمور دولتی به نفع خود یا دیگری؛ اموالی که بر حسب وظیفه به او سپرده شده باشد.

در اسلام، امانتداری یکی از اصول مهم اخلاقی است. در حوزه اقتصادی نیز به عنوان اصل اساسی مطرح شده است. خداوند درباره شرایط مدیر اقتصادی بر اصل امانتداری به عنوان شرط تصدی مناسب اقتصادی تأکید می کند. چنان چه می بینیم حضرت یوسف علیه السلام زمانی که پیشنهاد انتصاب خود را به عنوان مسئول خزانه داری حکومت مصر می دهد، بر علم و امانت داری خود استدلال نموده و می فرماید: «اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ؛ مرا سرپرست خزائن سرزمین (مصر) قرار داده، که نگهدارنده (امانتدار) و آگاهم» (۱).

اختلاس از آنجا که گردش سالم اقتصادی و عدالت را در بخش اقتصاد دولتی و ملی مورد تهدید جدی قرار می دهد. بسیار خطرناک است. بنابراین مقابله با مفاسد اقتصادی در سطوح ملی و کلان، از جمله اختلاس، خیانت در امانت و تصرفات غیرقانونی مسئولان می بایست به شدت مورد پیگیری و محاکمه قانونی قرار گیرد.

۲. آسیب های اجتماعی

اشاره

۲. آسیب های اجتماعی

زیر فصل ها

الف) عدم اعتماد به نفس شخصی و ملی

ب) بهره نبردن از دانش و تخصص کافی در امور اقتصادی

ج) ضعف در مدیریت زمان و استفاده از فرصتها

د) پایین بودن روحیه ریسک پذیری و شجاعت در مسائل اقتصادی

ه) سرگرم شدن به فعالیت های تبلیغاتی

و) گرفتار شدن در دام تفرقه و مسائل حاشیه ای

الف) عدم اعتماد به نفس شخصی و ملی

الف) عدم اعتماد به نفس شخصی و ملی

این عامل آن قدر اهمیت دارد که حضرت امام خمینی رحمه الله همواره بر آن تأکید می کرد و با القای آن در قلب و ذهن مردم، چرخ امید و حرکت را به گردش درمی آورد.

۱- ایوسف: ۵۵.

ص: ۱۳۹

یک ملت وقتی که یک مطلب را باور کرد که می تواند انجام بدهد، انجام خواهد داد... اگر افکار تان و باورتان این باشد که ما می توانیم مستقل باشیم و وابسته به غیر نباشیم، خواهیم توانست. (۱)

خوشبختانه با ظاهر شدن آثار بزرگ رشد اقتصادی، مثل پیشرفت هسته ای، فضایی و نظامی، احساس اعتماد به نفس در ایران اسلامی نهادینه شده است. البته با برخی از زمزمه های ضعیف که سعی در تخریب این روحیه دارند، باید برخورد شود.

اعتماد به نفس در واقع نیرویی است که شخص و ملتی را در استفاده بهینه از قابلیت ها و توان مندی های خویش جهت رسیدن به اهدافی که در نظر دارد یاری می کند. امام هادی علیه السلام می فرمایند: «مَنْ هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فَلَا تَأْمَنُ شَرَّهُ»؛ کسی که خویشتن را ناچیز و خوار می یابد و در باطن نسبت به خود احساس پستی و حقارت دارد از شر او ایمنی نداشته باش. (۲)

ب) بهره نبردن از دانش و تخصص کافی در امور اقتصادی

ب) بهره نبردن از دانش و تخصص کافی در امور اقتصادی

کسی که می خواهد به فعالیت های اقتصادی پردازد، پیش از آن باید احکام شرعی اقتصادی مورد نیاز را یاد بگیرد. همواره به این موضوع در دین مقدس اسلام تأکید و دلیل عقلی بر آن اقامه شده است. در آیات و روایات و سیره معصومین علیهم السلام، آموزش و یادگیری احکام شرعی اقتصادی، پیش از ورود به عرصه کسب و کار، بسیار سفارش

۱- صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۳۰۷.

۲- میزان الحکمه، ج ۶۷۱۹.

ص: ۱۴۰

شده است: «الْفَقْهُ ثُمَّ الْمَتَجَرُّ؛ اول یادگیری احکام، سپس پرداختن به تجارت»^(۱).

همچنین تجارت موفق و اقتصاد پویا، نتیجه کار کسانی است که از تخصص و آگاهی‌های لازم برخوردار باشند و قوانین و قراردادهای تجاری، چند و چون تولیدات کشورها و ویژگی‌های بازارها را بشناسند و در این زمینه اطلاعات لازم را داشته باشند.

این امر مهم به ویژه در عصر کنونی، که با انقلاب در فن‌آوری‌های اطلاعات و ارتباطات و گذر از فن‌آوری سخت‌افزاری به نرم‌افزاری، نقطه عطفی در شکل‌گیری بازارهای مبتنی بر نظامها و شبکه‌های اطلاعاتی به وجود آورده، بیش از پیش ضرورت می‌یابد؛ زیرا کسانی که تخصص اقتصادی و آگاهی‌های لازم را ندارند، پیوسته خود و جامعه را با خطر عملکردهای تجاری نادرست و ویرانگر روبه‌رو می‌سازند. از این رو، انسان باید در سرمایه‌گذاری و انجام فعالیت‌های تجاری، خردمندانه برخورد کند و تخصص کافی داشته باشد. چنان که امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «كان امير المؤمنين عليه السلام يقول: لا يَقْعُدَنَّ فِي السُّوقِ إِلَّا مَنِ يَعْقِلُ الشَّرَاءَ وَ الْبَيْعَ؛ کسی که احکام و قوانین خرید و فروش را نمی‌داند نباید در بازار مشغول کار شود و به تجارت بپردازد»^(۲).

بنابراین، در انتخاب همکاران اقتصادی باید بسیار دقت شود که افراد، روحیه، انگیزه، ایمان، انرژی، نشاط، باور، علم و تخصص کافی را داشته باشند تا به سهم خود به این حرکت شتاب دهند، نه اینکه رشد آن را کند کنند.

۱- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۵۲۰.

۲- کافی، ج ۵، ص ۱۵۴، ح ۴.

ج) ضعف در مدیریت زمان و استفاده از فرصتها

ج) ضعف در مدیریت زمان و استفاده از فرصتها

از جمله اصول مهم در ثمردهی کارها و تلاش‌های گوناگون خصوصاً کارها و تلاش‌های اقتصادی، مدیریت زمان و استفاده بهینه از فرصتهاست. امام علی علیه السلام در این باره فرموده است: «مَنْ نَاهَزَ الْفُرْصَةَ أَمِنَ الْغُصَّةَ؛ هر کس فرصت را غنیمت شمرد و از آن بهره ببرد، از اندوه ایمن است.» چون از موقعیت پیش آمده استفاده کرده است. (۱)

نشناختن فرصت‌ها و استفاده نکردن به موقع از آنها، باعث تضییع زمان و در نتیجه عدم موفقیت و کامیابی در تلاش‌هاست. این مسئله یکی از آسیب‌های جدی در فرهنگ اجتماعی ماست و چه بسیار انگیزه‌های مثبت برای انجام کارها و تلاش مجاهدانه که به دلیل عدم مدیریت بر زمان و از دست دادن فرصت‌ها به ثمر نمی‌نشینند و تنها حسرت آن برای انسان‌ها می‌ماند.

فرصت در امور اقتصادی نیز چنین حالتی دارد و زمانی که موقعیتی فراهم شد، بلافاصله باید از آن استفاده کرد و حداکثر بهره را برد. حوزه تولید و توزیع شاید بیشتر محل پیش آمدن فرصت باشد و مدیر و مجری خبره و آگاه می‌تواند به محض فراهم شدن فرصت، از آن استفاده کند.

در فعالیت‌های اقتصادی در سطح خرد و کلان افزون بر فرصت‌هایی که گاه خود به خود پیش می‌آید، باید فرصت‌سازی کرد و تهدیدها را به فرصت اقتصادی تبدیل کرد. جمهوری اسلامی با وجود جنگها، تحریم‌ها و دشمنی‌هایی که استکبار جهانی داشتند، تهدیدهای آنان را در طول انقلاب به فرصت تبدیل کرد و با فعال‌سازی چرخه تولید و تأسیس زیرساخت‌های کشور به خودکفایی نزدیک می‌شود.

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۱۴۳.

د) پایین بودن روحیه ریسک پذیری و شجاعت در مسائل اقتصادی

د) پایین بودن روحیه ریسک پذیری و شجاعت در مسائل اقتصادی

علاقه و تمایل به مشاغل روتین و مشخص، با درآمد یا حقوقی ثابت بدون دغدغه، عدم تمایل به تغییر در رویه ها و روش های کاری ترس از تغییر در نوع کار، محل کار و هراس از ترک محل، شهر و منطقه برای انجام کارهای اساسی تر، خلق و خویی طبیعی و شایع است که به نظر می رسد به دلیل سابقه کارهای دولتی در کشور و بزرگ بودن حجم دولت این خصالت ها تشدید شده و نوعی اخلاق و منش بوروکراتیک حتی در مشاغل آزاد ایجاد کرده است. این رفتار طبعاً با تلاش های حماسی در تعارض است. از این رو، همین مسئله باعث گرایش به فعالیت ها و مشاغل بی دردسر و در نتیجه کم بهره و فاقد نتیجه اساسی برای جامعه خواهد شد.

نوع بارز این روحیه ترس و درماندگی را می توان در ترک کنندگان جهاد ملاحظه کرد که قرآن کریم آن را مایه مهر شدن دل های آنان و بازماندن از درک حقایق و محروم شدن از خیرات جهاد می داند.

در واقع این حالت روحی را می توان نوعی تحجر و سکون روحی دانست که دامن گیر کسانی می شود که با وجود تمکن و توانایی از شرکت در جهاد خودداری کرده اند. «رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ» (آری) آنها راضی شدند که با متخلفان بمانند و بر دلها یشان مهر نهاده شده از این رو (چیزی) نمی فهمند». (۱)

امام علی علیه السلام می فرماید: «الْجُبْنُ آفَةٌ؛ ترس آفت زندگی است». (۲) چرا که ترس، اضطراب، کسالت، محرومیت از سعادتها، ذلت و خواری و ده ها مفسده بزرگ را به همراه دارد.

۱- توبه: ۸۷.

۲- غررالحکم، ح ۸۹.

ص: ۱۴۳

بنابراین نداشتن شجاعت در تصمیم گیری و ترس از نارضایتی، پایین آمدن سطح رضایت عمومی، از دست دادن جایگاه اجتماعی، ترس از خطر و مشکلات احتمالی، ترس از تهدیدهای خارجی و آشوب های داخلی می تواند روند تصمیم گیری های حماسی را کند و کم اثر سازد و توان نیروهای خودی را صرف خنثی سازی حرکت دشمن کند.

ه) سرگرم شدن به فعالیت های تبلیغاتی

ه) سرگرم شدن به فعالیت های تبلیغاتی

متأسفانه از جمله آسیب ها و آفاتی که گریبان گیر نام گذاری های سالانه رهبر معظم انقلاب می شود، برخورد شعاری با آن است. این رویه نه تنها هزینه های هنگفتی را در پی دارد، بلکه موجب فراموش شدن منویات اصلی و مهم مقام معظم رهبری دامت برکاته نیز می شود. چنان چه بسیاری از هم و غم مدیران، به جای پرداختن به امور مختلف جهت پیشبرد اهداف نظام و انقلاب، به مسئله کم فایده تبلیغات منعطف می شود.

در آغاز سال جهاد اقتصادی، رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه ای دامت برکاته برای جلوگیری از این رویه اشتباه، فرمودند: «البته من این نکته را حتماً تذکر بدهم؛ گاهی اوقات شعارهایی که ما برای سال اعلام می کنیم، بعد ناگهان می بینیم همه در دو دیوارهای تهران و شهرهای دیگر پر شده از تابلو، که این شعار رویش نوشته شده، این فایده ای ندارد. گاهی کارهای پرهزینه ای انجام می گیرد؛ چه لزومی دارد؟ آنچه که من از مسئولین و از مردم عزیزمان توقع دارم، این است که این شعار را بشنوند، باور کنند و دنبال کنند»^(۱).

۱- سخنرانی مقام معظم رهبری دامت برکاته، مشهد مقدس، در تاریخ ۱/۱/۱۳۹۰.

ص: ۱۴۴

باید به این نکته توجه داشت که نام گذاری ها از سوی افراد متخصص، کارشناسی و با افراد مطلع در حوزه های مختلف مشورت می شود. بنابراین، چنین کاری به پشتوانه علمی نیاز دارد و تحقق آن در کشورداری مصالح فراوانی است. هرگونه کم کاری یا نادیده گرفتن آن نیز می تواند کشور را با چالش روبه رو کند.

و) گرفتار شدن در دام تفرقه و مسائل حاشیه ای

و) گرفتار شدن در دام تفرقه و مسائل حاشیه ای

مهم ترین پیش زمینه روحی و فکری برای تحقق یک فعالیت صمیمانه و حماسی و جمعی، حاکم شدن فضای دوستی، تفاهم، همکاری و مشارکت آنان با یکدیگر است.

امام خمینی رحمه الله، تفرقه را عامل بسیار مهمی در پدید آمدن گرفتاری مسلمانان می داند و از آن با تعبیری مانند «اساس همه بدبختی ها و عقب افتادگی ها» و «رمز تمام گرفتاریها» یاد می کند:

ای مسلمانان جهان و پیروان مکتب توحید، رمز تمام گرفتاری های کشورهای اسلامی، اختلاف کلمه و عدم هماهنگی است. خداوند متعال در یک جمله بیان فرموده است: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛ اعتصام به حبل الله، بیان هماهنگی جمیع مسلمین است، همه برای اسلام و به سوی اسلام و برای مصالح مسلمین و گریز از تفرقه و جدایی و گروه گرایی که اساس همه بدبختی ها و عقب افتادگی هاست»^(۱).

حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه، خطبه ۱۲۷، مثل کسی را که از

۱- صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۱۶۰.

ص: ۱۴۵

وحدت دوری می جوید و خود را از فضای جامعه اسلامی جدا می سازد، مثل گوسفند می داند که از گله جدا شده است و عاقبتی جز اینکه خوراک گرگ شود، برای او تصور نمی شود.

به استناد آیه های قرآنی، هرگاه در جامعه ای، تفرقه میان افراد به سنت تبدیل شود و یک دلی از دست برود، آن جامعه سیر نزولی را می پیماید و به سوی انحطاط می رود. بعضی از آیه های قرآن، وجود تفرقه و نزاع میان افراد جامعه را سبب انحطاط و شکست جوامع می داند و نسبت به آن هشدار می دهد: «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و با هم نزاع نکنید که سست شوید و مهابت شما از بین برود» (۱).

در حرکت حماسی، اگر همه نیروها روی یک برنامه منسجم، متمرکز و به سوی هدف واحد هدایت شود، نتیجه سریع و محکم به دست می آید، ولی اگر مشکلی پیش بیاید، می تواند نیرو را تضعیف کند و تمرکز حرکت به سوی هدف را دچار اختلال سازد.

برخی با حاشیه سازی، التهاب آفرینی، تبلیغ علیه کارآمدی دولت و برنامه هایش، ایجاد بدبینی در بین مردم و شایعه سازی تلاش می کنند نیروی متمرکز دولت را به حاشیه ها و مسائل پیش بینی نشده و زیان بار مشغول کنند. گام دیگری که می تواند این نیروی متمرکز و همه جانبه رشد به سوی هدف واحد را دچار اختلال و تنش سازد، ایجاد دل سردی بین مردم و مسئولان و نیز بین خود مسئولان است. مقام معظم رهبری به این مسئله اشاره کرده و فرموده اند:

ص: ۱۴۶

یک شرط دیگر این است که کشور به مسائل حاشیه ای مبتلا نشود. در بسیاری از اوقات، یک مسئله اصلی در کشور وجود دارد که همه باید همت کنند و به سراغ این مسئله اصلی بروند. باید مسئله کانونی کشور این باشد، اما ناگهان می بینیم از یک گوشه ای، یک صدایی بلند می شود، یک مسئله حاشیه ای درست می کنند، ذهنها متوجه آن می شود. (۱)

۳. آسیب های اقتصادی

اشاره

۳. آسیب های اقتصادی

زیر فصل ها

الف) کم کاری

ب) نبودن برنامه ریزی دقیق و هدفمند

الف) کم کاری

الف) کم کاری

کار، یکی از مهم ترین عوامل تولید، پیشرفت و توسعه است؛ چون بیشتر منابع مورد نیاز انسان، بدون دخالت کار نیروی انسانی قابل بهره برداری نیستند. حتی کارایی سرمایه که یکی از عوامل تولید است، در نتیجه همراهی با کار نیروی انسانی است که در روند تولید، سودمند خواهد بود. به سخنی دیگر، جریان اقتصاد بر دو محور می چرخد: طبیعت و کار. اگر عامل کار نبود، زندگی انسان در همان شکل ابتدایی می ماند که بوده است. همه پیشرفت های تمدنی و تولیدات عظیم، ره آورد کار انسان اند. شاید گفته شود امروزه نقشی که ابزار و فن آوری های پیشرفته در تولید دارند، بسیار بیشتر از کاری است که نیروهای انسانی انجام می دهند. در پاسخ باید گفت اولاً با حذف نیروهای متخصصی که این فن آوریها را به کار می اندازند، هیچ نوع کارایی برای آن ابزار متصور

۱- سخنرانی مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، در تاریخ ۱/۱/۱۳۹۰.

ص: ۱۴۷

نیست. ثانیاً مگر فن آوری و ابزارهای پیشرفته، ره آورد کار به شمار نمی آیند. (۱)

یکی از مشخصات ویژه کشورهای کمتر توسعه یافته، کم کاری، تنبلی و نبود احساس مسئولیت در بین اکثریت مردم است. این در حالی است که در کشورهای توسعه یافته، کار، ارزش محسوب می شود و مدیران همیشه در فکر هستند چگونه بهره وری نیروی انسانی را بالا ببرند.

با توجه به این مسئله، اگر بخواهیم در امور اقتصادی حماسه آفرینی کنیم و کشور را در برابر مشکلات اقتصادی بیمه نماییم، باید در نظر داشته باشیم که با بهره وری پایین نیروی انسانی و کم کاری نمی توان به قله های پیشرفت و سازندگی دست یافت. این در حالی است که اسلام به شدت با بی کاری و کاهلی برخورد و آن را نکوهش می کند. برای نمونه رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَبْغِضُ الصَّاحِبَ الْفَارِغَ لَا فِي شُغْلِ الدُّنْيَا وَلَا فِي شُغْلِ الْآخِرَةِ؛ خداوند آدم سالم بی کار را که نه کار دنیایی و نه به کار آخرتی مشغول باشد، دشمن می دارد.» (۲) نیز فرمود: «أَشَدُّ النَّاسِ حَسَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَكْفِيُّ الْفَارِقُ إِنْ كَانَ الشُّغْلُ مَجْهَدَةً فَالْفِرَاقُ مَفْسُودَةً؛ سخت حساب ترین مردم در روز قیامت از آن انسان بی کار است؛ اگر اشتغال ما به سختی باشد، بی کاری مایه فساد است.» (۳)

بنابراین هر جامعه ای برای ادامه حیات و بقا، به کار و فعالیت مردم و مسئولان نیاز دارد و بدون آن، هیچ توسعه و پیشرفتی در حوزه اقتصاد حاصل نخواهد شد.

۱- صادق سیدنژاد، تولید، کار و سرمایه از منظر آموزه های دینی، ص ۳۲.

۲- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۷، ص ۱۴۶.

۳- ورام، تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۶۰.

ص: ۱۴۸

ب) نبودن برنامه ریزی دقیق و هدفمند

ب) نبودن برنامه ریزی دقیق و هدفمند

برنامه ریزی عبارت است از تفکر در کلیات و جزئیات برنامه و یا به عبارت دیگر تعیین و اتخاذ شیوه و روش هایی که ما را به بهترین نتیجه مطلوب می رساند. (۱)

برنامه ریزی ها باید متضمن تعیین اهداف، سیاست ها، نقشه راه، تعیین وضعیت مطلوب، شناخت وضعیت موجود، تعیین راه کارهای نیل به هدف، زمان بندی دقیق اجرا و بسیاری از مسائل دیگر باشد.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید: «التدبیرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يُؤْمِنُكَ مِنَ النَّدَمِ؛ برنامه ریزی قبل از عمل تو را از پشیمانی ایمن می سازد». (۲)

مهم ترین اصل حرکتی در حرکت حماسی، برنامه ریزی دقیق و صحیح برای حماسه آفرینی است. بنابراین، برنامه ریزی و حرکت بر اساس برنامه های تعیین شده مانند «چشم انداز بیست ساله» یا «برنامه های پنج ساله» می تواند به حرکت جامعه ما برای رسیدن به هدف، شتاب بیشتری ببخشد.

۱- مدیریت تولید، ص ۱۹.

۲- بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۳۳۸.

ص: ۱۴۹

کتاب نامه

کتاب نامه

قرآن.

نهج البلاغه.

آذرنوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر (عربی فارسی)، تهران، نشر نی، ۱۳۷۹.

آقائیزی، حسن، نظریه پردازی، اقتصاد اسلامی، تهران، سازمان سمت، ۱۳۸۵.

آل یاسین، محمدحسن، الاسلام و السياسه، بغداد، مطبعه المعارف، ۱۳۷۵.

ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، قم، مصطفوی، بی تا.

ابن بابویه، صدوق، من لایحضره الفقیه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۱.

ابن خلکان، ابی بکر، وفيات الاعیان، قاهره، مکتبه النهضه، ۱۳۲۸.

ابن طاووس، علی بن موسی، اللهوف علی قتلی الطفوف، تهران، سلسله، ۱۳۸۱.

ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۳۷۴.

اصفهان‌ی، راغب، مفردات الفاظ القرآن، تهران، الحوراء، ۱۳۸۰.

بهشتی، محمد، فرهنگ صبا، تهران، صبا، ۱۳۷۶.

تنکابنی، مرتضی فرید، نهج الفصاحه، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲.

ص: ۱۵۰

- حاجی صادقی، عبدالله، آسیب شناسی ارکان انقلاب اسلامی، تهران، زمزم هدایت، ۱۳۸۳.
- حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، تهران، کتاب فروشی اسلامی، ۱۳۶۳.
- حکیمی، محمدرضا، الحیاه، مترجم احمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۸.
- خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران، وزارت ارشاد، ۱۳۶۵.
- خمینی، روح الله، فراهایی از وصیتنامه سیاسی الهی حضرت امام خمینی رحمه الله .
- دشتی، محمد، نهج البلاغه، قم، نشر لقمان، ۱۳۷۹.
- دوورژه، موریس، اصول علم سیاست، ترجمه دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۷.
- دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران، جاززاده، ۱۳۶۲.
- دیلمی، حسن بن محمد، ارشاد القلوب، تهران، قراباغی، ۱۳۶۸.
- رامینی، علی، دانشنامه جهان گستر، تهران، مؤسسه علمی فرهنگی دانش گستر، ۱۳۸۹.
- رسولی محلاتی، سیدهاشم، زندگانی امام حسین علیه السلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۲.
- رسولی محلاتی، سیدهاشم، غرالحکم و درالحکم آمدی (موضوعی)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳.
- رضایی، بهرام، عملیات روانی، تهران، انتشارات دافوس، ۱۳۸۷.
- روحانی، حسن، امنیت ملی و نظام اقتصادی ایران، تهران، مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۸.
- زمانی، مصطفی، علی بن ابی طالب، پیشوای مسلمین، قم، انتشارات پیام اسلام، ۱۳۷۸.
- سبحانی، جعفر، تاریخ اسلام، تهران، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۵.

ص: ۱۵۱

- سیدنژاد، صادق، تولید، کار و سرمایه از منظر آموزه های دینی، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۹۱.
- شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵.
- صدر حاج سیدجوادی، احمد، دائره المعارف تشیع، تهران، بنیاد اسلامی طاهر، ۱۳۶۶.
- طباطبایی، محمدحسین، المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۰.
- طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵.
- فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضه الواعظین، قم، دلیل ما، ۱۳۸۱.
- فراهیدی، خلیل بن احد، العین، قم، دارالهجره، ۱۳۶۸.
- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۱.
- قمی، عباس، سفینه البحار، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۷۴.
- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، اهل بیت، ۱۳۶۳.
- گروه نویسندگان، دایره المعارف تشیع، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۸.
- لویس قدیر، خودآموز اقتصاد، ترجمه فیروزه خلعت بری، تهران، شباویز، ۱۳۷۳.
- متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، بیروت مؤسسه الرساله، ۱۳۷۲.
- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، دارالرضا، ۱۲۷۷.
- محمدی ری شهری، منتخب میزان الحکمه، قم، مرکز النشر، ۱۳۷۱.
- محمدی ری شهری، میزان الحکمه، قم، دارالحديث، ۱۳۷۴.
- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، انتشارات صدرا، ۱۳۷۲.
- مطهری، مرتضی، داستان راستان، تهران، صدرا، ۱۳۷۸.
- مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، تهران، صدرا، ۱۳۷۲.
- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، قم، صدرا، ۱۳۶۸.

معادیخواه، عبدالحمید، فرهنگ آفتاب، تهران، نشر ذره، ۱۳۷۲.

ص: ۱۵۲

مقدم، احمدحامد، دانش اجتماعی، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۲.

مودودی، ابوالاعلی، تئوری سیاسی اسلام، تهران، بعثت، ۱۳۵۷.

نائینی، محمدحسن، تنبیه الامه و تنزیه المله، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶.

نراقی، ملا احمد، جامع السعادات، قم، دارالتفسیر، ۱۳۷۵.

نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، قم، هجرت، ۱۳۷۴.

نوری، حسین، مستدرک الوسائل، بیروت، ۱۴۰۸ ق.

ورام، مسعود بن عیسی، تنبیه الخواطر، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹.

هادوی نیا، علی اصغر، معنویت و اقتصاد، تهران، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۱.

هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری
۴. صرفاً ارائه محتوای علمی
۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه
۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی
۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...
۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...
۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com
۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ...
۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی
۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...
۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)
۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)
۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و ... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

